

I. GAL DRZEWIECKA

*/ Blízke dialky
Jozefa Cesnaka*

Z. STANISLAVOVÁ

*/ Z detstva som priletel
až sem*

M. ZELINA

*/ Biť či nebiť,
to je otázka*

BIBLIANA

revue

1

XXIII. ROČNÍK

Cena / 0,70 €

o umení pre deti a mládež

/ 2016

Iveta GAL DRZEWIECKA

BLÍZKE DIALKY JOZEFA CESNAKA / 1

Zuzana STANISLAVOVÁ

KOMERCIU K TRIVIALITE A GÝČU
(Próza pre deti a mládež 2014 II) / 7

Viera ANOŠKINOVÁ

CENA ĽUDOVÍTA FULLU 2015 MARTINE
MATLOVIČOVEJ / 18

Ondrej SLIACKY

TROJRUŽA 2015 JÁNOVI TURANOVI / 20

Timotea Vráblová

V ÚCTE VOČI PRÍRODE A TVORSTVU
(Laureátka Ceny H. Ch. Andersena 2014
Nahoko Uehashi) / 22

Miron Zelina

BIŤ ČI NEBYŤ, TO JE OTÁZKA / 23

Zuzana STANISLAVOVÁ

Z DETSTVA SOM PRILETEL AŽ SEM
(K životnému jubileu Dušana Duška)
/ 32

Lenka DZADÍKOVÁ

ROK ALICE A OFÉLIE
(Divadelná tvorba pre deti 2015) / 35

Milena Šubrtová

NADČASOVOST ILUSTRACÍ STANISLAVA
KOLÍBALA / 44

Ľubica KEPŠTOVÁ

POD DOTYKOM ŽENSKÉHO PRSTOKLADU
(Rozhovor s jubilujúcou Kvetou
Daškovou) / 46

Vladimír PETRÍK

VÝZNAM, KTORÝ PRESAHUJE ROZMERY
(25 rokov vydavateľstva Q-111) / 58

**International Children's Book Day
2016****Markéta ANDRIČÍKOVÁ**

VŠETCI SME ZRANITELNÍ AKO TIE VTÁČIKY
(Za Harper Leeovou) / 63

RECENZIE / 65

Ján Gallik / Beata Panáková: Eros
a Psyché; **Peter Naščák** / Peter Bero:
Krajina snežnosti; **Marta Žilková** / Juraj
Nvota: Johankino tajomstvo; **Ján Gallik** /
Ondrej Sliacky: Divy Slovenska nielen pre
deti II.

VÝSTAVY V BIBIANE / 72

Šéfredaktor ONDREJ SLIACKY

Revue Bibiana, orgán Slovenskej sekcie IBBY. Vychádza štyrikrát do roka v BIBIANE, medzinárodnom dome umenia pre deti

Zriaďovateľom BIBIANY je Ministerstvo kultúry SR.

Adresa redakcie: BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, Panská 41, 815 39 Bratislava,
tel. 02/ 54 41 84 88; IČO 00 682 357

Obálka a typografická úprava: Dušan Babjak

Tlač: DOLIS, s. r. o., Bratislava

Rozširuje a objednávky prijíma distribučná firma ARES, s. r. o., Banšellova 4, 821 04 Bratislava,
tel. 02/ 43 41 46 65

Podávanie novinových zásielok povolené Riaditeľstvom pôšt č. J-243/94-P zo dňa 21. 1. 1994

MK SR EV 2974/09

V čísle a na 1. a 4. strane obálky sú reprodukcie ilustrácií Jozefa Cesnak. Ilustrácie na str. 5, 14, 28 a 30 pochádzajú z archívu bratislavskej galérie TOTO!

Číslo vyšlo v marci 2016

ISSN 1335-7263

iveta gal drzewiecka

Blízke diaľky Jozefa Cesnaka

Akademický maliar Jozef Cesnak prednedávnom oslávil svoje okrúhle životné jubileum. Narodil sa 6. februára 1936 v Bacúchu, horehronskej dedinke vzdialenej pár kilometrov od Brezna. Svoj výtvarný talent odišiel zveľaďovať do Bratislavy; najskôr na Strednú školu umeleckého priemyslu, neskôr na oddelenie voľnej grafiky a knižnej ilustrácie Vysokej školy výtvarných umení, ktoré v tom čase viedol Vincent Hložník. Hoci je autorom ilustrácií k viac než poldruha stovky kníh pre deti a mládež a za jeho prínos k rozvoju slovenského ilustračného umenia mu bola v roku 2010 udelená Cena Ľudovíta Fullu, patrí skôr medzi „nenápadných“ ilustrátorov, o ktorých sa kunsthistoria či výtvarná kritika zmieňuje iba skromne. V spomienkach na detstvo sa však k jeho obrázkom v knihách vedome i nevedomky vracajú mnohí z nás.

Tvorba Jozefa Cesnaka nesie príznačné atribúty poctivého grafické-

ho remesla Hložníkovej školy. Od počiatkov v nej dominuje precízne definovaná figuratívnosť, realistic-ky jasná a na spracovanie detailov náročná kresba. Práve táto kresliarska „rehoľa“ ho predurčila výtvarne stvárňovať určitý typ literárnych predlôh. Sú to knihy pre mládež, najmä dobrodružná a detektívna literatúra, prózy s námetmi prírody, slovenské povesti a náučná literatúra. Jeho portfólio dopĺňajú asi dve desiatky školských učebníc, knihy pre najmenších čitateľov a ilustrátorské príspevky do detských časopisov.

Možno si to neuvedomujeme, ale s ilustráciami Jozefa Cesnaka vyrastala celá generácia dnešných dospelých. Umeľcove začiatky sa totiž (okrem iného) spájajú s ilustrovaním učebníc. V tejto oblasti sa výtvarne realizoval už počas školských štúdií a v priebehu 70. a 80. rokov ilustračne spracoval asi dve desiatky titulov. V pamäti utkveli najmä jeho úhladné kolorované perokresby v druháckych čítankách, no na jeho konte sa nachádzajú i školské učeb-

nice k iným predmetom (hudobná výchova, dejepis, matematika) vrátane učebníc využívaných v špeciálno-pedagogickej oblasti. Prirodzene, ich výrazové a štýlové charakteristiky sú limitované vtedajšími oficiálnymi požiadavkami realistickej názornosti a esteticko-výchovnej funkcie, ktoré stanovovali ilustračný úzus tohto druhu publikácií. Nesú sa preto v konzervatívnom duchu, podobne ako ilustrácie v ďalších knihách pre mladších čitateľov (zbierka detskej poézie J. Pavloviča *Dnu i vonku*, 1967; príbehy o zvieratkách F. Wolfa *Bumi*, 1985; leporelo *V lese*, 1986; *Darebáčik* S. Northa, 1987).

Zo skorého obdobia umelcovej tvorby pochádzajú rezervované ilustrácie ku knihe I. Efendijeva *Vrby nad Arykom* (1962) či lyrické lineárne perokresby k Sládkovičovmu *Detvanovi* (1963), ktorých kresbovú idealizáciu ovplyvnilo autorské hľadanie nadväznosti na štylistické tradície slovenskej výtvarnej moderny. Osobitné smerovanie v línii umelecko-vzdelávacej ilustrácie predznamenal kniha Ľ. Zúbka *Gaudeamus igitur alebo Sladký život študentský* (1965), ktorá bola vydaná pri príležitosti päťstého jubilea bratislavskej Academie Istropolitany. Cesnak si na jej spracovanie zvolil historizujúcu formu drevorezu, a hoci finálnemu výsledku bolo vyčítané potlačenie ilustrátorskej individuality, ukázala sa iná silná stránka autora – schopnosť evokovať atmosféru danej doby a miesta, zachovať faktografický rozmer obrazu a pritom emocionálne zaujať diváka. Táto pridaná expresívna hodnota sa napriek zdržanlivým realistickým princípom zobrazovania stala poznávacím znamením autorových ilustrácií.

Ako ukazuje mnoho ďalších ilustrovaných kníh, presvedčivé sprítomnenie literárnych predlôh bolo podmienené Cesnakovou kapacitou vo výtvarnom naštudovaní historických, zemepisných a etnografických skutočností, a to i veľmi vzdialených. V druhej polovici minulého storočia sa v polygrafickom spracovaní kníh pre starších čitateľov uprednostňovala jednoduchšia jedno- či dvojfarebná tlač, a tak sa aj Jozef Cesnak zaradil ku generačne blízkym ilustrátorom dobrodružnej literatúry (Teodor Schnitzer, František Hübel, Vladimír Machaj, Juraj Deák), ktorých doménou sa stala expresívno-realistická čiernobiela ilustrácia.

Umelec majstrovsky ovládol spektrum výrazových možností, ktoré poskytujú kresliarske nástroje. Osobitnú príťažlivosť i umelecké kvality dosahuje tá časť jeho tvorby, ktorej tvaroslovie sa inšpiruje dávnejšími formami monochromatického knižného obrazu. Podobne ako staré perokresby a rytiny charakterizuje pevný grafický poriadok, aj autorovou metódou je starostlivé ukladanie čiar a sústredená hra s valérmi šrafúr. Týmito prostriedkami buduje plastickú obrazovú scénu, neuspokojuje sa ale so statickou deskripciou reálií. Snaží sa o sprostredkovanie atmosféry nových, nepoznaných svetov, citové zapojenie diváka do príbehov. Napriek ich tradicionalistickej konštante ilustrácie k tematicky a žánrovo rôznorodým literárnym predlohám operujú širokou škálou poetických kvalít – raz pokojným, inokedy romantickým, baladickým či dramatickým podtónom. Napomáhajú to variácie expresívnych hodnôt rukopisu a tvorivý prieskum

problematiky figuratívnej kompozície.

Dôsledne uplatňovaná realistická metóda priviedla autora k ilustrovaniu domácich i prekladových románov, poviedok a reportáží z vojnových čias, pri ktorých sa vyžadovala triezva vecnosť, ale aj umeleckým výrazom podložená spoločensko-ideová nadstavba (J. Repko: *Milión krokov domov*, 1973; J. Štiavnický: *Martin, vydrž*, 1974; J. Przymanowski: *Štyria tankisti a pes*, 1975; V. Katajev: *Syn pluku*, 1977; J. Beňo: *Tisíc vymeskaných hodín*, 1980; B. Chňoupek: *Lámanie pečatí*, 1984). I táto oblasť autorovej tvorby vyniká osobitými výtvarnými kvalitami – presvedčivým vyjadrením pochmúrnos-

ti neľahkej doby a jej citlivým vyvažovaním nekomplikovanou poéziou života obyčajných ľudí. V nadväznosti na angažovanú literárnu predlohu a vydavateľskú objednávku sa však autorovi nie vždy podarilo vyhnúť ideologickému príznaku, významovému schematizmu a použitiu stereotypných symbolov, ako napríklad v ilustráciách k straníckej poézii P. Koyša (*Nový Prométeus*, 1983; *Slnko zostaň s nami*, 1985).

Technická úhľadnosť a zmyslové bohatstvo výtvarného jazyka dokázali osloviť nielen dospelávajúce chlapčenské publikum (P. Vežinov: *Dobrodružstvo v tichej ulici*, 1968; N. Aladžov: *Posledná trójska vojna*, 1978; H. Ožogowska: *Tranzistorová*

hlava, 1980; R. Sloboda: *Ako som sa stal mudrcom*, 1987; trilógia autorky píšucej pod pseudonymom Felix Háj o detstve a dospievaní školačka Kaja Mařka, prvá polovica 90. rokov), ale aj emocionálnejší svet dievčat (trilógia E. Čepčekovej o životných osudoch dedinského dievčaťa Moniky, 1974 – 1987; historická romanca R. D. Blackmorea *Lorna Doonová*, 1972; B. Mac Donaldová: *Vajce a ja*, 1971). Spomienky na detstvo, idylickú krásu prírody a romantické čaro vidieka sa pre Jozefa Cesnaka stali nevyčerpatelným zdrojom tvorby. Tieto motívy sa celkom prirodzene rozvíjali v knihách s prírodnou, vlastivednou či cestopisnou tematikou (D. Štubňa-Zámotský: *Medvieda zo Studenej doliny*, 1970; *Príhody od Hrona*, 1975; L. Kuchta: *Husári na kravách*, 1983; *Posledky*, 1985). Prírodný rámec ilustrácií naznačuje prapôvodné miesto človeka, jeho estetickými kvalitami autor vyjadruje citový i morálny postoj k vyobrazeným momentom fabuly. Podporujú to variácie prírodných štruktúr a atmosferických javov, ktorými autor evokuje pokoj a harmóniu či naopak dramatickosť, melanchóliu a smútok. Výjavy preto nikdy nezostávajú len pri konštatovaní fenomenológie vonkajšieho sveta. Táto expresivita je ešte zreteľnejšia v ilustráciách, ktorých kompozičná výstavba presahuje bežnú zrkovú logiku; neraz sa v nich objavuje snový imaginatívny prvok (lyrizovaná novela R. Jašíka *Povešť o bielych kameňoch*, 1979), moderné prelínanie obrazov či „okná“ do inej, intímnej reality, v ktorých sa sprítomňuje paralelný svet myšlienok, spomienok a pocitov (V. Arseniev: *Dersu Uzala*, 1980).

Rozsiahlu časť tvorby Jozefa Ces-

naka práve kvôli týmto prednostiam predstavujú ilustrácie národných a regionálnych povestí či umelecko-náučných kníh spojených s dejinami. V 70. a 80. rokoch dostávala jeho tvorba pravidelný priestor v časopise *Slniečko*. V tom čase obrazovo stvárnil tradičné slovenské rozprávky M. Húževku *Jeleň kráľovnej víl* (1984) a pútavé rozprávania M. Kučeru *Slovensko v dobách stredovekých* (1985), tradičnej slovesnosti sa však intenzívnejšie venoval najmä od 90. rokov, ktoré boli príznačné nielen vymedzovaním národnej identity, ale aj snahou aspoň čiastočne vyvážiť záplavu brakových kníh zo zahraničia. S ilustráciami Jozefa Cesnaka postupne vyšli *Staré a Nové povesti slovenské* (M. Ferko, 1990; 1994), *Dávne povesti o slovenských hradoch* (A. Medňanský, 1995), *Dunajské povesti* (M. Ďuričková, 1996), *Záhorácke povesti* (Š. Moravčík, 1998), *Ríša čierneho peria* (M. Húževka, 1999), *Rozprávková studnička* (H. Zelinová, 1999), *Slovenské povesti* (J. Horák, 2002), *Bratislavské povesti* (M. Ďuričková, 2004), *Trenčianske povesti* (M. Húževka, 2010), *Kráľovská koruna* (Z. Šinkovicová, 2012). V tejto sfére je autorov prístup tradicionalistický, s dôrazom na faktografické sprostredkovanie kultúrneho dedičstva, jeho historické a vlastivedné zreťele. V romantickom prepojení dejín s mytológiou si miesto nachádzajú alegória i symbol. Najmä plnofarebným akvarelovým ilustráciám možno vyčítať neutralitu výrazu a aj istý pátos, ten však nepochybne vychádzal z autorovho úprimného presvedčenia o potrebe a zmysle upevňovania národného povedomia mladých ľudí.

JOZEF CESNAK/ Alfred Hitchcock: Záhada miznúceho pokladu

V Cesnakovom svete sa rozprestierajú nielen dôverne známe, ale aj vzdialené a nepoznané kraje. Tradičné postupy a verizmus v obrazoch prírody, dejín a slovesnosti strieda temperamentnejšie poňatie napínavých príbehov. Umelec bol vyhľadávaným ilustrátorom populárnych prekladov mládežníckych detektívok a dobrodružnej literatúry, stvárnil niekoľko titulov v edícii Stopy, indiánky i foglarovky. V šesťdielnej sérii L. Welskopfovej-Henrichovej *Synovia Veľkej medvedice* (druhá polovica 80. rokov) vykresľuje históriu a spôsob života severoamerických Indiánov s prekvapujúco živelným rukopisom, ktorý dodáva dokumen-

taristickému zobrazeniu vzrušujúcu podobu i punc autenticity.

Kultová séria detektívnych príbehov R. Arthura *Alfred Hitchcock a traja pátrači*, ktorej prvých osem dielov vyšlo s nápaditými ilustráciami Jozefa Cesnaka v rozmedzí rokov 1970 – 1981, žala v slovenskom preklade úspechy aj vďaka nezabudnuteľným kresbám, ktoré svojimi kvalitami nepochybne prekonal pôvodné ilustrácie amerického originálu. Mladé obecnstvo oslovili modernou dikciou a rafinovanou obrazovou stratégiou: v jednej ilustrácii sú simultánne prepojené viaceré momenty deja, striedajú sa v ňom rôzne uhly pohľadu, blízke zábery

i scénické celky. Divák sa ocitá v centre diania, mení sa z pozorovateľa na bezprostredného účastníka pátračskej akcie. Napätie a záhadu detektívneho príbehu stupňuje rytmus ostro osvetlených objektov a hroziacich tieňov, kontrasty drobnokresby a neurčitých plôch. Kauzálnosť pátrania vyjadrenú v rigoróznosti čiernobieleho obrazu konfrontuje znepokojivo iracionálny farebný prvok, ktorý skôr vyvoláva otázky, než dáva odpovede.

Ilustrácie „akčnej“ literatúry, ktoré vznikali v dobe normalizačných tlakov a medzinárodnej izolácie, zarezovali s túžbou mladého človeka po poznaní a objavovaní, silných a mimoriadnych zážitkoch. Ponúkli „exotický“ únik zo šedého stereotypu, a to nielen vďaka výrečnosti obrazového pretlmočenia deja.

Podporil to aj svieži výtvarný jazyk, obratná adaptácia vizuálnych prostriedkov vypožičaných z moderných médií, najmä fotografie a filmu. Vďaka nim sa autorovi podarilo dynamizovať fabulu a vyhnúť sa anachronickému vyzneniu konvenčnej realistickej metódy.

Jozef Cesnak je vnímaný predovšetkým ako ilustrátor-traditionalista, no pri bližšom pohľade je to aj celkom moderný autor, ktorý dokázal chápať potreby mladého človeka a prispôbiť umelecký výraz aktuálnym podmienkam. Jeho ilustrátorské dielo je rozsiahle a vnútorne diferencované, a možno práve preto i miestami rozporuplné. Avšak čím iným je umenie, ak nie vzrušujúcim dobrodružstvom a hľadaním ciest do neznáma?

ILUSTRÁTORSKÝ OLYMP

Pri príležitosti minuloročného jubilea bienále pripravila Knížnica BIBIANY v spolupráci so sekretariátom BIB-u retrospektívnu výstavu symbolicky nazvanú Ilustrátorský Olymp.

Výstava predstavuje diela nositeľov najvyšších ocenení Bienále ilustrácií Bratislava (Grand Prix BIB a Zlaté jablko BIB) v päťdesiatročnej retrospektíve tohto medzinárodného podujatia. Diváci si môžu zalistovať v kolekcii takmer 150 bohato ilustrovaných detských kníh z 36 krajín sveta. Knížnú zbierku sprevádza súbor ilustrácií víťazov Grand Prix, čo poskytuje návštevníkovi komplexný pohľad na ilustráciu – ako svojbytné umelecké dielo, ale aj ako súčasť knižného produktu.

Výstava ponúka zaujímavé porovnanie rôznorodých ilustračných, grafických a vydavateľských prístupov i tradícií v tvorbe detskej knihy. Kolekcia je zaujímavá aj lingvisticky – okrem svetových jazykov sú v nej zastúpené i knihy vydané napr. v katalánčine, flámčine, estónčine, thajčine či perzštine. Putovná výstava sa predstavuje postupne v 26 knižniciach, galériách a kultúrnych inštitútoch na Slovensku a v susednom zahraničí. Od októbra 2015 ju už videli návštevníci v Petržalke, Piešťanoch, Trenčíne, Žiline, ale aj v Brne, Budapešti, Viedni, Bielsku-Białe. Momentálne je výstava prístupná v Kysuckej galérii v Ošadnici a v Múzeu detskej knihy vo Varšave.

H. Ondrejičková

Komerciou k trivialite a gýču

zuzana stanislavová

*(Próza pre deti
a mládež 2014 II).*

POCTIVO UDRŽIAVAŤ TRADÍCIU

V bohatej pôvodnej tvorbe pre deti a dospelujúcich býva spravidla len neveľa takých kníh, ktoré znamenajú nadštandardný kvalitatívny či tematický prínos, resp. sú sľubným prihlásením sa mladých debutantov (pozornosť sme im venovali inde). Na tomto mieste sa zamyslíme jednak nad hodnotou takých diel, ktoré ako duševný „pokrm“ malým a mladým čitateľom síce neublížia, ale ani ich neposunú o krok ďalej k vyššej estetickej citlivosti na literárny umelecký text. Sú však schopné na určitej úrovni udržiavať detský čitateľský záujem, aj keď voči komercii nedokážu byť celkom imúnne. Literárna hodnota takýchto textov spočíva buď v solídnej úrovni nadviazania na dobre udomácnenú tradíciu písania pre deti, alebo vo vcelku kvalitnej naračnej úrovni príbehu. V ďalších častiach tejto reflexie si všimneme prózy, ktoré tlaku komercie podľahli a na jej vlne sa na hodnotovom rebríčku zosunuli do nízkych poschodí triviality až gýča.

Predovšetkým autori staršej a najstaršej generácie vo svojich nových knihách pre deti neprekračujú tieň (aj keď dobrej) tradície detských príbehov a autorských rozprávok. Do tejto kategórie patria viaceré prózy. **Jozefovi Pavlovičovi** vzhľadom na okrúhle životné jubileum vyšlo niekoľko knižných titulov, medzi nimi aj jednoduché autorské rozprávky ***Pes Celebes a mačka Kamčatka*** (Ikar) na tému gazdovania mačky a psa a ich kulinárskych dobrodružstiev. Prezrádzajú ruku skúseného rozprávkaru, ktorý nič nepokazí, ale do štandardnej animovanej rozprávky už neprináša nič nové. Vlastnú tradíciu autorských rozprávok neposunul ďalej ani **Július Balco** v najnovšej próze ***Vodnícky karneval*** (Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov). Príbeh, v ktorom je komika postavená na konfrontácii vodníckeho sveta s ľudským, zručne tlmočí elementárne hodnoty života, ale neprekračuje úroveň štandardnej rozprávky. Na rozdiel od predchádzajúcich **Peter Stoličný** v rozpráv-

JOZEF CESNAK /
Elena Čepčková: Monika

kovom súbore ***Ako sa opice naučili vrieskať. Rozprávky o rekordoch z ríše zvierat*** (Fortuna Libri) spojil žánrový typ zvieracej báje, resp. animovanej rozprávky s poučením štylizovaným bez očividného didaktizmu. Príbehovú líniu vybudoval na

mystifikácii špecifík väčšinou exotických živočíšnych druhov, náučnú na vecnom vysvetlení tematizovaného javu v závere každej rozprávky. Tradičný a solídny charakter majú verše a prózy postavené na vtipnej jazykovej hre v knihe ***Boženy Trilecovej pre najmenších čitateľov Rozprávočky aj básničky na doma i do školičky*** (MATYS). Žiaľ, poučenie vyplývajúce z textov, je miestami dosť explicitné. Tradícia parodického princípu na báze hry s rozprávkovým sujetom ožila aj v próze **Jaroslava Rezníka *Janko Hraško. Ako to bolo naozaj*** (IKAR). Sujet ľudovej rozprávky Janko Hraško je rozložený na sekvencie a tie autor fabulačne rozvinul a motivicky napojil na rozprávkovú ríšu a na postavy z niekoľkých ďalších Dobšinského rozprávok, ale aj na mnohé nové postavy. Jeho text nadobudol výraznejší príznak dobrodružnosti.

Do radu próz, ktoré neprekročili rámec konvenčnej zábavnosti, sa zaradili aj diela niektorých debutantov. Druhá detská knižka **Marky Staviarskej *Eliška a jej kamaráti*** (ZumZum produkcion; o jej knihe Marínka Somarínka bola reč na inom mieste) predstavuje prvoplánové, úsmevne ladené rozprávanie o živote v rodine a o veľkej túžbe dieťaťa po zvieratku. Originálnym momentom je využitie detskej fantázie a viery v mágiu slova ako mystifikačného prostriedku, ktorý hrdinke túto túžbu pomôže splniť. Ale spôsob vyjadrenia posolstva súvisiaceho s ochranou zvierat je priamočiary, poplatný komercii.

Nováčikom v próze pre deti je aj **Juraj Rayman**. V prozaickej podobe vydal pôvodne rozhlasovú hru ***Vianočka Udatný, medveď Mňau, drak Čau a originál princezná Fu-***

Jara Lopúchová (Filmotras). Nadvážujúc na tradíciu výmyselníctva a hravej paródie v našej literatúre, zapája motívy či postavy z iných rozprávok do sujetového tkaniva ako súčasť konfliktu a jeho rozvíjania, ako prvok hry (s motívom, rozprávačom i čitateľom), ako aktualizčný výrok smerujúci k humoru a občas aj k ironizácii neporiadkov v súčasnom svete dospelých. Využíva princíp slobodného „pubescentného“ vymýšľania, prekrúcania, domýšľania a pohrávania sa, aký však často vyúsťuje do nezmyselného tárania; ani Ráýman sa tomuto úskaliu celkom nevyhol, hoci jeho výmysly väčšinou majú svoju „logiku“ a odhaľovať ju sa stáva pre čitateľa zábavou (napr. súvislosti medzi Vianocami, vianočkou a Vianočkom; odvodzovanie vlastností Vianočku od rovnomeného pečiva a pod.). Samopašné rozprávanie si ešte stále dokázalo zachovať koncepciu (tvorí ju paródia sujetového archetypu folklórnej rozprávky: narodenie hrdinu, výprava do sveta, oslobodzovanie zakliatej princeznej, záverečná svadba). Ale motív medveďa (aj v prípade, že chcel byť hrou s čitateľom) je predsa len autorsky „odflinknutý“.

ZÁBAVNOSŤ BLÍZKA KOMERCIALITE

Legitímnosť zábavnosti a hravosti v literatúre pre deti nikto nepopiera. Ibaže hranica medzi jej zmysluplným alebo aspoň nápaditým a remeselne kvalitným využitím – a zmysluprázdny, často aj amatérsky pôsobiacim pohrávaním sa s nápadom je veľmi tenká. Jej prekročenie vedie k samoučelnosti až k trivialite. Tomuto ne-

bezpečstvu v roku 2014 nedokázalo čeliť pomerne veľa autorov. Prvky triviality si nachádzali chodníčky do príbehov skúsených aj začínajúcich tvorcov.

S kartou príbehu a v tom zmysle i s prvkami povrchnosti hrá vo svojej tvorbe **Roman Brat**. Zostalo mu to aj v dobrodružno-fantastickom rozprávaní voľne osnovanom na historickom fakte – pobudnutí Markomanov, Rimanov a Slovanov v Podunajsku. Druhý diel diológie **Ako šlohnúť Rimanovi Dunaj** (Forza Music) rovnako ako prvý (Ako našťvať Rimana, 2013) rieši paralelne v počítačovej hre (ukradnutie Dunaja) a v reálii životné problémy protagonistu Maxa s prvou „kamaláskou“ Violou, ako aj s protivníkom – spolužiakom Julom Bachratým a jeho bandou či s nepríjemnou susedskou dvojicou. V oboch dejových líniiach si autor dal tentoraz viac záležať na prehľadnosti diania. V línii „reálneho“ príbehu pritlmil mieru darebáctva negatívnych postáv, ale viaceré zápletky zostali aj tak psychologicky slabé motivované alebo riešené pomerne naivne (napr. Viola príliš ľahko uverí internetovej fotomontáži deho- nestujúcej protagonistu; kriminálne priestupky záporných postáv sa zahodia do stratena). Vynaliezavý je v pomenovaní postáv a reálii (futbal a s tým súvisiace pojmy, mystifikácia etiológie Malého Dunaja), pozitívny je fakt, že motív lietania utlmil do funkčnej polohy a vyhol sa vulgarizmom s ním spojenými. Próza má vcelku komerčný charakter, rovnako ako aj dobrodružne ladený príbeh s fantazijským rozmerom debutujúcej **Babče B. Kardošovej Traja kamoši a fakticky fantastický bunker** (Slovart) s pomerne prvoplánovým po-

solstvom o veľkej detskej túžbe po živej bytosti a o potrebe priateľstva. Autorkine plusy spočívajú v pohotovej a svižnej narácii, v dispozícii ponoriť sa do detskej psychiky, autenticky ju zachytiť a vypracovať sujeto-vo zaujímavý a napínavý príbeh. To, čím „podlieza“ detskému čitateľovi, je zbytočné „silácke“ jazykové gesto (napr. nadužitie expresívneho výrazu „bohovský“), neprimeraná infantilizácia postáv (listy Ježiškovi pred Vianocami, výklad pomenovaní niektorých jedál), ktorou sleduje komic-
ký efekt (čo sa jej tam, kde je infan-

tilnosť výsledkom priemetu detského aspektu priameho rozprávača, aj darí). Konfliktotvorné momenty (situácia protagonistu doma v rodine, situácia dvoch rozvedených starých ľudí, najmä však motív šikanovania protagonistu, ktorý sa v posledných častiach príbehu nadobro a bez riešenia vytratí) slúžia v podstate len vypracovaniu prvého, dejového plánu. Od významovej jednoplánovosti a kumulácie dejových prvkov ďaleko neuteká ani tretie pokračovanie rozprávania o dievčatku a jeho netypickej rodine v próze **Petry Nagyovej**

JOZEF CESNAK / Matúš Kučera: Slovensko v dobách stredovekých

Džerengovej Klára a Tity (Slovart). V realisticky modelovanom rozprávaní, ktorému nemožno uprieť vtipnosť a určité čaro, si hrdinka popri prázdninových hrách tentoraz musí ujasniť, s kým bude žiť: s otcom, jeho druhou ženou a malou sestričkou ako doposiaľ – alebo s mamou, ktorá sa možno natrvalo vrátila z Afriky, a s černošským dievčatom, ktoré ako sirotu priviedla so sebou. Všetko sa napokon vyrieši a príbeh vyznie v konečnom dôsledku ako prázdninová idyla napriek tomu, že v nej zazneli aj disharmonické tóny (smútok

za starým otcom, náznak žiarlivosti na Tity, trápenie s tým, u koho bývať, ako zachrániť dom).

TRIVIALITA AKO PROGRAM

Časť prozaickej tvorby akoby programovo napĺňala podstatu trivialnosti. Spravidla ide o príbehy, ktoré sú z hľadiska narácie i sujetového vypracovania napísané kultúrne, vo svojej významovej podstate sú však jednoduchočké, ich zmysel je do dôsledkov vyjadrený textovo, takže ná-

ročnejší čitateľ nemá čo v nich objaviť. Ešte stále však tento typ príbehov možno považovať za prijateľné čítanie pre deti; netreba však zabúdať, že ide o čítanie uniformné, štandardné, stereotypné, formujúce len najnižšiu úroveň porozumenia literárneho diela (t.j. porozumenie priamych vyjadrení významov, prípadne celkom nenáročnú dedukciu). Triviálny rozmer môže mať prozaický text akejkoľvek žánrovej príslušnosti.

Ako komerčný autor triviálnej rozprávky sa už niekoľko rokov prezentuje **Braňo Jobus**. V príbehu **Ja nič, ja muzikant** (Slovart) zostal verný svojmu konceptu ľahkej zábavnosti a remeselnosti na báze opakovania. Menia sa motívy, sujet však vždy prebieha podľa overenej, zaužívanej, opakujúcej sa schémy: absurdný, ale neskutočne dobrácky hrdina (v tomto prípade červotoč – čo mimochodom dizajnér knihy vtipne využil na vytvorenie obalu s dierami ako by okienkami), rodina, dobrodružné putovanie (teraz po hudobných nástrojoch, ale aj v čase – od hibernovania v 19. storočí až do nového objavenia sa v 21. storočí), úspech hrdinu a vyústenie do pointy (červotoč už ako dirigent, v rámci svojej hudobníckej kariéry, schrúme svoju dirigentskú paličku a napomenutie komentuje výrokom rovnomeným s titulom knihy). Politicky motivované narážky dospelého čitateľa zaiste pobavia, ale pre mladého čitateľa budú indiferentné.

Od triviálnej literatúry občas nemajú ďaleko ani prózy skúsených literárnych tvorcov. Tak napr. text **Alexandra Halvoníka Mátoha, neboj sa!** (Perfekt) prezrádza skúsenú ruku človeka „od literatúry“, ale pô-

sobí ako ľahká „bokovka“: je v ňom veľa konvenčného (spôsob spracovania sujetu, personifikovania zvierat, využívania rytmizovanej reči postáv a homonymné pomenúvanie postáv). Pointa v podobe svadieb zvierat krížom krážom je klišéovitá – v podstate to ani nie je pointa. Postava, ktorá spôsobuje sujetový konflikt (Gitka), je napokon odsunutá do stratena. Postáv je tu príliš veľa a viaceré akcie sú zo sujetového hľadiska nelogické. Rozprávanie miestami stráca dynamiku, stáva sa rozvlácnym, a tak sa v ňom utopí viacero vtipných situácií, epizód či jazykových obrátov. Iné výhrady možno mať k mikropříbehom **Vie-ry Švenkovej Anička – múdra hlavíčka** (Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov). Rozprávanky ponúkajú kratučké sekvencie z detského života motivované najmä detskou slovotvorbou a spravidla ani neskrývajú „dospelácke“ nadšenie nad roztomilosťou detského výroku alebo výkonu. Čím ďalej ku koncu, tým viac však pôsobia ako literárne nedotvorené, stereotypné až nudné zápisy.

Jednoduché posolstvo o potrebe priateľstva, o sile rodinnej lásky a obetavosti je vcelku konvenčne vyjadrené v rozprávkovom príbehu **Márie Lázárovej Ema a ružová veľryba** (Slovart). Rozprávke sa nedá uprieť dynamické podanie, schopnosť budovať napätie ani dávka vtipnosti pri modelovaní sveta malej Emy alebo procesu, akým veľrybie mláďa postupne spoznáva podmorský svet. Obidva svety však autorka prepojila len klišéovitým využitím princípu antropomorfizácie. Aj dobrodružne ladený animovaný rozprávkový príbeh **Luboša**

Bohunického Poštár slimák Oliver (Perfekt) hovorí o túžbe po sebarealizácii a o usilovnom, nepoddajnom putovaní za jej naplnením celkom prvoplánovo, na báze konvenčne uchopeného konfliktu dobra a zla na spôsob poklesnutej, triviálnej literatúry so šťastným koncom.

Spomedzi príbehov s detským hrdinom do okruhu triviálnych próz zapadá zrejme práve vznikajúci cyklus **Tamary Heribanovej**. Príbeh **Misia Eva v Thajsku** (IKAR) je voľným pokračovaním rozprávania o príhodách hrdinky a jej rodičov tentoraz na dovolenke v Thajsku. Nenáročný dobrodružne ladený príbeh s kriminálnym motívom a s gagmi (zväčša nie objavnými) viazanými najmä na jazyk a charakter ich thajského delegáta a na rozličné nepredvídané situácie zostáva na úrovni jednoduchšej zábavnosti.

Častým postupom triviálnej literatúry je kontaminácia spoločenskej prózy alebo rozprávky náučnosťou. S prvým prípadom sa stretneme v próze **Zuzany Štelbaskej Mami, kúp mi psa!** (Albatros). Príbeh detskej túžby po psovi autorka využila na to, aby čitateľom ukázala, čo všetko je súčasťou starostlivosti o psieho kamaráta, ako pracujú policajné psy, ako sa ľudia zbavujú psíkov a na čo slúžia psie útulky, aby porozprávala o týraní psov, čo to je canisterapia, kto by mal mať psa a kto si ho vôbec nezaslúži, o výcviku psov aj o ich smrti. Do toho vstúpi ešte i prvá detská láska ku kamarátke z prázdnin u deda, u ktorého toto všetko zažíva. Zážitky a nové informácie menia chlapcovu motiváciu mať psa: z dôvodu, aby mal v škole ochrancu pred hlúpymi poznámkami (malý, slabý) – na dôvod, aby mohol mať nieko-

JOZEF CESNAK /
Alfred Hitchcock a traja pátrači

ho nezištne rád a starať sa oňho. Toto posolstvo je vyjadrené priamočiaro, pomocou modelových situácií. Avšak to, čo ešte výrazne znižuje hodnotu knihy, sú najmä amatérsky pôsobiace ilustrácie Ľudmily Letkov-

JOZEF CESNAK / Alfred Hitchcock: Záhada miznúceho pokladu

skej. Častejšie než spoločenská próza býva náučnosťou kontaminovaná rozprávka. Je to tak v knižke **Halky Marčekovej Prečo Fidlibum kuká a nie je kukučka** (Ikar), ktorej texty korešpondujú s televíznym seriálom o škriatkovi Fidlibumovi a jeho rozprávkach sprevádzaných jednoduchými fyzikálnymi a chemickými pokusmi alebo výtvarnými nápadmi. Marčekovej príbehy sú schematické a vyúsťujú do rozprávkového modifikovaného „ponaučenia“. Triviálnosť v rozprávkovej knihe **Zuzany Bodoovej Rozprávky do chrumkava prepečené** (Vydavateľstvo ERAD), ktorá tiež spája zábavnosť s poučením, do istej miery ospravedlňuje slovensko-anglická mutácia textu, čo si vyžiadalo jednoduchú koncepciu príbe-

hov tematicky sa viažucich na motív pekárstva a pekárskych výrobkov.

ČO VÔBEC NEMALO UZRIEŤ SVETLO SVETA

Rok čo rok sa na knižných pulkoch objavajú aj tituly, ktoré (ak by sieť odborných lektorov fungovala tak, ako fungovala kedysi) by sa mohli dostať tak nanajvýš po dvere vydavateľa (zvonka). Ide o texty naplňajúce podstatu pojmu brak (a v niektorých prípadoch veru aj gýč). Rozdiel medzi brakom a gýčom možno odvodíť od výroku H. Brocha: „Kýč není cosi jako špatné umění, tvoří vlastní uzavřený systém, který je v celkovém systému umění cizím

tělesem“ (Broch, 2009, s. 73). Z citovaného (zjednodušene povedané) vyplýva, že braková literatúra je „zlá“ literatúra – v tom zmysle napr. aj remeselne nezvládnutá, zatiaľ čo gýč je páčivá literatúra, ktorej však chýba symbióza „zjednotenia, komplexnosti a intenzity“ (Kulka, 2004, s. 88). V pôvodnej tvorbe pre deti sa každoročne stretávame s prózami, ktoré balansujú medzi brakom a gýčom.

Do takejto kategórie patrí viacero titulov, ktoré chcú dieťa zabávať a zároveň aj poučať. Najnovšia kniha **Ivy Vranskej Rojkovej Krídluška v krajine stratených detí. Rozprávky pre najmenších i najväčších** (Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov) reaguje na viaceré veľmi aktuálne problémy: na absenciu rozumnej filozofie výchovy a vzdelávacieho systému a s tým súvisiace ohlupovanie generácií detí; na nekompetentnosť a mantinelizmus vo využívaní moderných technológií; na absurditu príčin, pre ktoré sú deti často odoberané biologickej rodine; na to, že niekomu vyhovuje držať davy v nevedomosti, pretože nevedomých je ľahké ovládať; na absurditu teórií o rodovej slobode; na absurdné predpisy a bazírovanie na ich dodržiavaní s odvolávaním sa na údajnú nevyhnutnosť jednoty. Ibaže úroveň zliterárnenia tohto závažného obsahu je žalosťne nízka, postavená na klišéovitosti (lietajúca lúčna víla, ktorá zachraňuje to, čo je pokazené), naratívnej nemohúcnosti, a teda na priamosti vyjadrenia. Pálčivé témy tak zostali celkom mimo územia umeleckej imaginácie a tvorba pre deti je bohatšia o ďalší brakový titul. Celkom otvorene pouča **Mária Vrkošlavová-Ševčíková** v knihe

Veľké dobrodružstvo malého havkáča (Perfekt). Jedným problémom knihy je fakt, že autorka nedokázala vniesť do vzťahov autentickú životnú dynamiku, a tak je rozprávanie o zážitkoch chlapca z horárne so psom, s kamarátmi, rodinou a známymi postavené na sladkastých, idylických vzťahoch bez mráčka. Druhým problémom sú priame naučania z oblasti ochrany prírody, lesníctva, astronómie a pod. V prípade knihy **Zuzany Csontosovej Víla Jazmínka a škriatok Vendelín. Ako spolu zachránili les** (Albatros; o jej knihe *Zatúlaný Gombík* sme hovorili v inom kontexte) rozprávkovosť príbehov o škriatkoch a vílach stratila akýkoľvek imaginatívny rozmer – zostala skôr sentimentálna naivita, ktorá sa spojila s vecnými informáciami o prírode (poznávanie liečivých rastlín a lesných zvierat) a jej ochrane a napokon ešte aj s receptami či návodmi na výrobu rozličných predmetov z prírodných a odpadových surovín. Jazyková kultúra autorky ani v tomto prípade síce nie je zlá, ale spojenie všetkého možného (náučnosti, rozprávkovej fikcie, návodov) znamená zlyhanie literárnej kultúry, a tak sa v neriadenom tematicko-žánrovom mixe kliše sladko-naivných rozprávkových сюжетov pletie informatívnemu rozmeru textov popod nohy. Zámerom knihy **Daniely Reichstädterovej Rozprávky z bieleho plášte** (Matys) nebolo zrejme nič iné než moralizovanie a didaktizovanie prostredníctvom nenápadných, naivných príbehov o dobráckom doktorovi a deťoch z Posluškov a Nezbedkova, ktoré vyzerajú ako vystrihnuté z 19. storočia.

Nevydareným experimentom je próza **Renáty Bočkayovej Počí-**

tačový vírus (Tranoscius). Experimentovanie sa jej nevyplatilo už ani v prvotine (Štúplik a vybrané slová), v ktorej nápad sujetovo využiť vybrané slová zlyhal na technickom riešení (príliš veľa vybraných slov spôsobilo dejovú motanicu). Tentoraz ide o pokus rozvíjať príbehy podľa zásad jednotlivých levelov počítačovej hry, do ktorej sa náhodou dostane celá jedna trieda žiakov. Príbehy však nekopírujú stúpajúcu náročnosť levelov počítačových hier čoraz vyššou náročnosťou sujetových zápletiiek, ba ich stavba je celkom schematická a vyúsťuje do priamočiareho a lacného didaktizmu. Znamky nezvládnutého spisovateľského remesla nesie aj debut **Ivany Auxtovej Záhady Raketovej ulice nevyriešené** (Perfekt). V siedmich rozprávkach, ktorých základ tvoria obrazy z detského života, sa nájdú vtipné nápady, ale štýl je ťažkopádny, sujetovanie toporné (napr. Neposedný dom), významovosť prvoplánová (najnápadnejšie v poslednom príbehu), miestami máme aj tu do činenia s explicitným didaktizmom (napr. v príbehu o neposlušnej muške alebo O ničom).

Ani rozprávkovo štylizovaná fantastika **Anny Kiliánovej Obed s dračkom** (KVANT) alebo **Pavla Uhera Jazda na levovi** (DIXIT) či **Rozprávky spod skalky** (Vydavateľstvo Matice slovenskej) **Petra Žifčáka** nepatria k titulom, ktorých absencia by ochudobnila slovenskú detskú literatúru, keby boli zostali v počítači autorov. Kiliánová neponúka nič viac, než chatrný príbeh, v ktorom je na kôpku naskladané všetko možné; autorka nevie, čo s postavami, a tak ich necháva vstupovať do rozličných podivných rolí. Uher zasa mixuje ná-

pady bezuzdnej fantázie: sú tu parodované alebo napodobnené motívy z ľudových rozprávok, z Alice v krajine zázrakov (azda až plagiatorským spôsobom!), konflikt sa nerozvinie do pointy, ale akosi sa rozplynie v tom, čo autora v procese písania práve napadlo. Nonsensevosť je bezbrehá – a konečným dôsledkom je banalita. Žifčák sa pokúsil o autorské rozprávky vytvorené na báze archetypu folklórnej rozprávky. Ibaže v domnienke, že s archetypom možno robiť čokoľvek, hojne pridružuje k ľudovým motívom motívy a tvorivé postupy sentimentálno-romantickej prózy, lacnej dobrodružnej literatúry, korunujúc to všetko neuveriteľne naivnou motiváciou jednotlivých sujetových krokov a naračnou ťažkopádnosťou.

O knihe **Marcely Mikloškovej Ako sa farby vymenili** (vydanej v rámci výchovno-vzdelávacieho projektu Hráme sa zdravo a tvoríme hravo) sa na webstránke dočítame, že vraj ide o „zážitkové čítanie pre deti od 3 do 6 rokov“. V skutočnosti sú to texty rozprávačsky ťažkopádne, sujetovo stereotypné, motivicky triviálne, významovo prázdne. Nie je to „zážitková“, ale veľmi zlá literatúra, parazitujúca na pravdepodobne komerčnom projekte. No a ukážkou brakovej literatúry par excellence je druhý diel rozprávania **Petra Bizuba** o škriatkoví pod názvom **Škriatok Pe-Pe v kráľovstve trpaslíkov** (Plat4M Books). Nájdeme tu otrepané motívy, primitívne spolužitie zázračného (škriatok) a ľudského (Peter), ťažkopádny štýl, stereotypný jazyk s chabými pokusmi o rytimizovanú prózu prostredníctvom inverzií, neschopnosť rozvinúť príbeh, motivicky všetko možné aj nemož-

né naskladané bez ladu a skladu. To málo, čo tento text v sebe má, je triviálne dobrodružný príbeh, v ktorom sa všetko povie čo najpriamejšie. Pravopisné chyby dotvárajú celkovú biedu knihy, v závere ktorej sa autor zastrája, že bude nasledovať (božeuchovaj!!!) pokračovanie.

Gýč v literárnej tvorbe pre deti a mladých prekvitá najmä v oblasti dievčenských románov. Za všetky (a ani v roku 2014 ich nebolo málo, najmä z vydavateľstiev EvitaPress, Motýľ alebo aj Ikar) spomeňme román **Mirky Novysedlákovej Prísne tajný denník Miry Danesovej** (Vyd. Koruna). Denníkovo koncipovaný príbeh lásky sedemnásťročnej protagonistky by sujetovo „vydal“ na niekoľkostranovú poviedku, je však natiahnutý na vyše 360 strán. Evidentne v ňom nachádzame mnohé rekvizity charakteristické pre poklesnuté prekladové triviálne až gýčové dievčenské príbehy známe aj z rovnako stupídnych televíznych seriálov. Násilne sa hromadia rôzne kvázi konflikty, ktoré „musí“ prekonávať vzťah Miry a Dana, keď si hrdinka zrazu – pod vplyvom vonkajšieho podnetu – uvedomí, že ju k nemu púta čosi viac než len dlhoročné kamarátstvo. Čitateľ je neustále verbálne o čomsi presviedčaný, čo sujet vlastne nestvárňuje, denníkovosť

je formálna, nevedno prečo sa dej musí odohrávať v Amerike, vypracovanosť charakterov je úbohá... vo vypočítavaní problémových miest by sa dalo ešte dlho pokračovať až po obligátny happy end.

ZÁVER

Záver sformulujme už len celkom stručne. Obraz pôvodnej prózy pre deti a mladých z roka 2014 zodpovedá dobe, v ktorej žijeme a v ktorej sa aj kniha stala predovšetkým tovarom, ktorý treba najmä predať. Časť „najmä“ však znamená, že ešte stále to nie je „výlučne iba“ tovar; aj preto ešte stále žije i dobrá detská kniha.

Literatúra

- Božilović, N., 2014. *Gýčová kultúra*. Bratislava: Malé centrum.
- Broch, H., 2009. *Román – mýtus – kýč*. Praha: Dauphin.
- Kulka, T. (2004). *Umění a falzum. Monismus a dualismus v estetice*. Praha: ACADEMIA.
- Lešková, D., 2014. *Braňo Jobus: Ja nič, ja muzikant*. In Bibiana, revue o umení pre deti a mládež. XXI, č. 4, s. 69 – 70.

Cena Ľudovíta Fullu 2015

Fond výtvarných umení, Slovenská sekcia IBBY, BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, udelili Cenu Ľudovíta Fullu 2014 MARTINE MATLOVIČOVEJ za dynamickú ilustračnú tvorbu, ktorá podnecuje detskú predstavivosť a zároveň ponúka veľkú dávku situačného humoru.

Keď zasadá porota, ktorá rozhoduje o udelení ceny Ľudovíta Fullu za prínos v ilustračnej tvorbe pre deti a mládež, má vždy dilemu – ide o cenu za celoživotné dielo alebo o cenu za mimoriadne kvalitné ilustrácie? Platia asi obe premisy, dôkazom sú doterajší nositelia tejto ceny.

Minulého roku porota mala možnosť výberu z viacerých nominovaných autorov, ale nakoniec rozhodla, že cenu Ľudovíta Fullu dostane ilustrátorka Martina Matlovičová. Jej tvorba je dlhodobou taká presvedčivá a kvalitatívne vyrovnaná, že si toto ocenenie rozhodne zaslúži. Nevyštudovala síce ilustráciu, ale animovanú tvorbu na Vysokej škole múzických umení, už viac ako päťnásť rokov sa však venuje ilustrácii kníh pre deti a mládež. O kvalite jej tvorby svedčia aj ocenenia, ktoré dostala – Zlaté jablko BIB 2009, Cena BIBIANY v súťaži Najkrajšie knihy Slovenska, Zlatá stuha v Českej republike a ďalšie.

Jej štýl je identický s modernými autorskými rozprávkami a príbehmi, čo jej umožňuje naplno využiť svoju kreativitu; ilustrované texty oboha-

cuje a posúva do ďalšej dimenzie. Aj takýmto spôsobom sa u nej prejavuje scénografické priestorové videnie, ktoré získala vďaka svojmu štúdiu.

Matlovičovej prejav je špecifický únosnou mierou štylizácie a reálne vykreslenými detailmi. Dôležité pre ňu je, aby ilustrácia diváka upútala a zaujala, čo sa jej očividne dobre darí. V jej ilustráciách nájdeme umeleckú silu nekonvenčnosti, hravosti a komunikatívnosti s detským čitateľom. Ilustrátorka chápe knihu ako komplex a jej tvorba je typická inovatívnym myslením a prístupom k ilustrovanému textu. Charakteristickým pre jej tvorbu je využívanie kombinovaných techník – maľbu často dopĺňa kolážou a vkladáním textov, čím kompozične dotvára celok ilustrácie. Kompozície sú dokonale prepracované, dôraz sa kladie na detail. Používa sýtu, žiarivú farebnosť, ktorá je často dominantná. Jej tvorba je progresívna a inovatívna a nechýba v nej ironizujúci, ale inteligentný humor a určité zveličenie.

Ilustrácie Martiny Matlovičovej sú veľmi rôznorodé žánrovo aj farebne, ale napriek tomu je autorkin rukopis jednoznačný a pre ňu charakteristický. Jej ilustrácie pôsobia hravo, slobodne a každá z nich môže fungovať aj ako samostatné umelecké dielo, ktoré zaujme detského aj dospelého diváka. Aj preto si myslím že Cena Ľudovíta Fullu 2015 je v správnych rukách.

VIERA ANOŠKINOVÁ

Laureátke Cený L. Fullu v zastúpení VF blahoželá Klára Kubíková a členka poroty Viera Anoškinová

Martina Matlovičová v rozhovore s mladučkou rozhlasovou moderátorkou

Laureát Trojruža 2015 Ján Turan s prezidentkou Slovenskej sekcie IBBY Timoteou Vráblovou, riaditeľom BIBIANA Petrom Tvrdoňom a riaditeľom LF Ladislavom Serdahélyom

Trojruža 2015 **jánovi turanovi**

Literárny fond, Slovenská sekcia IBBY, BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, udeľujú cenu Trojruža 2015 **JÁNOVI TURANOVI** za básnický a prozaický model beletristiky, ktorým kontinuálne prepojil epochu klasickej umeleckej detskej literatúry s jej moderným variantom.

Patrí k autorom, ktorí premostovali dve literárne epochy – klasickú a modernú. Mám na mysli literatúru, ktorá dáva zmysel, teda literatú-

ru pre deti a v nej básnika, prozaika a editora Jána Turana. Ešte skôr než spolu s tými, ktorí na začiatku 60. rokov pomyselnú lavičku detskej literatúry prevracali na druhý bok, v básnickej zbierke pre dospelých *Biele ticho* z roku 1958 zaujal autentickým, čo znamená žitým a prežitým svedectvom stamodtiaľ, z rozhrania života a smrti. Ale nebolo to len unikátne svedectvo, čo ho zaradilo medzi osobnosti dobovej intímnej lyriky. Bol to predovšetkým dôkaz nezvyčajne presvedčivý, že lano

osudu môže ľudsky príbeh nielen ukončiť, ale i vytiahnuť z jeho dna. Pravda, ak v tom, čo sa ho drží, je aspoň iskierka túžby, hladu a smädu po živote. V autorovi tejto básnickej resuscitácie tá iskierka bola, dokonca pretrvala aj do čias, keď zas raz hrozilo, že pouličné amplióny nahradia stíšený hlas poézie. I preto jeho zbierka *Nežne* (1982) i výber *Hladnílen o láske* (1986) opätovne vzbudili pozornosť.

V tom istom roku, ako vyšla zbierka *Nežne*, Ján Turan vydal knihu veršov pre deti *Ryby ja, raky ty* (1982), ktorou si začal vytvárať svoj špecifický básnický imidž vrcholiaci zbierkou *Makulienka* (1993). Podľa Jána Kopála, človeka, ktorý sa detskou literatúrou nielen živil, ale aj priatelil, Turanov básnický model nebol narcistickou sebaaprezenáciou. Zmyslom pre poetický nonsense a vtipnú prekvapivú pointu bol dokladom, že dieťa možno kultivovať aj zábavným veršom, ak autor vyznáva detský princíp radostného zmocňovania sa sveta. Tomuto princípu Turan zostal verný aj ako prozaik v knihe básnických a prozaických miniatúr *Kocúrik na čerešni* z roku 2002. A to aj napriek tomu, že tentoraz sa nad radostnosťou jeho detského a starootcovského zážitku objavujú mráčiky smútku a bolesti tých najbezbrannejších. Ak napriek tomu ani jeden z nich nevyústil do dezilúzie, je to preto, že ten, čo si ich v sebe oživil, naďalej zostal pri presvedčení, že niet takého mraku, ktorý by dokázal prekryť celý život človeka.

A nepochybne bolo to toto presvedčenie, ktoré v čase ďalšieho zmrákania sa, tentoraz už spoločenského, rozhodlo, že prijal zodpovednosť za časopis, ktorý po takmer

dvadsaťročnom vynútenom mlčaní začal deťom rozjasňovať ich svet. Neveril totiž, že Slniečko by hneď po tom, čo bolo vzkriesené, malo opäť zaniknúť. Takúto možnosť si ako šéfredaktor nepripúšťal, hoci mocní vtedajšieho času robili všetko pre to, aby sa tak stalo. Hoci tým, že Slniečko vyradili zo zoznamu dobových školských časopisov. Našťastie jeho šéfredaktor nerezignoval, nehodil uterák do ringu, ale pokračoval v tom, čo chceli tisícky rodičov a najmä stovky nebojácnych učiteľiek... ponúkal časopis pripomínajúci deťom hodnoty, ktorých sa ich svet začal vzdávať. A tak v čase internacionálnosti bolo to Slniečko, ktoré začalo deťom rozprávať príbeh ich vlasti a v ňom i ľudí, vďaka ktorým sme prežili. V tejto súvislosti nie je nepodstatné, že tento príbeh rozprávali tí, ktorým normalizačná moc zakázala rozprávať. Ako to Turan obhájal, neviem, je však faktom, že napríklad proskribovaná Mária Ďuríčková, ktorá sa nemohla živiť redaktorským povolaním, alebo Matúš Kučera, ktorého vykázali z historickej vedy, či novinár Vladimír Ferko, vyhnaný z publicistiky, stali sa excelenciami Slniečka... Viem, všetko je to zložitejšie. I Slniečko dávalo cisárovi, čo bolo cisárovo, ale vďaka jeho šéfredaktorovi, viac bolo toho božieho... hoci v tom, že Slniečko sa stalo bránkou, cez ktorú do detskej literatúry a literárnej kultúry vôbec v 70. a 80. rokoch 20. storočia vstupovala celá hevierovsko-uličianskovská generácia, ktorá je dnes jej nosným pilierom. A že i to je zásluhou Jána Turana, nech to odteraz pripomína jemu i nám vzácna Dobšinského Trojruža.

ONDREJ SLIACKY

V úcte voči prírode a tvorstvu

Laureátka

Ceny H. Ch. Andersena 2014

Naoko Uehashi

Narodila sa v Tokiu v roku 1962. Tam prežila svoje detstvo a tam aj študovala. Na tokijskej univerzite absolvovala aj doktorandské štúdium. Zamerala sa na výskum austrálskych domorodcov. V súčasnosti je profesorkou na Katedre etnológie na Univerzite pre ženy Kawamura Gakuen.

Je dvojdomou spisovateľkou, píše pre dospelých i pre deti a mládež. Debutovala v roku 1989 románom, science fiction fantasy, *Seirei no ki* (Obetný strom). V roku 1996 vydala historickú fantasy *Seirei no moribito* (Strážca posvätného ducha). Bola to prvá z prelomovej série kníh s titulom MORIBITO. Celá séria sa stala veľkým hitom a získala veľa ocenení. Medzi inými bola zapísaná aj na Čestnú listinu IBBY (2004). Prvá z kníh, *Strážca posvätného ducha*, stala sa predlohou animovaného televízneho filmu. Bola tiež adaptovaná ako rozhlasová hra. V roku 2008 bola preložená do angličtiny (Scholastic, 2008) a v roku 2009 získala v Spojených štátoch amerických prestížnu Cenu Mildreda L. Batchelderera (Mildred L. Batchelder Award of ALA), ktorú udeľuje Združenie amerických knižníc (American Library Association). MORIBITO séria, ako aj posledný román *Kemono no soja* (Najlepší hráč) boli preložené do jedenástich jazykov.

Čo je typické pre autorský rukopis Na-

hoko Uehashi? Jej romány v štýle fantasy majú svojrázny charakter. Pri písaní autorka totiž vychádza z kultúrnej antropológie, ktorá jej je profesionálne veľmi blízka. Verí, že to jediné, čo ľudstvo spája, sú vlastne príbehy. V duchu japonskej kultúry sa jej príbehy zaoberajú otázkami ľudskej cti a zmyslu pre povinnosť. Hovoria o osudovosti a obetiach. V európskej literárnej kultúre si získali popularitu práve ich exotickým nádychom.

Podľa autorky je príbeh autentický vtedy, ak vychádza z kultúrnych koreňov autora. Nedôveruje globalizmu. V jej príbehoch ožíva stredoveké Japonsko. Prvky odkazujúce na históriu využíva ako prostriedky, pomocou ktorých buduje epický priestor v štýle fantasy. Výsledným tvarom preto nie je historický príbeh, ale imaginácia s prvkami historického príbehu. Uehashi tvorí vlastné krajiny, územia, kultúry s ich vlastnou mytológiou. A predsa zorientovaný čitateľ vie, že prostredníctvom nich odkazuje na japonské tradície. Ponecháva sociálne usporiadanie spoločnosti, vychádza aj z japonskej religiozity a z jej podložia zobrazuje aj vzťah k duchovným a morálnym hodnotám.

Uehashi vytvára svoje svety na princípoch vzťahov a prepojení, ktoré podľa jej filozofie sú prepletené celým vesmírom. Jej fantazijný svet vychádza z úcty voči prírode a tvorstvu.

TIMOTEA VRÁBLOVÁ

miron zelina

Biť či nebiť,
to je otázka

Predstavte si bradatého a dosť objemného muža v tóge. Tento muž, menom Sokrates, žil v rokoch 470 – 399 pred naším letopočtom. Bol to slávny grécky filozof. Jeho múdre výroky sa citujú dodnes. Napríklad, že základom pokroku je sústredenie všetkej energie nie na objasňovanie starého, ale na budovanie nového.

Od Sokrata je dobre začať. Pre psychológiu, pedagogiku aj filozofiu bolo prínosom jeho rozpracovanie dialektickej metódy diskusie, polemiky aplikovanej najmä na otázky etiky. Známa je jeho dialogická metóda, v ktorej žiadal od svojich žiakov, aby pochybovali o pravdách, ktoré sú hlásané, aby sa učili myslieť na základe rozporov. Hutne vyjadrené: od tézy k antitéze a od nich k syntéze. Tento postup objavovania pravdy sa stal základom tvorivého riešenia problémov.

Ak použijeme sokratovskú múd-

rosť na náš problém „biť či nebiť“, vychádza z toho, že bitie je zlé, ale že bitie je aj dobré. Hľadanie syntézy je potom objavovanie nových riešení, nových odpovedí, mnohokrát aj nastolenie nových otázok. Máme na mysli najmä fyzické ubližovanie, bitie detí dospelými osobami.

Pokračujme spolu s týmto múdrom filozofom ďalej. Požadoval vyjasniť si pojmy, o ktorých sa hovorí. V našom prípade ide o to, aké bitie máme na mysli a koho chceme biť.

POJEM BITIA, FYZICKÉHO UBLÍŽENIA

Výbor pre práva dieťaťa, orgán monitorujúci plnenie Dohovoru OSN o právach dieťaťa, zdôrazňuje, že ochrana ľudských práv si vyžaduje zákaz všetkých telesných i psychických trestov. V komentári, ktorý výbor vydal roku 2006, definuje telesný trest ako akt, pri ktorom sa používa fyzická sila s úmyslom spôsobiť hoci len miernu bolesť. Vo väčši-

ne prípadov ide o udretie (capnutie, plesnutie, buchnutie, zauškovanie) detí rukou alebo palicou, opaskom, varechou atď. Patrí sem však napr. aj kopnutie, trasenie, štipanie, ťahanie za vlasy alebo za uši... Podľa výboru sú všetky telesné tresty bez výnimky ponižujúce. Okrem toho existujú aj iné, netelesné formy trestov, ktoré sú takisto kruté a ponižujúce a ktoré sú preto v rozpore s dohovorom o právach dieťaťa. Patrí sem trestanie, ktorého cieľom je dieťa znevážiť, ponižovať, pokoriť.

Základný psychický trest je odmietnutie či zväčšovanie psychickej vzdialenosti (*chod' preč, nechcem ťa..., nebudem sa s tebou, mlčanie*), vyvolávanie pocitov viny (*si zlý, škaredý*), frustrácia zo zážitkov (*nedám ti, čo chceš*). Fyzická bolesť rýchle nastupuje a rýchle zmizne. Psychická bolesť sa navodzuje pomalšie a dlho doznieva. Psychické tresty sú veľmi nebezpečné a môžu dieťaťu poškodiť viac ako telesné tresty.

ARGUMENTY PROTI BITIU DETÍ

Celosvetová výskumná štúdia WHO z roku 2002 dokazuje, že deti bité rodičmi sú v dospelosti častejšie zatýkané za násilné trestné činy. Čím prísnejšie sú chlapci v detstve trestaní, tým viac v dospelosti fyzicky trestajú svoje deti a viac používajú násilie vo svojom živote.

Používanie fyzických trestov v detstve vedie k tomu,

- že z takýchto detí vyrastajú agresívni jednotlivci,
- že deti častejšie utekajú z domova,
- a častejšie siahajú po droge a alkohole.

V nedávnej štúdii zverejnenej v *The Journal of Family Psychology* sa ukázalo, že výprask detí je menej účinný, ako sa dosiaľ predpokladalo. Deti, ktoré v rámci výskumu dostali po zadku, zopakovali svoje nevhodné správanie viackrát počas nasledujúcich desiatich minút. To do značnej miery dokazuje, že telesné tresty nefungujú.

Telesné tresty môžu u detí spôsobiť dlhodobé vývinové poruchy, dokonca znížiť ich IQ. Vyplýva to z výskumu kanadských vedcov, ktorého cieľom bolo poukázať na psychické dôsledky takzvaných výchovných biťiek. Výsledky zverejnili v *Canadian Medical Association Journal*. Durant a ďalší spoluautor výskumu Ensom vysvetlili, že telesné tresty spôsobujú detskú agresivitu či nespoločenské správanie a môžu viesť aj ku kognitívnym a vývinovým poruchám. Štúdia ukázala, že následkom fyzických trestov sa môže zmenšiť objem sivej hmoty v mozgu v tých oblastiach, ktoré ovplyvňujú stupeň inteligencie pri jej testovaní.

Psychológ Tomáš Rodný sa vyjadruje jednoznačne:

„Ak rodič svoje dieťa telesne trestá, ukazuje tým iba svoju bezradnosť a neschopnosť vychovávať. Cieľom výchovy v rodine by malo byť, aby sa z dieťaťa stávala silná autonómna osobnosť, ktorá bude mať pozitívny vzťah sama k sebe i k druhým ľuďom. Telesné tresty pôsobia presne opačným smerom.“

Psychológ Tomáš Novák sa k telesným trestom detí vyjadruje takto:

„Žiadny výskum na svete presvedčivo nedokázal, že telesne trestané deti vyrastajú v harmonickejšie osobnosti ako deti takto netrestané.“

JOZEF CESNAK / *Ako naozajstný chlap (zborník poviedok)*

Zato mnoho čiastkových výskumov ukazuje, že v anamnéze zločincov býva prítomnosť telesných trestov v ich detstve nadpriemerná.“

Priaznivci telesných trestov často uvádzajú, že capnutie, ťapnutie, plesknutie dieťaťa po zadku ho predsa nemôže bolieť. J. Prekopová a Ch. Schweizerová píše, že capnutie je rana. *„Capnutie znamená, že odmietam, odstrkávam. V každom prípade je vnímané ako niečo bolestné. I keď dospelý sa domnieva, že to bolo len ľahké udretie a žiaden telesný trest. Bolest' cíti predovšetkým duša. A pretože dieťa vníma celkove, pôsobí duševná bolesť aj na telo.“*

Fyzické trestanie, bitie detí je neprípustné hlavne z týchto dôvodov:

- porušujú sa tým medzinárodne normy, legislatívne ustanovenia našich zákonov;
- odborne, vedecky sa nepreukázala účinnosť takýchto trestov;
- fyzické tresty zanechávajú negatívne odozvy v psychike detí;
- fyzické tresty sú antihumánne.

ARGUMENTY PRE MIERNE FYZICKÉ TREŠTY

Zástancovia „mierneho bitia“ detí, tvrdia, že je to efektívna a rýchla metóda potrestania. Táto rýchlosť zároveň nespôsobuje narušenie sociálnych väzieb a návykov. Efektívnosť je zas príslubom zamedzenia recidívy.

Telesné tresty sú podľa tejto skupiny ľudí v modernej spoločnosti potrebné. Ľudstvo nikdy nebude možné vyliečiť z chorobného sklonu páchať zlo a násilie. Je to prejav hriechnej podstaty človeka a táto forma hriechu sa bude stále objavovať

a vracat'. Tým skôr, ak sa jej budeme len prizerať a snažiť sa proti nej bojovať iba bezzubými sankciami – to je názor psychológa M. P. Penera.

Psychológ Jeroným Klimeš netvrdí, že by rodič mal používať telesné tresty každý deň, ale podľa neho telesné tresty patria do výchovného repertoáru rodiča a môže ich občas použiť. Hovorí, že telesné tresty by sa mali používať podľa veku detí. U detí do dvoch rokov by sa malo používať maximálne capnutie po rukách alebo po zadku. Pre adolescentov sú vhodné iné výchovné metódy. Fyzické tresty by sa mali používať tak raz za mesiac, inak dôjde k ich inflácii.

Jeden z rodičov v rozhovore na tému bitia detí povedal: *„Áno, občas bijem deti, pomáha to, aby boli poslušnejšie a aby si uvedomili, že nechcem, aby to robili. Ale bijem ich len do veku, keď by mi to mohli odplatiť.“*

„Fyzické tresty je potrebné použiť v správnej chvíli a v správnej miere. Keď mi dieťa vbehne na cestu, tak mu potrebujem jednoznačne doručiť informáciu, že sa to už nesmie opakovať, pretože ďalšia takáto situácia by mohla byť posledná. A pár capnutí na zadok je v tej chvíli zrozumiteľnejšia správa ako dlhé vysvetľovanie,“ hovorí psychologička Katarína Filasová.

Jedna matka v rozhovore vraví: *„Keď moje dieťa ubližuje niekomu a stupňuje sa to, poviem prestaň, a keď neprestane, vtedy dostane na zadok.“* Iná matka vysvetľuje bitie svojho dieťaťa takto: *„Nám tiež drobné capnutie pomáhalo občas riešiť rozbesnenosť, ale nevnímala som to ako trest, skôr ako presmerovanie pozornosti inam. Nebo-*

lo to často a fungovalo to do troch rokov.“

Známy český psychológ Zdeněk Matějček píše: *„Na malého zlostníka v dvoch či troch rokoch bude celkom dobre platiť – a nemusíme sa príliš obávať pedagogických priestupkov – keď s ním trochu zatrepeme, jednu mu šupneme na zadoček a vystrčíme ho na chvíľu za dvere.“* Ilona Špaňhelová uvádza, že by sa dieťaťu nemalo dávať na zadok, pokiaľ sa predtým nepoužili iné opatrenia. Radí zvýšiť hlas, a pokiaľ to nepomôže a dieťa ozaj urobilo vec, o ktorej jasne vie, že to nemalo urobiť, dajte mu na zadoček. Psychologička Eva Mádrová sa tiež prikláňa k možnosti občasného použitia fyzického trestu, ktorý by ale mal byť vyhradený len na mimoriadne situácie. Tvrdí, že všeobecne nemožno odsúdiť ani fyzické tresty. Dobré mienené zacho však niekedy rýchlo a viac pomôže než moralizovanie alebo zákaz.

Alena, matka troch detí hovorí:

„Dieťa musí mať pred rodičmi rešpekt a musí vedieť, že nemôže robiť všetko, čo chce. Jedno zacho alebo menší výprask je lepší ako hodiť na dohovárania – na to nemám nervy. Keď hnevá a nepočúva, nebavím sa s ním. Dostane a hotovo. Chvíľu plače a potom je pokoj.“

Výpoveď otca dieťaťa:

„Všetci sme dostali po zadku, keď sme sa nezmestili do kože a nikto z nás nie je agresívny, neužíva návykove látky a nie je ani nejako zvlášť depresívny. Dnes si deti robia, čo chcú, a mamičky sa im donekonečna prihovárajú a nikam to nevedie. Čím sú tie deti staršie, tým viac kašlú na rodičov...“

„Fyzické násilie je asi najnevhodnejšou metódou výchovy detí. Ak sa

inak nedá, treba dieťaťu dohovoriť a snažiť sa ho upokojiť,“ vraví detská psychologička Gabriela Herényiová. Dodáva však, že ak je dieťa v amoku, malá po zadku mu neuškodí.

A ČO NA TO PÁPEŽ?

„Počul som raz jedného otca hovoriť, že niekedy udrie svoje dieťa, ale nikdy nie po tvári, aby ho neponížil. Aké nádherné, povedal som si. On si uvedomuje dôstojnosť dieťaťa,“ povedal pápež František na generálnej audiencii na Námestí sv. Petra vo Vatikáne, keď sa zaoberal témou významu dobrého otca v rodine.

Keď rodič dokáže dodržať mieru, nevidí Svätý Otec v telesnom treste nič zlé. *„Dobrý otec vie čakať a odpúšťať, ale aj trestať. Nie je ani slabý, ani laxný, ani sentimentálny,“* vyhlásil pápež.

Najvyšší predstaviteľ katolíckej cirkvi pápež František vyburcoval týmito slovami veľké množstvo reakcií na sociálnych sieťach. Ale nielen tam. Výbor OSN odporučil Vatikánu, aby prijal zákaz akýchkoľvek fyzických trestov, a to nielen v školách, ale aj v rodinách.

Ku kritikom výroku najvyššieho predstaviteľa katolíckej cirkvi sa pridali aj členovia pápežskej komisie na ochranu nepľnoletých detí. Člen komisie Peter Saunders vyhlásil, že pápežovi odporučia, aby poopravil svoj výrok, lebo telesné tresty nemajú vo výchove miesto a *„prítom milióny detí sú denne vystavené bitke“*. Iná členka komisie, Krysten Winter-Greenová, uviedla, že neexistuje žiadny prijateľný druh telesných trestov pre deti.

JOZEF CESNAK / Alfred Hitchcock: Záhada zajakavého papagája

REČ PRIESKUMOV

Prieskumy ukazujú, že telesné tresty používa 60 až 80 percent rodín. Najpoužívanejšie sú zauchá (48%) a capnutie po zadku (46%). Častejšie ako fyzické tresty sa využíva vynadenie, zákaz obľúbených čin-

ností, odňatie vreckového, zákaz ísť von, teda domáce väzenie, zákaz sledovať televíziu, použiť počítač atď.

Vedú sa spory o tom, či by mal byť prijatý tzv. „fackovací zákon“ – teda zákaz bitia detí rodičmi. Výchovné facky sú realitou, ale nie riešením. Skoro v polovičke zemí sve-

ta sú povolené fyzické tresty detí v škole. Okolo 31% rodičov nebije svoje deti nikdy a na druhej strane v prieskumoch sa priznáva 44% rodičov, že k fyzickým trestom siahajú pravidelne a 80% rodičov priznáva, že občas dieťa capnú.

SYNTÉZA – RIEŠENIA

Albert Einstein pred druhou svetovou vojnou vyzval Zigmunda Freuda, aby sa vyjadril k tomu, či je možné predísť svetovej vojne. Podľa Einsteina by sa mali ľudia správať rozumne – zasadiť a rokovať, dohodnúť sa... žiaľ, takýto racionálny model riešenia problémov a konfliktov nefunguje. Aj múdri ľudia sa správajú nerozumne. Prečo? Sigmund Freud v odpovedi na Einsteinov list odpovedal, že zlo je zabudované v ľudskej povahe, v jeho inštinktoch, túžbe po moci, slasti. Jeho odpoveď nebola však len bezradná či pesimistická. Konštatoval totiž, že výchovou sa dá urobiť to, aby sily nevedomia, pudy a inštinkty boli kontrolované Egom, naším JA, rozumom. Ironicky však poznamenal, že potrvá stovky rokov, kým sa človek naučí správať rozumne.

Ideálne by bolo riešenie, keby ľudia vôbec fyzicky netrestali deti – lenže to sa nedá dosiahnuť len zákonmi, nariadeniami. V ostatných rokoch sa v psychológii veľká pozornosť venuje mechanizmom sebakontroly. Psychológovia radia: Keď dieťa neposlúcha a všetko, čo spraví, vás privádza do zúfalstva, hnev sa stupňuje, až pociťujete nutkanie dať mu po zadku, zastavte sa a zoberte si oddychový čas. Zhlboka sa nadýchnite a skúste popremýšľať, či to nie

je frustrácia, vyčerpanosť alebo nejaký problém, čo vás trápi a podvedome spôsobuje vašu aktuálnu averziu k dieťaťu. Hnev sa pomaly rozptýli a vy zistíte, že správanie dieťaťa nemá taký rozmer, aby ste sa rozčuľovali.

Existuje množstvo techník, metód, ako zvládať emócie, svoj hnev, zlosť. Cieľom efektívnej disciplíny je dať deťom príležitosť zamyslieť sa nad chybami, čo je v prípade hanby spôsobenej neprimeraným trestom dosť ťažké. Existuje viacero výskumov, ktoré dokazujú, že obviňovanie alebo zosmiešňovanie pôsobí na mozog tak, že časť, ktorá spracováva logiku, sa vypne, čo môže zabrzdiť fyzický a emocionálny rast. „*Myšlienka využitia poníženia na výchovu k disciplíne nie je nová,*“ hovorí sociálna pracovníčka Wanda Wheeler. Upozorňuje však, že kým jednému dieťaťu takýto trest neublíži, iné, menej sebavedomé, sa nemusí s takouto ponížujúcou situáciou vyrovnáť. „*Môže to mať dočasný efekt, ktorý povedie k zmenám v správaní, ale aj hlbší a trvalejší vplyv na vnímanie seba samého,*“ dodáva. Pridáva sa k nej aj terapeut Douglas Gotel, podľa ktorého poníženie a hanba vo väčšine prípadov budujú odpor a nahľadávajú sebavedomie.

Predný lalok mozgu, ktorý riadi rozhodovanie, plánovanie a racionálny úsudok, sa vyvíja u človeka najdlhšie. U malého dieťaťa táto časť mozgu ešte nie je plne funkčná. Ak teda povieť svojmu ročnému alebo dvojročnému drobci aj päťdesiatkrát za večer, že sa nesmie približovať k horúcemu kozubu, nezabudnite, že jeho samoregulačné schopnosti nie sú jednoducho ešte vyvinuté. Niet pochýb o tom, že fy-

JOZEF CESNAK / Alfred Hitchcock: Záhada
zajakavého papagája

zické tresty môžu dočasne zastaviť nežiaduce správanie, ale ich dôsledky na dieťa ďaleko prevyšujú prínosy. Ak chcete, aby vaše dieťa skutočne počúvalo a porozumelo tomu, čo urobilo zle, musíte ho to naučiť. Jediná vec, ktorú dosiahnete výpraskom, je to, že sa vás začne báť. Telesné tresty deti nenaučia, ako by sa mali správať. Naopak, bitie detí je lekciou zo zlého správania. Učí deti, že ich rodičia, ktorých milujú a rešpektujú, považujú za prijateľné používať násilie na riešenie problémov alebo konfliktov. Deti sa učia aj z toho, čo

ich rodičia robia, nielen z toho, čo hovoria.

Sme svedkami liberalizácie výchovy, čo vedie k druhej krajnosti – extrémne liberálnej až voľnej výchove, keď dieťa je nedotknuteľné. Výsledkom takéhoto postoja je rozmazané, drzé dieťa, ktoré nemá rešpekt k rodičom, učiteľom ani k sebe.

V autobuse oproti mladému mužovi sedí matka s malým chlapcom. Chlapec sa neustále vrtí, kope do oproti sediaceho muža. Mladý muž požiadava matku, aby upozornila dieťa, že to nemá robiť. Matka na to reaguje vetou: „Nebudem mu nič zakazovať, je to slobodné dieťa, môže si robiť, čo chce.“ Mladý muž nepovedal nič, ale keď vystupoval z autobusu, vybral si z úst žuvačku a nalepil ju matke na čelo so slovami: „Aj mňa vychovávali k tomu, že môžem robiť, čo chcem...“

Podľa Alety Solterovej (www.awa-reparente) pri trestaní detí je vhodné dodržať tieto zásady:

- **Myslite dopredu** – keď idete niekde, kde sa bude čakať, zoberte dieťaťu hračku, jedlo;
- **Zdôvodňujte svoje rozhodnutia** – vaše dieťa chce maľovať na stenu? Vysvetlite mu, prečo to nie je vhodné;
- **Učte deti empatii k sebe i k druhým** – vaše dieťa bije iné deti. Vysvetlite mu, že to bolí;
- **Zmeňte prostredie (je to ľahšie ako zmeniť dieťa)** – ak spozorujete, ktoré situácie vedú dieťa k zlosti, výbuchu, snažte sa im vyhýbať;
- **Hľadajte prijateľné riešenie** – nechcete, aby dieťa stávalo bunker

v obývačke? Nestačí to len zakázať. Nájdite miesto, kde to bude môcť urobiť;

- **Buďte dieťaťu príkladom** – nepáči sa vám, že dieťa ťahá mačku za chvost? Ukážte mu, čo má mačka rada a ako sa s ňou hrať;
- **Ponúknite skôr voľbu ako príkaz** – možnosť vlastných rozhodnutí dieťa posilňuje. Nechce si čistiť zuby? Nechajte ho rozhodnúť sa, či to chce urobiť hneď po večeri alebo až pred spaním;
- **Občas zľavte zo svojich nárokov** – upraceš si izbu až ráno, keď si dnes taký unavený;
- **Chúlostivé situácie si premyslite dopredu** – čakáte spoločnosť a záleží vám na tom, aby sa vaše deti dobre správali? Preberte to s nimi dopredu. Buďte konkrétni. Skúste si nacvičiť citlivé situácie, napríklad, ako dieťa pozdraví, ako sa hosťom predstaví;
- **Nechajte dieťa pocítiť dôsledky nevhodného správania, ale využívajte k tomu len bezpečné situácie** – dieťa prišlo z bazéna a zabudlo si preprať plavky. Poučí sa, keď ich nájde nabudúce zatuchnuté v taške;
- **Neskrývajte svoje vlastné pocity a potreby** – cítim sa unavená, keď musím stále po tebe upratovať;
- **Dajte dieťaťu poznať, že niektoré situácie neznesú diskusiu** – pri prechádzaní cez cestu sa vás musí držať za ruku, ide o život;
- **Objímte dieťa, keď si nevie rady samo so sebou;**
- **Vo vypätých alebo náročných situáciách buďte s dieťaťom** – nájdite si čas vypočuť ho, zaujímajte sa o jeho pocity, hovorte o svojich

pocitoch, spoločne hľadajte riešenia;

- **Z nepríjemných alebo nepopulárnych povinností urobte hru** – poďme sa hrať, že sme trpaslíci Snehulienky a chceme jej urobiť radosť upratanou kuchyňou;
- **Povoľte napätie smiechom alebo nečakaným riešením** – dieťa sa hnevá. Navrhňte vojnu s poduškami, aby si svoj hnev vybil;
- **V situáciách, ktoré to dovoľujú, vyjednávajte** – tak dobre, ešte sa chvíľu pokorčuľuj a potom ideme domov;
- **Spoločne riešte kritické alebo sporné situácie** – diskutujte s deťmi, dovoľte im, aby aj ony vyslovili svoje argumenty. Jasne určujte spoločné pravidlá spolužitia. Zavedte rituál rodinných porád;
- **Nepreháňajte svoje očakávania** – deti sú deti, vedia všetko prežívať s veľkou intenzitou. Bývajú hlučné, zvedavé, neporiadne, tvrdohlavé, netrpezlivé, nesústredené. Premýšľajte, ako ich negatívne vlastnosti usmerňovať, nechciete nič riešiť násilím;
- **Myslite na svoju vlastnú regeneráciu psychických síl** – občas si od detí oddýchnite;

Sokrates uznával váhu rozumu, premýšľania a hľadania odpovedí tak zásadne, že ich povýšil na cieľ, zmysel života. V tomto procese hľadania vhodného spolužitia ľudí sa prejavuje dialektika rozporov, a teda jedna z odpovedí, či biť alebo nebiť deti, by mohla byť: hľadajme spôsoby, ako pripraviť rodičov, učiteľov (všetkých ľudí) na to, aby sa vôbec nemuseli používať fyzické tresty.

zuzana stanislavová

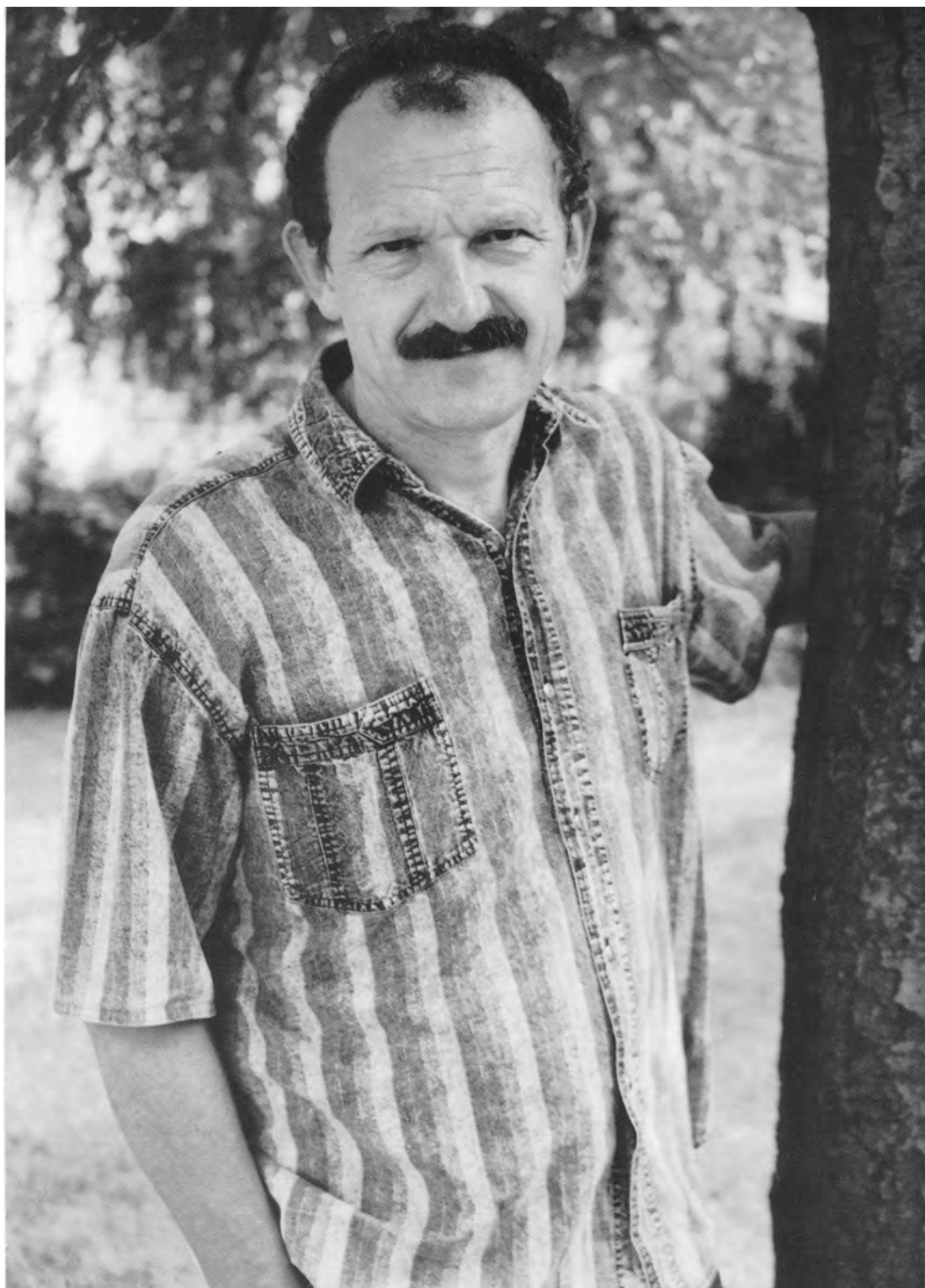
Z detstva som priletel až sem

K životnému jubileu
Dušana Duška

Keď je v tvorbe pre deti (lebo pohybovať sa budeme na tejto pôde) reč o próze či dráme 70. a 80. rokov minulého storočia, nemožno obísť meno Dušana Duška. Profil desaťročí by mal bez neho vážnu medzeru. Nie hádam preto, že by bol toho tak veľa napísal; naopak, z tohto hľadiska najmä ako prozaik akoby tvoril len vo chvíľach „sviatočnejších“. Knihy, ktoré adresoval deťom, netvorí preto dlhý zoznam a vlastne všetky (Najstarší zo všetkých vrahov, Pravdivý príbeh o Pačovi, Pištáčíkovská trilógia, Deň po dlhom daždi býva voňavý, Babka na rebríku a Dvere do kľúčovej dierky) vyšli v priebehu jedenástich rokov – medzi rokmi 1976 a 1987. Rovnako filmové či televízne scenáre. Teda väčšinu toho, čo chcel povedať deťom, im pošepkal (práve tento výraz bude vo vzťahu k jeho tvorbe pre deti asi najpriľhavejší) v priebehu nedlhého časového úseku, možno ako výsledok pretlaku potreby vracat' sa, pripomínať si, načierať do slnečnej minu-

losti vlastných zelených rokov a nasávať z nich inšpiráciu, životodarnú silu a potvrdenie hodnôt. Azda i preto detstvo v jeho tvorbe zotráva, aj keď už viac v tvorbe pre dospelých; pre deti (skôr tie staršie) vo výberoch z poviedok (Rodina z jedného kolena, 1991, Gombíky zo starej uniformy, 2014), v rozhlasových hrách, v autorskej adaptácii mýtu o Daidalovi a Ikarovi... Pamäť detstva je však stálou súčasťou autorovej tvorivej metódy, jeho životného postoja. Možno preto, aby sa naplňali jeho vlastné slová: „Na niečo z detstva by som si rád spomenul a neviem to, na niečo sa zasa nijako nedá zabudnúť“.

Názov posledného výberu poviedok odkazuje na detstvo a na minulosť metaforicky – gombíkmi ako znakom dávnych pokladov chlapčenského detstva (spomeňme si ho ci na svet Pergaudovej Gombíkovej vojny), ktoré napokon asociuje aj motív starej uniformy (veď ktorý chlapec sa kedysi nehral rád na vojakov a v momente hry nevidel sám seba v parádnej uniforme!). Gombíky zo starej uniformy predsta-

vujú teda niečo, čo je síce tak trochu zapadnuté prachom, ale krásne nostalgické, láskavo bolestné a zároveň hladkajúce, teplo úsmevné. Vynára sa to útržkami spomienok, čo sa uhniesdili v duši: na to, čo robilo život zázračným a na čo sa s nehou spomína, na krídla, ktoré nám dávala radosť zo života, ale aj na trpkosť poznania, že sme osobnostne zlyhali; na to, čo povznášalo a dvíhalo nás vo vlastných očiach i v očiach iných – a na to, čo zahanbovalo, na čo sa nedá zabudnúť, nech by človek akokoľvek chcel. Nezabudnuteľné je v jeho poviedkach precítenie detskej krivdy, žiaľu, ktorý vyvoláva, ale rovnako pôsobivá a prirodzená je hĺbka detského rozčarovania zo straty krásnej ilúzie, z rozbitého sna, zo sklamania. Dušekova próza, to sú prežitie, presnívané, radostne opojné, vzrušujúce, ale aj prebolené a presmútené chvíle, ktoré so sebou nesú trpko-sladké poznanie – o sebe, o iných, o veciach, čo sú v živote najdôležitejšie, alebo sa chvíľu takými aspoň zdajú. A pretože sú to pocity a veci priamo archetypálne, je Dušekova tvorba (aj) v slovenskej literatúre pre deti nezastupiteľná a nadčasová.

O jeho rozprávačovi by sa dalo hovoriť s obrazným odkazom na „schizofréniu“ v tom najlepšom význame: v poviedkach funguje ako permanentný vyvolávač detstva (to je jeho perspektíva smerom k dospelým, vytvárajúca v texte jemný

nostalgický akcent) – a zároveň ako dieťa, ktoré práve prežíva radosť a trampoty svojho bytia, dychtivo a trochu s ostychom odkrýva tajomstvá, chute a vône života (to je jeho perspektíva smerom k detskému čitateľovi a text obohacuje o rozmer typicky detskej imaginácie). Ruditmentárne podoby okolitého sveta; súrodenectvo a kamarátstvo; prvé detské zaľúbenia a plaché túžby; telesno a prvé erotické skúsenosti... to všetko sa v tvorbe Dušana Duška podieľa na poetickom a zároveň drsne šteklivom obraze detstva a dospievania. Tak ako život sám, tak aj on vo svojich poviedkach a scenároch mixuje radosť so žiaľom, nízke so vznešeným, krásne s ošklivým, vytvárajúc autentický svet obyčajného detstva obyčajného človeka. To, že tejto „obyčajnosti“ dokáže dať akurátnu dávku poetickej imaginácie, že je jazyk jeho próz jazykom živých súčasných detí, to už je vec tvorivého majstrovstva a talentu.

Maestro, podľa Vašich slov ste z detstva prileteli až sem a poberáte sa ďalej. 4. januára 2016 sa Vás dotklo neuveriteľné siedme životné decénium. Leťte teda spolu s vtáčikovým bratom, Pištáčíkom a Čujkom, babkou na rebríku či Ferom, Ferkom, Feríčkom v ústrety ďalším krásnym príbehom. Aj keď to asi už nebudú práve príbehy pre deti... ale veď aj dospelí potrebujú dúšok čistého slova.

Ad multos annos!

Divadelná tvorba pre deti v roku 2015

Z mnohých hľadísk možno aj v roku 2015 v divadelnej tvorbe pre deti vyhlásiť status quo. Pre deti tvorili činoherné i bábkové divadlá, v menšej miere nachádzame aj iné divadelné druhy, mladým divákovi venujú svoju tvorbu aj národnostné divadlá.

Pretrvávajúci stav, v ktorom dramatické texty vznikajú ako súčasť realizácie inscenácie. Pripravuje ich zväčša dramaturg či režisér priamo pre konkrétny súbor. Autori nepíšu „do šuplíka“, hry pre deti a mládež sa knižne nevydávajú. Tento rok sa uskutočnil 10. ročník súťaže pôvodných dramatických textov, divadelných hier a dramatizácií pre deti a mládež Artúr, ktorú vyhlasujú Bábkové divadlo Žilina a Národné osvetové centrum Bratislava. Súťažou sa zúčastnilo len sedem dramatických textov. Víťazom sa stal Peter Butkovský s hrou *Princezná sa nerozpráva*.

V inštitucionalizovaných („kamených“) divadlách vzniklo takmer tridsať inscenácií pre deti, niekoľko

dalších vytvorili nezávislé divadelné združenia a osobitnou (často nevystopovateľnou) skupinou je tvorba divadielok hrajúcich v škôlkach, herniach a rodinných centrách. Ich inscenácie však majú často pochybnú úroveň a je otázne, či ich možno považovať za divadelné umenie.

ZAHRANIČNÉ PREDLOHY

Zahraničné predlohy inscenácií tvoria dve skupiny. V prvej ide o známe, často inscenované knižné diela. Sem patrí Saint-Exupéryho *Malý princ* – predloha, ku ktorej sa divadlá pravidelne vracajú, a to aj napriek tomu, že ide o mimoriadne nedivadelné (nedramatické) dielo. Spracovanie režiséra Petra Kubu v bratislavskom Divadle Ludus je toho ďalším dôkazom. Vznikla toporná, výtvarne nelákavá inscenácia, ktorá nad knihu nevytvára žiadnu nadstavbu. V roku 2015 túto predlohu inscenovali aj študenti Akadémie umení v Banskej Bystrici. V nitrianskom Starom divadle Karola Spišáka našťudovali *Pippi Dlhú Pančuchu*. Lindgrenovej predlohu zdramatizo-

Mio, môj Mio, Bratislavské bábkové divadlo, foto Ondrej Synak

val režisér inscenácie Šimon Spišák. V Trnavskom Divadle Jána Palárika uviedli *Ostrov pokladov*. Dramatizáciu diela Roberta Louisa Stevensona pripravil český dramatik Pavel Círal. Režisér Viktor Kollár text naštudoval s nadhľadom a vtipom. Zaujímavé na inscenácii je aj to, že Jima Hawkinsa stvárňuje herečka. To provokatívne narúša stereotyp o tom, že dobrodružné romány sú chlapčenskou doménou. Takáto úprava nebola v roku 2015 jediná. Obdobnú nachádzame aj v inscenácii Bratislavského bábkového divadla *Mio, môj Mio* (v slovenských divadlách dosiaľ neuvedené dielo Astrid Lindgrenovej). Priateľ Jum-Jum, ktorého Mio získa vo fantazijnej Krajine v ďalekej dialke, je v úprave inscenátoriek dievča. (V tomto prípade ide

o zmenu rodu postavy, kým v DJP Trnava šlo o obsadenie mužskej postavy ženou.) Lindgrenová napísala fantáziou naplnený, no smutný príbeh chlapca Mia. Žije neveselý život u poručníkov, ktorí mu neprejavujú žiadne city, a medzi rovesníkmi je šikanovaný. Má jediného kamaráta Benku a márne túži po takom vrúcnom vzťahu, aký má so svojim otcom on. Mio vie o tom svojom len toľko, že je to darebák a niktoš. Jeho mama zomrela pri pôrode. Smútok z predlohy sa však do inscenácie nedostal, hoci dramatizácia, ktorej autorom je Peter Pavlac, je absolútne verná predlohe. Inscenátorky, dramaturgička Katarína Jánošová a režisérka Júlia Rázusová, podrobili dramatizáciu škrtom, vynechali niektoré postavy a motívy. Lindgrenová ani v ná-

znaku nepracuje s happy endom, no javiskové stvárnenie má záver, v ktorom je šťastný nielen Mio, ale polepšia sa aj jeho pestúni. Inscenácia je výtvarne i hudobne nápaditá, herčky mimoriadne disciplinovaná a režijne detailne prepracovaná. Je však sporné, či sa inscenátorkám podarilo ustriehnuť bohatosť ich inscenácie a či sa dá príbeh odčítať aj bez predchádzajúceho poznania knižnej predlohy.

V slovenskom divadle menej uvádzanými predlohami sa inšpirovali aj dve nezávislé divadlá. Teátro Neline z Budmeríc inscenovalo hru podľa predlohy francúzskeho spisovateľa Erica-Emmanuela Schmitta *Oskar* a dáma v ružovom pod názvom *Oskar*. Principálka divadla, bábkoherečka Petronela Dušová na texte i réžii spolupracovala s poľskou tvorkyňou Dorotou Annou Dabek. Citlivo uchopili mimoriadne náročnú tému – príbeh o chlapcovi umierajúcom na leukémiu. Petronela Dušová vo svojom divadle tvorila dosiaľ len pre deti. Jej najnovšia inscenácia ukazuje aj to, ako sa prostriedkami bábkového divadla prihovoriť takej náročnej vekovej kategórii, akou je mládež od pätnástich rokov. Nováčikom medzi nezávislými divadlami je Odivo z Banskej Bystrice. Pre deti zinscenovali *Divočiny*, inscenáciu inšpirovanú tvorbou amerického spisovateľa a ilustrátora Maurica Sendaka.

HRY A DRAMATIZÁCIE SLOVENSKÝCH AUTOROV

Medzi textami slovenských autorov a autoriek výrazne prevažujú pôvodné hry nad dramatizáciami.

Režisér Róbert Mankovecký uviedol svoju hru *Koza rohatá* v Mestskom divadle Pavla Országha Hviezdoslava v Bratislave. Realizoval tu aj svoj text *Tri prasiatka* v roku 2012. V oboch prípadoch ide o zvieracie rozprávky s jednoduchým príbehom. Režisér a autor textov zjavne nehľadal žiadnu objavnú prozaickú predlohu či neobohranú hru pre deti. Rozprávka *Koza odratá* a jež zo zbierok Pavla Dobšinského hovorí o koze, ktorá sa skryla do líščej diery a nedokázali ju odtiaľ vyhnúť líška, vlk ani medveď. Vďaka pichliacom sa to podarilo malému ježovi. K tomuto prostému deju pripísal Mankovecký úvod – vysvetlenie toho, ako sa koza ocitla v lese. Pracovité zvieratá, ktoré zveľadujú gazdovský dvor, ju odtiaľ vyhnali, lebo im nepomáhala. Ktovieprečo sa Róbert Mankovecký rozhodol triviálny príbeh natiahnuť na plochu hodiny a štvrt trvajúcej inscenácie, ktorá sa odohráva na nemalom javisku. Chabá predloha s jednoduchým dejom je hlavným determinantom všetkých zložiek inscenácie. Tvorcovia a tvorkyne jednoducho nemali na čom budovať.

Aj Divadlo Jána Palárika v Trnave uviedlo pôvodnú hru. Jej autorkou je debutantka v tejto oblasti Andrea Smreková. V spolupráci s režisérom Ladislavom Kočanom napísali hru *Mlynárkin pytač*. Ide o tradičnými postupmi inšpirovaný príbeh o čertoch. Jeden z nich sa z pekla vyberie po lakomú mlynárku, no zamiluje sa do nej, a tak namiesto jej potrestania nasleduje svadba. Hra je predvídateľná, opodstatnenosť niektorých postáv je spochybiteľná, no má i svoje vtipné a nápadité miesta. Výsledok na javisku DJP je však vý-

razne nesúrodý. Chvíľami je inscenácia (zámerne?) naivná, akoby odkazujúca na ochotnícke divadlo z čias Ferka Urbánka, texty piesní Jána Uličianskeho majú badateľne inú poetiku ako samotná hra, s režisérom zvolenými postupmi nekorešponduje hudba a už vôbec nie choreografia.

Dve pôvodné hry uviedlo Bratislavské bábkové divadlo. Prvá z nich sa volá *Prstom na mape* a jej autormi sú Jana Mikitková a Ján Fakla. Hlavný hrdina Florián Túlavý má práve šieste narodeniny, no zároveň má osýpky, preto nikam nemôže. Rodičia mu nedovolia opustiť byt, no pripravia mu cestovanie po svete „prstom na mape“. Postupne navštívi všetky svetadiely a zároveň sa zlepšuje jeho zdravotný stav. Vďaka postavám z príbehov je ochotný vypíť čaj alebo neškriabať si vyrážky z osýpok. Hra je vtipná, primerane pracuje so slovenskými realiami a zobrazuje prirodzené rodinné harmonické prostredie.

Menej presvedčivá je inscenácia *Zlaté prasiatko*. Autorkou hry je Michaela Zakuťanská. Inšpiráciou jej bola kniha českej autorky Ester Starej a ilustrátorky Martiny Matlovičovej Chrochtík a Kvíkalka na cestě za blýskavým prasátkem. Hra je však autonómny textom, nejde o vernú dramatizáciu. Autorka stavia do opozície dedinu a mesto. Zalúbený pár prasiatok sa krátko po svadbe vyberie na výlet do Prasaslavy, aby tam našli zlaté prasiatko, o ktorom v televíznych správach počuli, že prináša šťastie. Sú očarení možnosťami veľkomesta, stretajú rôznych obyvateľov a po peripetiách prichádzajú k záveru, že nepotrebujú zlaté prasiatko, lebo šťastie sa schováva

v hodnotách, ktoré vyznávajú. Navyše Kvikuška v závere prezrádza, že už jedno zlaté prasiatko nosí vo svojom brušku. Viacvrstvový text, ktorý obsahuje viacero odkazov aj dospelému divákovi, nemal však úspešnú javiskovú realizáciu.

V kategórii „mladá autorka“ sa rovnako ako Jana Mikitková a Michaela Zakuťanská nachádza aj Silvia Vollmannová – autorka textu a režisérka inscenácie *Ako sa ťahá repka* v Bábkovom divadle v Košiciach. Vollmannová vtipne prerobila známu rozprávku o tom, ako dedko, celá jeho rodina a zvieratá ťahajú repku zo zeme. Vo Vollmannovej spracovaní je príbeh podaný optikou repy. Malí diváci sa dozvedajú, ako rastie, ako sa musela ubrániť škodcom, ako ju farmár hnojil a ako napokon ide do výroby a stanú sa z nej cukríky.

V roku 2015 vznikli dve dramatizácie knižne vydaných diel slovenských autorov. Spišské divadlo v Spišskej Novej Vsi uviedlo rozprávku *Jakub s veľkými ušami* podľa knihy Jána Milčáka. Dramatizovala a režírovala ju Dana Turanská. Je to mimoriadne problematická inscenácia, neistá v režijnom riešení mnohých situácií. Hoci možno oceniť zaujímavý výber textu, javisková realizácia je pre divadlo – v porovnaní s predchádzajúcou inscenáciou pre deti *Spišské rozprávky* – krokom späť.

Divadlo Ludus nadviazalo na inscenáciu *Pozor, dobrý pes* z roku 2014. Juraj Šebesta vtedy pripravil dramatizáciu svojej knihy Keď sa pes smeje. Adresátom inscenácie je špecifická veková kategória, pre ktorú je v divadlách obmedzená ponuka. Je len pochopiteľné, že sa v Luduse rozhodli realizovať aj druhý Šebestov román pre mládež *Venussha*

(Ťažký týždeň). V autorovej dramatizácii ako *Pozor, double stress!* ho naštudovala režisérka Jana Mikitková.

V tvorbe pre inú špecifickú diváku skupinu – deti od osemnástich mesiacov – súvisle pokračuje banskobystrické Bábkové divadlo na Rázcestí, ktoré pripravilo už štvrtú inscenáciu pre batolatá. Venujú sa v nej čiarom a tvarom, volá sa *Čiar-kolárium*. Pri jej skúšobnom procese vzniklo toľko „materiálu“, že z neho vytvorili aj inscenáciu *PA a GU* pre deti od troch do piatich rokov. Autorkou konceptu a režisérkou oboch je Iveta Škripková.

Skupinu slovenských predlôh dopĺňajú tri obnovené premiéry: v divadle Actores v Rožňave *Prešibaný kocúr v čižmách* (autorka textu a režisérka Tatiana Masníková),

v nitrianskom Starom divadle Karola Spišáka *Čin – Čin* (Ľudmila Podjavorinská) a v Bábkovom divadle Košice zaradili do repertoáru inscenáciu *Kade lahšie* (na motívy Braňa Jobusa), ktorú nová členka súboru Miriama Ryšavá pripravila ešte ako študentka bábkarskej tvorby na DF VŠMU.

DVA ODLIŠNÉ PRÍSTUPY – DVA VÝBORNÉ VÝSLEDKY

Dve najvýraznejšie inscenácie roka 2015 sú v mnohom diametrálne odlišné. Prvá pracuje s minimom verbálneho prejavu, jej predlohu možno nazvať skôr libretom. Druhá vychádza z ucelenej dramatizácie a verbálny prejav je v nej nevyhnutnou zložkou. Prvú naštudoval

Zázraky pre Alicu, Staré divadlo Karola Spišáka v Nitre, foto Peter Jurik

Andrej Kalinka, ktorý je v tvorbe pre deti novým tvorcom, druhú jeden zo zásadných slovenských režisérov Marián Pecko. Jedna je novátorská, druhá ponúka istotu skúseného režiséra a jeho vycibrenej poetiky. Dôležité je, že obe inscenácie sú dobrým bábkovým divadlom a kvalitnou divadelnou tvorbou pre deti.

Zázraky pre Alicu vznikli v Starom divadle Karola Spišáka v Nitre. Hudobný skladateľ Andrej Kalinka sa po roku 2011 intenzívnejšie prejavil aj ako libretista a režisér. Východiskom jeho javiskového diela *Zázraky pre Alicu* boli známe knihy Lewisa Carrolla. Nejde však o otrocké zobrazovanie známej a v oblasti divadla i filmu často stvárnovanej predlohy. Kalinka napísal libreto, v ktorom spracúva vybrané motívy. Pertraktuje predovšetkým odvahu vidieť veci inak, nežíť v bezpečí vlastnej rutiny, prijímať výzvy, dovoliť fantázii byť súčasťou nášho bežného dňa. Dievčatko Alica žije presný opak – ráno vstane, umyje si zuby, vypije čaj a potom triedi a narovnáva papiere. Má svoj denník, ktorý udržiava čistý a zajaca, ktorého drží v kletke a kŕmi na diaľku pomocou tyče s napichnutou mrkvou. Často jej príde balík. No ona ho neotvorí – neprijíma žiadnu výzvu, predstava zmeny ju desí. Herečka Andrea Ballayová zobrazuje v rýchlom tempe rutinné činnosti, ktoré zakončuje spánkom a ráno v nich pokračuje. To sa deje na pozadí strhujúcej rytmickej hudby, ktorú interpretujú herci vytvárajúci zbor – sú to hudobníci, animátori, realizujú aj prestavby. V celej inscenácii je badať detailne premyslené technologické postupy. Nielen pri práci s dierami v podlahe, v ktorej mizne zmenšujúca sa Alica, ale

i pri stoličke, ktorá sa jedným pohybom mení na posteľ, pri stoloch, pohyblivých lampách, rozličných ventilátoroch. Bábkovosť je tu prítomná v rôznych podobách: vodenie manekýna, animovanie kráľika pomocou tyčí so zložitejším mechanizmom, animovanie predmetov. Autori scény a objektov Juraj Poliak a Ivan Martinka pracovali s výpovednými detailmi. Alicina stolná lampa je tvorená tradičnými zelenými školskými pravičkami. To je ďalší znak toho, že má všetko prerátané, premerané a pod kontrolou. Ventilátory v závere inscenácie môžu byť metaforou toho, že urobili Alici žijúcej v prísnej rutine riadny vietor v živote. Juraj Poliak využil postupy akčnej maľby. Herci v priamom prenose otláčajú na papier obrázky zajaca či kráľovskej koruny. Akčná maľba je v inscenácii pre deti netradičným postupom, je to mimoriadne dynamický a pútajúci prvok. Libreto Andreja Kalinku zobrazuje zamýšľané posolstvo jasne, v javiskovej realizácii je zobrazené prehľadne, bez dejových odbočiek. Je teda uchopiteľné aj pre deti od piatich rokov. Zároveň im ale ponúka divácku výzvu. *Zázraky pre Alicu* je moderná inscenácia, ktorá pracuje s akčnou maľbou a výrazne prítomnou významotvornou hudbou.

Banskobystrické Bábkové divadlo na Rázcestí ponúklo v inscenácii *Tieňové divadlo pani Ofélie* tiež čosi nové. Naštudovali titul, ktorý na Slovensku ešte uvedený nebol. Kniha Michaela Endeho *Ophelias Schattentheater* (Oféliino tieňové divadlo) nie je preložená do slovenčiny ani češtiny. Divadelná hra – spracovanie Endeho predlohy dramatickou so pseudonymom Emília Hoffmannová, je o dievčatku, kto-

rému rodičia a sudičky chceli vybrať také meno, čo predurčí jej hereckú budúcnosť. Vybrali meno Ofélia, pretože znelo „divadelne, scénicky a dramaticky“. Dievčatko rástlo, jej vzťah k divadlu mocnel a rodičia sa tešili, ako budú chodiť na premiéry. Ofélia však mala slabý hlas, nemohla sa stať herečkou. Stala sa šepkárkou. Celý svoj život pracovala v miestnom divadle, bola oporou pre hercov, milovala svoje povolanie a všetky slávne dramatické texty vedela spamäti. Divadlo však zaniklo. Staručká, osamotená Ofélia stretla tieň, ktorý nikomu nepatrí. Vzala ho k sebe domov. Postupne sa k nej zbližlo veľa opustených tieňov a spolu hrali tieňové divadlo. Stalo sa veľmi populárne a precestovali celý svet. Na konci prichádza k Ofélii tieň, ktorý sa však nechce pridať k ostatným. Je to Smrť. Ofélia sa jej prihovori: „Pod sem, Zubaňa. Nech je všetko tak, ako má byť.“ Odchádza z tohto sveta zmierená a spokojná – mala krásny život naplnený divadlom.

Text je zaujímavý, originálny a má silu ľudského príbehu. Jeho prídanie hodnotou je divadelné prostredie. Hlavnou postavou je tu šepkárka. Hru teda možno sčasti vnímať aj ako poctu tvorcom a tvorkyniam, ktorých prácu na prvý pohľad nevidno. Tých, ktorí spoluvytvárajú každú inscenáciu, no nie sú na „klaňačkách“. Vtipné a aktuálne sú aj narážky na postavenie divadla v spoločnosti a jeho vnímanie niektorými ľuďmi. Zaznejú tu repliky o tom, že byť videný v divadle je dôležitejšie ako samotný divadelný zážitok, alebo o hercoch, ktorí odišli do slávnejších divadiel vo väčších mestách. Ofélia rozpráva aj o rôznych hereckých poverách a zvykoch spojených

Tieňové divadlo pani Ofélie, Bábkové divadlo na Rázcestí, Banská Bystrica, foto Vlado Veverka

s procesom vzniku a reprízovaním divadelnej inscenácie.

Poetika režiséra Mariána Pecka je zjavná od prvej minúty inscenácie. Na detských divákov kladie značné nároky. K deťom si nekláka, ale dvíha ich na svoju úroveň. Ponúka im bohatú nádielku zdivadelneného divadla, pracuje s činoherným prejavom, bábkami, mnohako člení priestor. Autorkou scénických a kostýmových návrhov je Ivana Macková. Peckovi pripravila bohatý, tajomne pôsobiaci mobiliár – skrine, stolíky so zrkadlom a malými šuplíkmi, kla-

Ostrov pokladov, Divadlo Jána Palárika, Trnava, Foto René Miko

vír, gramofón na kľuku, šliapací šijací stroj, krajčírske figuríny, presýpacie hodiny. Pecko každú súčasť scény využil. Nič nie je samoúčelnou dekoráciou. Režisér do herecky i bábkarsky naplnenej inscenácie vložil aj humor, ktorý použil na vhodných miestach, v dobrom pomere – je presný a kultivovaný, neskĺzava k výsmechu a paródii. Takto ustriednutú mieru má napríklad výstup, v ktorom ako marionetové divadlo zobrazuje diela klasickej literatúry. Smiech v správnych momentoch javiskové dielo odľahčuje, eliminuje ťaživú atmosféru, ktorá sprevádza Peckov režijný rukopis.

BÁBKOVÉ DIVADLÁ A POLITIKA

Hoci sme v umeleckej úrovni konštatovali status quo, v organizačno-personálnej zložke divadiel sa v roku

2015 udiali viaceré turbulencie. Bábkové divadlo na Rázcestí v Banskej Bystrici sa stretlo s nevôľou svojho zriaďovateľa, predsedu Banskobystrického samosprávneho kraja. Ten odmietol podpísať zmluvu o pridelení dotácie od Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí, ktorú BDnR získalo v konkurencii iných projektov. Nešlo priamo o ohrozenie vzniku inscenácie či existencie divadla, no táto kauza odhalila, že momentálne vedenie kraja spochybňuje prácu divadla, a to nie na základe nezávislého auditu umeleckej tvorby. Dôvodom bol nesúhlas s témou inscenácie *List čierne-
mu synovi* a ďalších projektov, ktoré sa zameriavajú na témy tolerance a prekonávania xenofóbie.

V Starom divadle Karola Spišáka v Nitre abdikoval na konci roka 2014 z funkcie riaditeľa Ondrej Spišák. Proti novému riaditeľovi, ktorého

poslanci Nitrianskeho samosprávneho kraja do funkcie zvolili (herec divadla Roman Valkovič), sa súbor postavil, a tak ho do funkcie nevy-menovali. V druhej voľbe vyhral Martin Kusenda a do funkcie nastúpil na konci sezóny. Už na konci roka však časť umeleckého súboru žiadala jeho odvolanie. Ako dôvod okrem iného uvádzali, že riaditeľ nemá žiadnu víziu smerovania divadla, jeho pôsobenie je údajne neodborné a deštruktívne. V úvode roka 2016 – po nesplnení ich požiadavky – súbor opustili. Pod vplyvom týchto udalostí sa rozpadla celá naplánovaná sezóna a divadlo je v umeleckom provizóriu. Po odchode formujúcich osobností dramaturgičky Veroniky Gabčíkovej a režiséra Ondreja Spišáka čaká divadlo neľahké obdobie hľadania novej cesty. Tá pôvodná je, zdá sa, ukončená.

Udalosti v Nitre určite ovplyvnia smerovanie divadla v najbližších sezónach, situácia v Banskej Bystrici sa môže v rôznych variáciách kedykoľvek zopakovať. Aj divadelná tvor-

ba pre deti tak môže byť nepriamo ovplyvnená (regionálnymi) politickými udalosťami. Paradoxne vznikli dve pozoruhodné inscenácie práve v divadlách, kde počas roka riešili takéto náročné mimoumelecké problémy.

V oblasti dramaturgie tvorcovia znova potvrdili, že nepotrebujú ucelené, vopred napísané, dramatické texty. Potešujúce je, že okrem overených titulov a tradičných zvieracích rozprávok nachádzame aj inscenácie, v ktorých sa objavná dramaturgia snúbi s kvalitným inscenačným výsledkom. To sú inscenácie *Mio, môj Mio* Bratislavského bábkového divadla, *Tieňové divadlo pani Ofélie* z banskobystričského Bábkového divadla na Rázcestí a *Divočiny* nezávislého divadla Odivo z Banskej Bystrice. Pozitívny je i fakt, že divadlá naďalej tvoria aj pre často obchádzané vekové kategórie – pre batolatá (tvorba Bábkového divadla na Rázcestí) a dospelujúcich (inscenácie divadla Ludus a Teátra Neline).

Dar BIBIANY

Vedúci Slovenského ekonomického a kultúrneho úradu v Taipei Michal Kováč 25. 1. 2016 v mene BIBIANY, medzinárodného domu umenia pre deti, oficiálne odovzdal reprodukcie ilustrácií slovenských autorov superintendentovi prof. Rayovi Jade Chenovi z Taipejskej univerzitnej nemocnice. Dvadsaťosem darovaných reprodukcí ilustrácií bolo súčasťou putovnej výstavy „Slovenskí ilustrátori ocenení na Bienále ilustrácií Bratislava 1967 – 2013“, ktorá bola v roku 2015 vystavená v štyroch národných knižniciach na Taiwane spolu s prezentáciou slovenskej literatúry pre deti. SEKÚ Taipei sa aj touto formou snaží posilniť existujúce vzťahy a spríjemniť prostredie pediatrického oddelenia nemocnice.

milena šubrtová

Původně to měl být rozhovor se sochařem a všestranným výtvarníkem Stanislavem Kolíbalem o tom, jak ilustroval dnes již legendární *Stromy pohádek z celého světa*. Hned první otázka vyzvídající, kdo v něm zažehnul zájem o výtvarnou tvorbu, však spouští proud vzpomínek. Stanislav Kolíbal vypráví o své životní dráze spjaté s uměním tak poutavě, bezprostředně a s neselhávající pamětí, že připravený diktafon i soupis otázek zůstávají v kabelce a my raději společně listujeme archivními materiály a knížkami.

Cesta k ilustraci vedla přes lásku k literatuře a krásné knize, kterou u Kolíbala během gymnaziálních studií v Ostravě prohluboval profesor a překladatel z francouzštiny Leopold Vrla. Příležitost k ilustrování získal Kolíbal již během studia na VŠUP v Praze, kde navštěvoval grafický ateliér Antonína Strnadela. Vytvářel

Nadčasovost ilustrací Stanislava Kolíbala

obálky pro nakladatelství Vyšehrad a jeho první skutečnou ilustrátorskou prací byl výtvarný doprovod k čínské povídce *Kožený střevíc*, která vyšla roku 1947 v nakladatelství bibliofila Václava Poura. Hned v roce 1949 narazil Kolíbal na první zamítnutí své tvorby v souvislosti s neschválenými ilustracemi ke knížce Adama Mickiewicze. To vedlo k rozhodnutí věnovat se scénografii, kterou vystudoval v letech 1951-1954 v ateliéru Františka Tröstra. Důležité bylo pro Kolíbala přátelství s Janem Vladislavem, jehož prostřednictvím se později seznámil s Vladislavem Stanovským. Vladislav si jako překladatel a editor knížky *Šeptání noci* od Tassa Torquata prosadil, že knížka bude ilustrována Stanislavem Kolíbalem. Tento bibliofilský tisk byl s pěti Kolíbalovými litografiemi vydán v roce 1956 a představoval autorův oficiální návrat ke knižní ilustraci.

Když Jan Vladislav s Vladislavem Stanovským připravili rukopis dvoudílné reprezentativní knížky *Strom pohádek z celého světa* (SNDK 1958, 1959), redakce oslovila malíře a grafika Adolfa Zábranského. Ten si na ilustrace objemné publikace vymínil dva roky, ovšem nakladatelství je požadovalo odevzdat za šest až osm měsíců. Byl to tedy Stanislav Kolíbal, kdo se úkolu ujal a ilustrace připravil

během půl roku intenzivní práce. Výtvarná redakce, kterou v té době vedl Zdeněk Kudělka, byla překvapena Kolíbalovým novátorským řešením ilustrací a podpořila je. Mimořádnost ilustrátorského přístupu potvrdila i jejich výstava, která byla zahájena v únoru 1960 v Alšově síni v Praze. Ukázalo se však, že Kolíbalovy ilustrace, dnes právem považované za mezník ve vývoji české knižní ilustrace pro děti, jsou svým nekonvenčním pojetím neakceptovatelné pro tehdejší představitele kulturní politiky. Podle Kolíbalových vzpomínek byl spisovatel Bohumil Říha, ředitel SNDK, povolán na ideologické oddělení KSČ s pohružkou, že za vydávání podobných knih bude zbaven svého místa. Umělecká výbojnost Kolíbalových ilustrací byla v dobové knižní produkci nepřehlédnutelná a vyvolala diskusi na stránkách revue Zlatý máj. Bouřlivá debata, v níž zazněly obdivné i naprosto zamítavé reakce, přerostla v rozpravu o postavení experimentu v umění pro děti. V jejím závěru dostal prostor k obhajobě vlastního díla i Stanislav Kolíbal. Poukázal zejména na to, že vyčítaná efektní dekorativnost či abstraktnost ilustrací nebyla cílem, ale prostředkem k upoutání dětského adresáta. Vycházel z vlastních pozorování dětských reakcí na knižní ilustraci (preference živé barevnosti, pozornost soustředěná na jeden detail vytržený z celku výpravné ilustrace) a podřídil jim koncepci knížky tak, že drobnými obrázky s výraznými barevnými plochami a funkčně zvolenými motivy vytvořil jakousi opěrnou ilustrační síť, aby se množství pohádek snadněji otiskovalo do dětské paměti a vyvolávalo silnější čtenářský zážitek.

Kolíbal poté ilustroval další knihy pro děti a věrný svému chápání ilustrace, která musí respektovat specifičnost

textu, nacházel nové výtvarné polohy a neotřelá řešení. Čínské *Pohádky ze země draka* (SNDK 1960), adaptované Janem Vladislavem, založil na působivé tvarové zkratce; knížku *O třech bratřích z Kalevaly a kouzelném mlýnku Sampo* (SNDK 1962), k níž si Kolíbalovy ilustrace vyžádal autor převyprávění Vladislav Stanovský, doprovodil ilustracemi kreslenými na zmačkané papíry; verše Svatopluka Kadlece *Ode všeho trochu* (SNDK 1962) oživil hravým ztvárněním iniciál. Za ilustrace ke knize Vladimíra Reise *Křišťálové sestry* (SNDK 1966), v nichž v zemité barevné škále evokoval atmosféru australských a oceánských mýtů a pohádek, získal cenu Premio Grafico v Bologni. Objevná ilustrátorská dráha Stanislava Kolíbala byla v oblasti dětské literatury nuceně přerušena s nástupem normalizace. Tisk knihy s Kolíbalovými barevnými kresbami *Běžel z lesa zajíček*, sestavené z folklorních pramenů Oldřichem Širovátkou, byl bez udání důvodu zastaven. Spolupráce s nakladatelstvím Albatros tak na patnáct let vyhasla. V Lidovém nakladatelství Kolíbal ilustroval výbor Jana Červenky *Pohádky pro obě uši* (1978) a do Albatrosu se vrátil až roku 1984 ilustracemi ke *Španělským pohádkám* Václava Cibuly a k výboru ze slovenského folkloru *Stříbrné oříšky*, jenž v roce 1988 uspořádala Hana Vrbová a za který získal Plaketu BIB (1989).

To již však měl možnost plně se věnovat své sochařské práci, volné tvorbě a pedagogické práci na AVU v Praze, takže ilustrace se postupně začala vytrácet z pole jeho zájmu. Ocenění Zlatou stuhou, které v roce 2015 za celoživotní dílo osobně převzal stále aktivní a činorodý umělec, jenž v loňském prosinci oslavil devadesátiny, je zaslouženým poděkováním za odvážné průkopnictví v knižní tvorbě pro děti.

Pod dotykom ženského prstokladu

Rozhovor s jubilujúcou *Kvetou Daškovou*

pripravila
Lubica Kepštová

Spisovateľka, vydavateľka a grafická dizajnerka Kvetá Dašková je jednou zo zakladajúcich osobností slovenskej náučnej literatúry pre deti a mládež. Pred 25 rokmi založila a dodnes vedie vydavateľstvo Q111, ktoré sa svojou produkciou radí k edičným špičkám kvalitnej slovenskej literatúry. Je známa aj ako autorka knížiek pre deti a mládež a editorka. Jej prenikavý intelekt a objaviteľský duch vášnivého výskumníka ju vedie k ustavičnému tvorivému nepokoju a provokatívnemu prístupu k hľadaniu pravdy nielen v literárnej látke, ale aj v samotnom živote. Svojimi jednoduchými a priamymi otázkami dokáže aj dnes nejedného z nás „nachytať na hruškách“. V jej skúmovom pohľade však kdesi v dialke vyskakujú iskričky dobromyseľného smiechu, ktorý chápe, ľúbi a odpúšťa.

■ Ako mladučká maturantka si začala pracovať na Stanici mladých prírodovedcov a potom aj v Pionierskych novinách v oblasti, ktorá bola blízka tebe i deťom. Táto činnosť bola твоjim výberom alebo ťa k nej priviedla šťastná náhoda?

Najskôr si dovoľím malé upresnenie, myslím, že je potrebné i zaují-

mavé. V sekunde, teda v druhej triede vtedajšieho osemročného gymnázia, ma zastihla prvá socialistická povojnová školská reforma, takže som už nepostúpila do tercie, ale do tretej triedy jednotnej strednej školy. Po jej završení by som bola rada ísť na Umelecko-priemyselnú školu, mala som aj šancu, že ma prijmú (bola som v škole uznávanou kresliarskou jednotkou), no táto, drobného remeselníka, znárodnili, čo znamenalo problémy s rodinným rozpočtom. Rodičia, uvažujúc pragmaticky, ma usmernili na pedagogické gymnázium – učiteľ mal v rukách istý chlieb a bol vtedy ešte váženou osobnosťou. V päťdesiatych rokoch sa vtedy v školstve veľa dialo, najmä zhusta reorganizovalo: chvíľu boli osemročnenky, chvíľu deväťročnenky a zas jedenástročnenky, kedy to či ono, si veľmi nepamätám. Z toho vyplývalo, že vtedajší maturant mal sedemnášť rokov a naozaj bol mladučký. Pedagogického gymnázia, s preddomkom Lenino-vo, sa to všetko dotklo iba premenovaním na školu. Mňa zasa tak, že som bola o dva roky staršia a vyzretejšia. A teraz príbeh šťastných náhod: Pred

koncom maturitného školského roka sme triednemu v jeho kabinete čosi pomáhali, keď na dvere zaklopal nevysoký človek s výraznými hnedými očami a malou svietiacou plešinkou. Ukázalo sa, že je vedúcim oddelenia mičurinských krúžkov v Dome pionierov a mládeže Klementa Gottwalda v Bratislave. Prišiel za triednym preto, lebo na Búdkovej ceste sa mala onedlho otvárať Stanica mladých mičurincov a technikov, kde potrebovali ešte jedného vedúceho mičurinských krúžkov. Povolenie z Ministerstva školstva, aby mohli prijať maturantku z pedagogickej školy, mali. V inom prípade maturant musel nastúpiť na učiteľské miesto tam, kam dostal umiestenku. Ja som mala nielen očakávaný prospech a predpoklady (biológia a príroda vôbec boli pre mňa príťažlivým dejiskom zaujímavých javov i objavov – už ako šesťročná som „vedecky“ skúmala orgány múch), ale aj odvahu a odhodla-

nie. To miesto je presne to, čo chcem, povedala som si, a bude moje! Zdalo sa mi, že bude vhodné aj vzhľadom na plánované diaľkové štúdium na Vysokej škole pedagogickej. I stalo sa a nikdy som to neolutovala.

Na Mičurine, ako vtedajšiu Stanicu mladých mičurincov a technikov všetci Bratislavčania prezývali, ma práca nezošňurovaná neoblomnými školskými predpismi a skostnatenými metódami podávania vypeparovaných poznatkov tešila i mnohému naučila. Spomeniem aspoň jedno: Nepredstierať, že viem, čo vskutku neviem! Samozrejmosťou pri tom bolo, že som výplň do prázdnych miest v hlave nachádzala v literatúre a neraz sme odpovede na otázky hľadali spolu s deťmi. Veľmi dobre si pamätám výkriky nadšených „mičurincov“, ktorí sa po prvý raz pozreli mikroskopom na preparáty muších krídel. Mimochodom, mikroskop mal vtedy pred sebou každý člen

krúžku! To bolo... ako to dnešní mladí hovoria? Brutálne! Neskôršie, keď nadriadení funkcionári zväzu mládeže uznali, že deti nechcú byť mičurinami a do mičurinských krúžkov ich ani lanom z čokolády nedotiahneš, sa Mičurin aj mojou zásluhou stal Stanicou mladých prírodovedcov a technikov.

V tých časoch som začala prispievať aj do vynikajúceho českého časopisu ABC mladých prírodovedců a techniků, čo ma napokon priviedlo do Pionierskych novín, kde potrebovali redaktora, ktorý by primerane veku prinášal články z oblasti prírodných vied a techniky a tiež písal o záujmovej činnosti detí orientovanej týmto smerom. Mala som skvelú šéfredaktorku Soňu

Hirschovú, takže som mohla založiť aj vlastné rubriky Móda nemóda a Škola vkusu. Odvolávajúc sa na vyjadrenie etnologičky, že v niektorých regiónoch Slovenska ku kroju patrili farebné pančuchy, odporúčala som v tých rubrikách dievčatám teplé farebné krepšilonové pančucháče, ktoré sa konečne aj u nás objavili v obchodoch. To odporúčanie, ale aj to, že som také pančucháče nosila i ja, sa vôbec nepáčilo funkcionárom zväzu mládeže, no keď sa k etnologičke pridala aj gynekologička so slovami: „Aspoň mi tu večne nebudú chodiť dievčence so zápalmi“, zostali ticho. Nuž, aj to je o vtedajšej slobode.

■ V roku 1961 si začala pracovať vo vydavateľstve Mladé letá. Ono sa na 29 rokov takmer stalo твоjím druhým domovom. Premieňala si v ňom svoje tvorivé nápady na priekopnícke edičné tituly. Ako redaktorka si bola spoluzakladateľkou náučnej redakcie. Čo sa pod tým označením skrýva? A aká bola vtedajšia atmosféra vo vydavateľstve Mladé letá? Akí boli kolegovia?

Označenie redakcie slovom *náučná* nebolo ktovieako originálne a už vôbec nie príťažlivé. Predovšetkým nevyjadrovalo trend v literatúre pre deti nepoučat', nedidaktizovať. To platilo v beletrii a, pravdaže, i v nami obhospodarovanom druhu literatúry. V náučnej redakcii sme vydávali atlasy i atlasíky, knihy encyklopedického charakteru. Tak ako vo vecnej či poznávacej tvorbe pre malých čitateľov, tak aj v umelecko-náučnej literatúre a literatúre faktu pre stredný a vyšší vekový stupeň nám išlo najmä o vzbudzovanie záujmu o to, čo nás obklopuje a ovplyvňuje, o poznávanie javov v prírode i v ľudskej spoločnosti, nevy-

nímajúc kultúru, umenie, históriu. Nevyhnutnou podmienkou bolo robiť to zaujímavo. Určite každý pochopí, čo pod tým možno rozumieť, keď porovná bežný slovník cudzích slov a moje *Slová z dovozu*, ktoré majú podtitul *Rozprávanie o cudzích slovách*. Ale pomknime sa o kúsok ďalej.

Dvadsaťdeväť rokov, to je celá epopeja, je to vývin a rozvoj celého vydavateľstva Mladé letá i mňa samej, a to všetko v súvislosti s politickými udalosťami, atmosférou doma i v medzinárodnom dianí, tvrdými tlakmi a miernymi uvoľneniami, no najmä s mrazom, ktorý prišiel z Moskvy po roku 1968 a trval 21 rokov! Treba však povedať, že navzdory nejednej mráka-ve v Mladých letách vládla mimoriadne tvorivá atmosféra (nie, nepovedala som, že vždy aj súdržná), že až na posledné roky pred zvratom politického systému na údajnú demokraciu a krátko po ňom, viedli toto vydavateľstvo schopní ľudia. Na čele pevne stál spisovateľ a šéfmanažér (vtedy sa tak, pravdaže, riaditelia neoznačovali) vydavateľstva ako kultúrnej, ekonomickej a politickej inštitúcie organizácie schopný a ambiciózný Rudo Moric, neotrasiteľne isto sa pohybujúci v danom sociopriestore.

Bez šéfredaktorky Lýdie Kyselovej, bez jej pracovitosti, hľadania nových ciest, intelektu, podloženého teoretickými poznatkami, ale aj jej krdla zväčša schopných redaktoriek a redaktorov, by však knihy vydávané Mladými letami nemali takú vysokú úroveň, ako mali. Bolo veľkým ocenením, že literárni vedci a kritici – ako napríklad Stanislav Šmatlák – o detskej literatúre hovorili ako o integrálnej súčasť národnej literatúry. A vďaka mimoriadnej úrovni ilustrátorov, o ktorú sa pričínili aj ich pestúni – výtvar-

ní redaktori, nielen Európa spozorovala. Skvostným dedičstvom je BIB, na vzniku ktorého mal značný podiel zásluhy vtedajší zástupca šéfredaktorky Mladých liet Dušan Roll.

Pred Rollom ako zástupca šéfredaktorky pôsobil aj bystrý kritický duch Ján Poliak, zvaný Jankopolianko, čo iste odrážalo vzťah kolegov k nemu. Ako prvý sa venoval teoretickým otázkam umelecko-náučnej literatúry a literatúry faktu, čo bolo veľmi dôležité pre jej rozvoj v Mladých letách. Ján Poliak však, žiaľ, doplatil na šesťdesiaty ôsmy rok životom. V dôsledku verdiktu preverovacej komisie a všetkého zla, čo s tým súviselo, ho postihla mozgová príhoda a on, vlečúc jednu nohu za sebou, nestačil nastúpiť do trolejbusa a ten ho, pricviknutého medzi dverami, vliekol po kamennej dlažbe.

Podaktorí kolegovia si v tom čase nielen zachraňovali kožu na úkor iných, ale si aj vyšliapavali chodníčky k vyšším a lukratívnejším postom.

Ja, nepreverená, si na tie roky, keď mi hrozil odchod z vydavateľstva, spomínam už dávno stíšená, ale pamätlivá. Vtedajšie udalosti ma utvrdili v presvedčení, že v takých situáciách ľudia zahodia masky a sebazáchovne či nevyberavo dravo sa správajú len a len v rámci ľudských vlastností! Neraz som rozmýšľala, ako by som sa zachovala ja, keby som bola na druhom brehu rieky. Veď koľko osobností, ktoré sme obdivovali, ba aj milovali, zlyhalo!

Veľmi ma však dosiaľ škrie ponovembrový šľah imaginárnou metlou ponovembrového riaditeľa. Ten totiž tvrdil, že vo vydavateľstve (pripomínam, že vydavateľstve, ktoré bolo spolutvorcom modernej detskej literatúry) netreba interných redaktorov a povymetal tých najlepších. A tak

všetko, čo bolo za tie dlhé roky vykonané, tá metla doslova rozmetala.

■ Ako si už naznačila, čas normalizácie sa podpísal aj na zákaze publikovania. Tak ako mnohí iní, aj ty si časť svojej energie presmerovala do nových tvorivých oblastí. Popri práci v náučnej redakcii si sa venovala napríklad tvorbe propagačných materiálov Mladých liet a o čosi neskôr aj grafickým úpravám kníh. A to už nielen v materskom vydavateľstve, ale aj vo vydavateľstve Tatran a Slovenský spisovateľ. Vo vtedajšej celoštátnej česko-slovenskej súťaži Najkrajšia kniha roka si raz získala cenu a trikrát čestné uznanie. V tejto činnosti pokračuješ aj dnes vo svojom Vydavateľstve Q 111. Podstatnú časť titulov nielen rediguješ, ale ich aj graficky upravuješ a si autorkou ich obálok. Ktoré tvoje tituly boli najúspešnejšie?

Rozhodnutie pridať sa aj do iného, nielen redakčného záprahu nezáležalo celkom odo mňa. Bývala som častým hosťom mladej propagačnej redakcie aj dobre zabehanej výtvarnej a technickej redakcie. Zaujímalo ma, čo všetko sa deje s rukopisom, aby z neho bola kniha. Nejaké vedomosti o písme, vypočítavaní rozsahu textu, zalamovaní som si priniesla z Pionierskych novín. A pri tvorbe propagačných materiálov som hádam mala aj dobré inovačné nápady. To odmenili moji kolegovia, od ktorých som sa mnohému priučila, tým, že mi zverili aj grafické úpravy kníh. Upraviť knižku mi ako prvý ponúkol skvelý, na seba až chorobne kritický ilustrátor a výtvarný redaktor Laco Nesselman. Tá jeho sebakritickosť neraz narobila nemalé problémy pri plnení plánu, keď Laco z večera do rána zahodil do koša – a pre istotu aj roztrhal – už hotovú

prácu. Výtvarný redaktor si mohol vlašy trhať, že mu tie poklady včera nevytrhol z rúk. Knižočku, ktorú mi vtedy zveril, tvorili vtipne zveršované ľudové rozprávky Františka Hrubína Dvakrát sedem rozprávok s Trnkovými ilustráciami. Tú knižku som o niekoľko rokov zrealizovala aj v mojom vydavateľstve v novej grafickej úprave s ilustráciami Kristíny Šímkovej, vďaka čomu bola knižka ocenená v BIBIANE ako najkrajšia kniha sezóny. Za náročnú knihu – *Ľudovít Fulla: Okamihy*, v ktorej som do pôsobivého celku integrovala majstrove spomienkové texty, jeho vybrané myšlienky z rôznych článkov a interview a drobné kresby, náčrtky, skice z malých zápisníčkov, dostal majster Fulla v celoštátnej súťaži o najkrajšiu knihu roka cenu a ja čestné uznanie. Bolo to v Prahe, no odovzdávanie ocenení slovenských kníh sa malo konať v Bratislave. Tu však na najvyššom straníckom orgáne nastal rozruch a problém: veď tá Dašková! Veď tá je... Čo teraz? Súdruhovia otáľali, no napokon mi to čestné uznanie dali. Stalo sa tak vďaka majstrovi Fullovi, ktorému sa kniha veľmi páčila, čo potvrdil osobitným poďakovaním na poštovej, ním ilustrovanej karte, ale aj tým, že svoj názor vyjadril tam hore, kde sa rozhodovalo o našom bytí a nebytí. Nuž, slovo národného umelca malo nielen umeleckú ale aj spoločenskú váhu.

Ten Fullov počín mal veľký dosah na moju budúcnosť. Kniha *Okamihy* mi poodchýľila zaklincované dvere publikačných možností, takže som mohla postupne písať anotácie kníh, zostaviť a graficky upraviť dva bulletin (*Fantázia, fakty, poznanie a Literatúra poznania – poznanie literatúry*), ktoré mali v odbornej verejnosti

mimoriadne priaznivý ohlas. A potom nasledovala vo dvoch vydaniach kniha *Vysoká škola dievčenskej zručnosti*, k názvu ktorej by som pridala, že aj estetického čítania, kreativity, vkusu...

■ V roku 1963 si debutovala knižkou pre deti *Slnko v konzerve*. Deťom predškolského veku si adresovala obľavnú vystrihovačku a nalepovačku z textilu *Domčeky, domy* (1980) a knižku *Milión krokov bez nehody* (1984). Z týchto knížiek vyžaruje vzácne porozumenie pre detský svet a rovnocenný partnerský prístup. Nesmiernu systematickú a tvorivú prácu si vložila do titulu *Slová z dovozu* (1982), ktorý si už letmo spomenula a ktorý bol skutočne priekopníckym činom, takže vzbudil veľkú pozornosť kritiky aj čitateľov. V tejto knihe spomínaš etymológiu, teda korene cudzích slov, ich putovanie z jazyka do jazyka, poukazuješ na súvislosti, uvádzaš príklady, ako slová používať, a to všetko rozprávačsky zaujímavo, podnetne.

Ak by som povedala, že kniha *Slnko v konzerve* bol iba môj autor-ský počin, klamala by som. Vec je zložitejšia. V Mladých letách som dostala za úlohu založiť edíciu umelecko-náučných kníh pre deti od 9 rokov. Bola to dosť ťažká úloha, lebo zoznam tém som síce vypracovala rozsiahly, no nebolo autorov. Museli sme ich v náučnej redakcii hľadať a byť im nápomocnými partnermi. Veľa sa v päťdesiatych rokoch hovorilo o rope (prítakala k nám ropovodom Družba zo Sovietskeho zväzu) ako o novom veľmi perspektívnom fenoméne, no vedomostí sme mali málo a deti už vôbec nijaké. Pritom to bola zaujímavá téma. V Slovnafte, novom bratislavskom veľkopodniku na spracovanie

ropy, mi odporučili Jana Pantoflíčka, jedného z vedúcich odborníkov. Keď som ho požiadala, aby sa takú knižku pokúsil napísať, vzdychol si a povedal: „Skúsím.“ Ale po nejakom čase si znovu vzdychol a pokrútil hlavou: „Sám to nedokážem, čo keby sme sa o to pokúsili spolu?“ Urobili sme tak, a podarilo sa. Pritom vzniklo medzi nami priateľstvo, ktoré pretrvalo až do smrti pána a pani Pantoflíčkovcov. Tu by som však chcela upozorniť na rok vydania knihy a na dátumy vydania ďalších. Ruptúra je očividná, boli to časy normalizácie, nesmela som publikovať. Rukopis *Slová z dovozu*, a to po mnohých rokoch, musel okrem schválených lektorov čítať ešte superlektor (terminus technicus) na kultúrnom

oddelení Ústředního výboru KSS. Velmi sa mu rukopis páčil, mal pripomienku iba k nejakej maličkosti týkajúcej sa vojenstva, čo vyriešil jedným telefonátom s nejakým plukovníkom, no vážnejšie bolo, že heslo komunizmus sa mu videlo krátke a málo oduševnené. Slušne mi povedal, že ho musím prepracovať. Nevedela som, čo robiť, nevedela a nevedela. To, čo som napokon vykonala, by sa dnes nazvalo krádežou duševného vlastníctva. Odpísala som totiž takmer slovo od slova značnú časť hesla komunizmus z Malej československej encyklopédie. Nik na to neprišiel. V druhom doplnenom vydaní už u mňa v „qčku“ som heslo komunizmus nevynechala, iba som ho skrátila a upravila. Nijaké slovo totiž nemôže za to, ako ho ľudia používajú či zneužívajú. Post skriptum: kniha v skrátenej verzii vyšla ako prémia Klubu mladých čtenářů vo vtedajšom pražskom Albatrose.

■ **Jedným z najzaujímavejších knižných projektov tvojho Vydavateľstva Q111 je koncepcne originálna kniha *Tri mestá*, ktorá vyšla v troch jazykových mutáciách: v slovenčine, nemčine a maďarčine. Vytvára akýsi pomyselný most spájajúci susedov troch krajín, a to prostredníctvom prechádzok po ich hlavných mestách: Bratislave, Budapešti a Viedni. Ty si si na prechádzku Bratislavou zvolila neobyčajného sprievodcu – strašidielko menom Pipó, ktorý je hrdinom aj tvojej neskoršej, možno trochu opomenutej knižky *Pipó, Vankúšik, Nitka a ich zvierací kamaráti...***

Niekoľko rokov som nosila v hlave myšlienku urobiť knižku pre malých čitateľov, ktorá by hravými vzrušujúcimi príbehmi odohrávajúcimi sa v reál-

nom priestore troch hlavných miest oslovila malých čitateľov a ich rodičov. Veď dieťa v tom veku intenzívne vníma pozitívne vzťahy medzi ľuďmi, ktoré by mali prostredníctvom vzájomného poznania existovať aj medzi susediacimi štátmi. Aby predstavovanie miest bolo čo najpresvedčivejšie, rozhodla som sa, že o každom bude rozprávať autor textu a ilustrátor zo zvolenej krajiny. Vynaliezavého rakúskeho rozprávača, známeho spisovateľa Alfreda Komarka, mi pomohol nájsť rakúsky, veľmi ochotný a prajný kultúrny atašé. Ilustrátorku mi zas odporučil autor textu. S vrabčiakom Čivkom, ktorému nič nebolo nemožné, sa malý čitateľ iste nenudil. Milým a vtipným spôsobom mu ukázal najvýznamnejšie miesta a dominanty Viedne. V Budapešti, hľadajúc svojho gazdu, ukazuje deťom to najzaujímavejšie vynaliezavý a sympatický psík Arko, ktorý sa práve stratil. Autorkou textu a zároveň aj krásnych výpovedných ilustrácií je Éva Gáalová. V Pipovi, malom okatom strašidielku, som objavila milého spoločníka pri nočných, a teda i neobyčajných a vzrušujúcich potulkách po našom hlavnom meste. Pipó ešte ľahšie ako Čivko dokázal vojsť hádam kamkoľvek a ukázať mi aj to, čo som si dovtedy nevšimla. Pútavé putovanie s Pipom adekvátne ilustrovala Blanka Votavová. Tri mestá sa rozpredali a kniha bola ocenená aj v BIBIANE. S lútosťou však musím konštatovať, že nevzbudila väčší záujem škôl ani ostatných pedagogických inštitúcií vrátane Ministerstva školstva. A pritom je to typická umelecko-náučná knižka, ktorá poznatky deťom nevtíka do hlavy, ale podáva ich v esteticky príťažlivej podobe. Prebúdza v deťoch zvedavosť a pozitívny citový vzťah k poznávanému. A keď som už pri tých pe-

dagogických inštitúciách, mám otázku: stráži vôbec niekto, aké knihy sa dostávajú do školských knižníc? Viem bezpečne, že existujú firmy, ktoré tam natláčajú všetko možné – aj vyslovený brak – malá provízia pre učiteľa s malým platom dobre padne. No dobré to nie je! Hromadný nákup hodnotných titulov by pomohol jednak zvyšovať kvalitu fondov školských knižníc, jednak by malému vydavateľstvu pomohol reedovať dobré a pekné súčasné diela či vydávať nové kvalitné rukopisy, aké vzišli napríklad z mojej vlašskej autorskej súťaže. Výber takto nakupovaných kníh by sa mal robiť formou súbehu, kde by bola prvou podmienkou kvalita.

■ **Veľká časť tvojej autorskej tvorby pre deti je venovaná zvieratám a vytváraní dobrého vzťahu medzi človekom a prírodou. Po úspešnom titule *Zvieratá nie sú také* (1991), ocenenom vydavateľskou cenou Mladých liet, prišla ďalšia knižka rozprávania o zvieratách, ktoré ti boli nejakým spôsobom blízke. *Všetky moje zvieratá* (2001) mali aj zaujímavú ilustračnú podobu, pod tú sa podpísala predovšetkým ilustrátorka Martina Matlovičová, ktorá je podobne ako ty blízkou dušou zablúdených zvieratiek. Tvoje rozprávanie v tejto knižke je veselé aj smutné, ale predovšetkým pútavé, so zmyslom pre presnosť pri podávaní faktov.**

Už na začiatku som naznačila, že les, lúka, kopec, dolina, vysokohorský skalnatý terén, údolné močarisko, rieka, jazero, sopka, more, ovzdušie, to všetko, čo nazývame prírodou, je domovom mnohotvárneho sveta živých organizmov vrátane nás ľudí. Avšak čím nás je viac a čím viac

chceme vlastniť a užívať si, tým viac úderov pod pás dostáva príroda, tým viac funguje ergonómia a tým väčšími ohrozujeme i svoju existenciu. Aj pokrok vo vedách a v technike je dvojsečný. Na jednej strane sa nám žije ľahšie (ja som ešte ako dievča spolu s mamou prala ryžovou kefou na koryte a moje tety ťažkým piestom na potoku), na druhej strane produkujeme skleníkové plyny, ktorých účinky môžu byť natoľko zhubné, že to nezvládneme. Povedala by som, že robíme diery a plátame ich, pričom vznikajú nové diery, ale záplaty nám dochádzajú.

Oddávna ma zaujímali najmä živé zložky prírody a procesy, ktoré v nej prebiehajú. Uchvátila ma hlavne pomerne mladá etológia, veda o vlastnostiach a správaní sa živočíchov vzhľadom na ich dané vlastnosti a prostredie, v ktorom žijú, o vzájomných vzťahoch medzi nimi i medzi nimi a ľuďmi. Hoci všetci žiaci majú už v základnej škole zoológiu, stále som sa stretávala, a žiaľ i stretávam, s nevedomosťou, poverami a nehoráznym pripisovaním takých vlastností zvieratám, vďaka ktorým sú údajne pre človeka škodlivé a nebezpečné. Aj v literatúre pre deti, najmä v rozprávkach, žiaľ, dodnes na človeka striehne a cerí zuby zlý krvilačný vlk, zajko je bojko (to pred tromi rokmi na besede v jednej štiavnickej škole tvrdila aj pani učiteľka), líška je prefíkaná a nebezpečná, had slizký a zákerný atď. Na dôsledky týchto predsudkov poukážem aspoň jedným príkladom: každého hada treba na smrť utlčiť už len preto, že je had! Vyprovokovalo ma to a začala som zhromažďovať materiál, písať, hľadať fotografie... Tak napokon uzrela svetlo sveta kniha *Zvieratá nie sú také*. Vyšla po takmer štyroch (!) rokoch od odovzdania rukopisu a kom-

pletného obrazového materiálu v druhom roku revolučných turbulencií. No nezapadla, naopak, záujem o ňu bol potešiteľný. Avšak reedície v mojom vydavateľstve Q 111 sa nedožila. Hoci riaditeľ Zoologického múzea SNM ňou bol vo svojom posudku doslova nadšený – na reedície takýchto prepočetných kníh sa zrejme granty neudeľujú (a ani nebudú?).

■ Detským čitateľom si sa autorsky predstavila aj v poetickej polohe. Básničky z gombíkovej dierky nezaprú tvoj zmysel pre hľadanie nových súčasných tém, pre humor a nápadité, hravé narábanie s jazykom. Venuješ sa aj poézii pre dospelých?

Básničky z gombíkovej dierky vznikali dosť dlho, viac-menej ako občasné prehrňanie sa v slovách a hra so slovami. Nie je to však samoúčelná hra. Malé deti si prostredníctvom veršov rozširujú slovnú zásobu, vnímajú viacvýznamovosť slov, súzvuk ale aj neladnosť slov a slovných spojení. No aj tie najkratšie nesú obsah, často nečakaný a vzrušujúci. Príklad: *Zahorela zápalka / ohnivou, no márnou láskou. / Och, aký to bôľ! / Zhorela pritom, chúďa, / na popol*. A zopakujem aj tvoj postreh. Hlavne v básničkách pre starších, jedenásť-dvanásťročných, mi šlo aj o súčasné témy, ako osamelosť chlapca či psíka. Nóvum v tejto knižke je určite to, že sú v nej tri skupiny básničiek usporiadané podľa veku. Ostatne, je to vyjadrené aj v podnázve *Kniha, ktorá rastie s tebou*. Metodické slovo o tomto členení je v úvode.

A či sa venujem poézii pre dospelých? Áno, ale iba tak, že si zavše vyťahujem nejakú knižku básní z mojej knižnice, napríklad ruskej poetky Bel-

ly Achmadulinovej, a nechám sa vtiahnuť do jej pocitového sveta.

■ Tvoja posledná knižka *Petka, ja a osem medvedíkov* je jednou z najúspešnejších. Z niektorých príbehov vznikol aj cyklus rozhlasových rozprávok, ktoré odzneli v súťažných odposluchoch rozhlasového festivalu *Zázračný oriešok v Piešťanoch*. Knižka, ktorú kongeniálne ilustroval, žiaľ už ako svoje posledné dielko, Svetozár Mydlo, sleduje v sérii voľne viazaných príbehov širšiu rodinu dvojčiek Arnošta a Petky vrátane nezabudnuteľnej žartovnej tety z ďalekej dediny, čím prejavuje zmysel pre rodinnú kontinuitu. A ústami Arnolda vtípne komentuje súčasné dianie, problémy detí i dospelých, ktoré prinášajú dynamické spoločenské zmeny. Z knižky vyžaruje pohoda, láskavý humor, krása dobrých vzťahov. Čo ťa inšpirovalo, kde si vzala nápady?

Vďaka či vinou môjho vydavateľstva som stále zavalená prácou „na panskom“. Na autorskú prácu mi zostáva oveľa menej času, ako by som si želala. Keď si zavše prečítam niečo z mojej literárnej tvorivej minulosti, vystrkujú na mňa rožky posmievačnickí diabli a ukazujú prstom na tú či onú chybu. Téma dvojčiek Petky a jej brata s čudným menom Arnold ma tak chytila, že sa mi v hlave vynáralo množstvo odpozorovaných, odpočúvaných, zažitých i mnou vykombinovaných príbehov a príbežtekov, udalostí, činov, rozhovorov, mrzkých, krásnych i rozosmievajúcich. Slz tam tuším ani nieto, tak mi bolo pri Petke a Arnoldovi fajne.

■ Veľkou zásluhou tvojho vydavateľstva bolo znovuzrodenie a zároveň

sprístupnenie diela Jaroslavy Blažkovej novým generáciám slovenských čitateľov. Väčšina ju vôbec nemala možnosť poznať. Vynikajúca spisovateľka pre dospelých i pre deti po šesťdesiatom ôsmom roku emigrovala do Kanady a jej diela boli na dlhé roky vyradené z vydavateľstiev, knižníc, školských čítaniek i z dejín slovenskej literatúry. Obrovskou udalosťou bol „comeback“ jej legendárnej knižky pre deti *Ohňostroj pre dedúška* v ilustračnom stvárnení Martiny Matlovičovej (2000). Táto kniha získala v súťaži Najkrajšie knihy Slovenska 2000 Cenu BIBIANY a v súťaži BIBIANY sa stala najkrajšou a najlepšou knihou jesene. A nasledovali aj ďalšie. Ktoré to sú a ako ich prijala verejnosť?

Pre mladšie deti je stále žiadaná knižočka *Mačky vo vreci* s jej mravným pátosom – dobrom treba hľadať cestu k naoko nedobrému človeku. Pre začínajúcich čitateľov je určene aj dielko *Ako si mačky kúpili televízor*. Je to knižka – metafora, ktorá síce trochu pouča aj karhá, ale tak jemne a vtipne, že si to dieťa ani neuvedomuje. *Ostrov kapitána Hašašara* je plnokrvná fikcia, ktorá je odrazom vnútorného bohatého sveta rodičmi nevelmi milovaného drobného chlapca Dávidka, vášnivého čitateľa a rojka, nepochopeného matkou a prenasledovaného majetným a mocným Vukom. Všetko sa napokon dobre skončí, povedali by sme, že až trochu schematicky, ale je to aj tak pekný príbeh. Knižku *Tóno, ja a mravce* s ilustráciami Kristíny Šimkovej som vydala nedávno, čím som deťom vrátila všetky knižky Jaroslavy Blažkovej pre malých čitateľov, ktoré v minulosti vyšli v Mladých letách. *Môj skvelý brat Robinzon* je kniha určená starším čitateľom – už

nie deťom a ešte nie dospelým. Mám tú knižku najradšej, neviem si predstaviť nič, čo by tak citlivo a reálne zobrazilo svet nástročných ako toto dielo. Keďže som ju vydala dvakrát, musela som ju „povinne“ čítať šesťkrát, no zakaždým som z nej mala veľké potešenie a zážitok a zároveň som pocítila veľkú úctu k autorkе.

Vydala som ešte dve Jarkine knihy. Vydala som ich, lebo obe napísala už v Kanade po deväťdesiatom ôsmom roku a obe sú o minulosti. *Traja nebojsovia a duch Miguel* sú spomienky jej otca na jeho detstvo v spoložití s dvomi výmyselníckymi bratmi, nežnou mamičkou a otcom, šikovným a bystrým vşeumelcom, tak trochu so sklonsmi k dobrodružným a napínavým životným príbehom. A ešte je tam tajomný rodinný duch Miguel. Treba ešte niečo viac k čitateľskému šťastiu? Azda len tú vášeň k tlačeneému slovu, ktorou boli posadnutí tí traja nebojsovia.

Pred čosi vyše rokom som vydala knižku *To decko je blázon*. Autorka v nej spomína na svoje detstvo, no nie iba chronologicky, lineárne, ale s takmer filozofickými úvahami a analýzou vzťahov medzi ňou a milovaným oteckom, ňou a podnikavou starou mamou, ňou a drsnou matkou. A napokon vzťahov všetkých navzájom. Pravdaže, sú tam aj iné ľudské bytosti a v jej rozprávaní sa odráža aj doba. Kniha bola nominovaná na cenu Anasoft litera aj na cenu Tatra banky. Iste každý pochopil, že tentoraz ide o knihu pre dospelých.

■ 23. augusta minulého roka si oslávila okružhle životné jubileum a tvoje vydavateľstvo úctyhodnú štvrtstoročnicu. Pri takýchto príležitostiach jubilanti zvyčajne dostávajú darčeky. Ty si

sa rozhodla, že to urobíš opačne a pripravila si darček pre iných. Vypísala si autorskú súťaž, v ktorej si otvorila priestor renomovaným aj dosiaľ neetablovaným autorom literatúry pre deti. Aký dojem si nadobudla pri hodnotení rukopisov?

Súťaže sa zúčastnilo osemnásť autorov, čo nie je zanedbateľný počet a mohlo by ma to potešiť. Avšak iba tri z rukopisov pokladám za skutočne veľmi kvalitné a ešte jeden po istých úpravách za prijateľný a prínosný. Cenné na tých troch je tematická objavnosť, moderná výstavba textu a živý, neošúchaný a zároveň kultivovaný jazyk. U viacerých autorov ma prekvapil zastaraný názor na tvorbu pre deti ako prostriedku na poučanie a vychovávanie, nie ako umelecké dielo, ktorého hodnoty sú hlbšie. Ale tak či tak sa to oplatilo, získala som istý prehľad, lebo som si v tom čase urobila aj malý prieskum na pulkoch kníhkupec-

tiev. Tie tri rukopisy budú určite skvelým podarúňkom pre deti, pravda, ak len vydavateľka bude „obdarovaná“ Fondom na podporu umenia, aby ich mohla vydať. Pevne v to verím.

■ Tvojím druhým darčekom je nedávna výstava v BIBIANE, na ktorej si prezentovala knižnú produkciu z tvojej vydavateľskej dielne, originály ilustrácií Kristíny Šimkovej a ukážky z tvojich grafických úprav a obálok kníh. Ako si s ňou bola spokojná?

Chváliť ju? Veď vieme, čo hovorí príslovie. No smiem povedať, že pohľad na tú retrospektívu veľikánskeho intelektuálneho tvorivého úsilia a nasadenia, premenených na hodnotné umenie pre deti, ma nesmierne potešil. Myslím, že duch výstavy sa preniesol aj na návštevníkov, v pamätnej knihe je veľa pekných záznamov. A to je zas ten najkrajší darček pre mňa.

Nedožitý narodeniny

Patril k najoriginálnejším zjavom modernej slovenskej detskej literatúry. Jeho knihy vzbudzovali záujem tisícov mladých čitateľov. Priťahovali ich svojou fantazijnosťou, láskavým humorom, paródiou, hravou mystifikáciou, poetickým výmyslom, ktorý skutočnosť nedeformoval, ale sprístupňoval jej zákutia i odvrátenú tvár. V tomto zmysle autor tohto dokonalého výmyslu bol jedinečný tým, že stvoril postavu tínedžera, ktorý bol iný, než akého si želala mať dobová oficiálna spoločnosť. Ten jeho odmietal jej hodnotovú zdegenerovanosť, schizofrenickú schopnosť žiť v klamstve a sebaklame. Túžil po niečom, čo bolo v príkrom rozpore s takouto morálkou. A nielen túžil, neustále sa s ňou dostával do konfliktu. Jeho túžba po ľudskej idealite bola gestom rozhorčeného ľudského mláďaťa. Napriek tomu bolo to gesto presvedčivé – kryté a neustále dokladané mravnými postojmi samotného autora, ktorým nebol nikto iný než Vlado Bednár, najoriginálnejší a v dnešnom literárnom marazme takmer zabudnutý zjav modernej slovenskej detskej literatúry. 11. februára uplynulo 75 rokov od jeho nedožitých narodenín.

O. Sliacky

Význam, ktorý presahuje rozmery

25 rokov vydavateľstva Q 111

vladimír petrík

Jedným z dôsledkov zmeny politického režimu v roku 1989 bol postupný zánik štátnych vydavateľstiev a vznik súkromných. Tých sa spočiatku vyrobilo veľa, pretože získať vydavateľské oprávnenie bolo dosť jednoduché. V krátkom čase však väčšina z nich zanikla. Chýbal kapitál, ale najmä skúsenosti a pevná vôľa. Jedno z tých nových vydržalo dodnes. Je to Vydavateľstvo Q 111. Vzniklo roku 1990, takže oslavuje 25 rokov svojej existencie. Založila a vedie ho Kvetta Dašková, dlhoročná pracovníčka vydavateľstva Mladé letá. Tam získala potrebnú prax, takže bola pre novú výzvu pripravenejšia ako mnohí iní. Okrem toho videla v socialistickej podniku, akým boli Mladé letá, aj obmedzenia, najmä ideologického charakteru (to napokon skúsila na vlastnej koži), a tak jej rozhodnutie založiť nové vydavateľstvo v slobodných pomeroch sa jej zdalo ideálnym počínom.

Mala jasnú predstavu, čo chce vydávať. Cenzúra zmizla, no doba pri-

niesla nové možnosti i nové obmedzenia. Svoju predstavu postupne modifikovala a obohatila o nové aspekty. Nemala pritom veľké oči. Vedela, že to musí byť komorné vydavateľstvo. Dodnes vydáva päť-šesť titulov ročne (za 25 rokov vydala približne 160 titulov vrátane niekoľkých svojich). Zamerala sa na domácu tvorbu, ale vedela a vie si vyberať aj zo svetovej literatúry.

Odmietla vydávať tzv. komerčnú literárnu produkciu, hoci cez ňu by bola asi finančne solventnejšia. Vždy jej záležalo a dodnes záleží na kvalite. Uvzato vydáva tituly, ktoré v literárnom kontexte zavážia, aj keď sa na nich nezarába.

Blízka jej bola a ostáva literatúra pre deti a mládež. Má osobitnú edíciu písanú ženskými autorkami, aj keď nejde vyslovene o tzv. ženskú literatúru. Dala jej poetický názov Ženský prstoklad. Blízky vzťah má aj k nefiktívnej tvorbe (tá je jej blízka aj ako autorke) a vydáva ju v rozličných subžánroch literatú-

ry faktu. Prvým veľkým úspechom takto zameranej tvorby bola jej kniha *Slová z dovozu*. Prvé vydanie vyšlo ešte v Mladých letách, ale druhé, rozšírené a dopracované, už vyšlo v Q 111. Aj jej ďalšia tvorba má poznávací charakter. Tri knihy o zvieratách hovoria nielen o ich skutočných vlastnostiach, ale učia deti s nimi žiť. Ba môžeme tento poznatok rozšíriť na prírodu ako takú, ktorú autorka detskému chápaniu približuje bez akejkoľvek didaktickosti. Vie totiž vhodne spojiť účelové zameranie s epikou blízkou ľudovým rozprávkam alebo s lyrikou blízkou ľudovej piesni. Má však aj tituly vecnej prózy, priam inštruktívnej (o maľovaní, konštruovaní a pod.), bezprostredne rozvíjajúce detskú tvorivosť. Svoju inšpiráciu touto tvorbou uplatnila aj pri cudzích tituloch. Vydala

sériu publikácií s prísloviami (slovenskými, tureckými, čínskymi). Vydala publikácie známych latinských fráz a bonmotov, kedysi používaných, teraz zabudnutých. Tieto tituly majú svoje čaro, ale aj praktický dosah. Do týchto končín vari nezablúdilo ani jedno vydavateľstvo, hoci ide o súčasť našej kultúrnej minulosti, ktorej sa netreba vzdávať.

Kveta Dašková má porozumenie aj pre žáner pamätí a spomienok. Môžeme sa začítať do spomienkovej knihy Lea Kohúta o bratislavskej židovskej štvrti a zároveň o dramatických osudoch samého autora, do pamätí Ivana Stodolu, neoprávnenne väzneného v 50. rokoch, do literárnych spomienok Štefana Žáryho, esejí Alexandra Matušku, výtvarných vyznaní Ľudovíta Fullu atď. K týmto titulom sa blížila populárno-historic-

Výstava produkcie Q 111 v Bibiane

ké publikácie Jána Lajčiaka, nášho prvého sociológa kultúry, či popredného slovenského historika Ľubomíra Liptáka.

Pravda, väčšina vydavateľstiev (a platí to aj o vydavateľstve Q 111) si zakladá na vydávaní beletrie. V rámci literatúry pre deti a mládež vo vydavateľstve Q 111 sú to najmä reedície známych diel Jaroslavy Blažkovej i jej nová knižka *To decko je blázon*, výbery z kníh Ľubomíra Feldeka a ďalšie. Spomenul som edíciu *Ženský prstoklad* zameranú na diela domáce (Rút Lichnerová, Irela Lipková, Hana Lasicová) i preložené (Hana Krallová, Colette a i.). Organickou súčasťou edičných plánov sú aj návraty k slovenskej klasike (Jesenský, Chalupka, Karvaš, z mladších Vlado Bednár) i k svetovej (Kipling, A. Munte, A. P. Čechov, Simone de Beauvoir a ďalší). Vydavateľstvo vydáva aj debuty, ak stoja za to, i knihy poézie (Szimborská), hoci skôr výnimočne.

Z úhrnu sto šesťdesiatich kníh spomenul som len malú časť. Sú to však knihy, v ktorých sa odráža profil

vydavateľstva a ktorých význam pre slovenskú knižnú kultúru je nepopierateľný.

Vyzdvihnúť treba aj fakt, že knihy z Q 111 vychádzajú vo vkusnej úprave s ilustráciami významných výtvarníkov (Benka, Fullla, Cipár, Filla). A osobitne treba vyzdvihnúť prácu s jazykom jednotlivých rukopisov, čo si vzala na starosť sama vydavateľka. Pri jazykovom šlendriánstve väčšiny vydavateľstiev je to potešujúci fakt.

Uvedené parametre robia z Vydavateľstva Q 111 seriózný vydavateľský podnik, na ktorý môže byť jeho majiteľka hrdá. Jeho význam presahuje jeho rozmery. A to i napriek tomu, že Kveta Dašková mala viac plánov a iniciatív, ktoré sa neuskutočnili z objektívnych dôvodov. No i to, čo zrealizovala, zaväži. Bola by škoda, keby vo svojom úsilí poľavila alebo sa ho vzdala. Napokon, je to pekný darček aj k jej životnému jubileu, ku ktorému jej treba srdečne zagratulovať.

(Prednesené pri vernisáži výstavy 25 rokov Q 111, BIBIANA, 2016).

Kongres slovenských spisovateľov

Pred osemdesiatimi rokmi sa na prelome mája a júna zišli v Trenčianskych Tepliciach slovenskí spisovatelia, vedci a publicisti, aby aktivizovali všetky pokrokové sily proti narastajúcej hrozbe fašizmu. Hoci umelecky rôznorodí, dokázali sa zjednotiť v nevyhnutnosti vytvoriť hrádzu proti nacionálnemu socializmu a nacionalizmu. Z hľadiska slovenskej literatúry pre deti a mládež bol Kongres pozoruhodný tým, že sa na ňom po prvý raz v širších spoločenských súvislostiach hovorilo i o detskej literatúre, o jej úrovni a o potrebe formovať v deťoch pokrokové spoločenské vedomie.

(os)

International Children's Book Day

April 2nd 2016

Medzinárodný deň detskej knihy sa slávi v deň narodenia veľkého rozprávkaru H. Ch. Andersena (2. 4. 1805 – 4. 8. 1875). Podnet k oslavám tohto dňa dala v roku 1967 medzinárodná mimovládna organizácia UNESCO – IBBY – International Board on Books for Young People (Medzinárodná únia pre detskú knihu). Jej cieľom je združovať organizácie a jednotlivcov z celého sveta v záujme podpory vydávania a rozširovania hodnotných detských kníh. Oslavy Medzinárodného dňa detskej knihy pripravujú jednotlivé národné sekcie IBBY. Každý rok napíše známy spisovateľ posolstvo určené všetkým deťom na svete a ilustrátor navrhne plagát. Slovensko malo patronát nad celosvetovými oslavami v rokoch 1986 a 2006. V roku 2016 má nad celosvetovými oslavami patronát Brazílska sekcia IBBY.

Kde bolo, tam bolo...

Kde bolo, tam bolo, žila raz jedna... princezná? Nie.

Kde bolo, tam bolo, bola raz jedna knižnica. A bolo aj dievča, ktoré sa volalo Lujza. Do knižnice išla po prvý raz v živote. Pomaly kráčala a ťahala obrovský plecniak na kolieskach. Všetko si udivene obzerala: police a ďalšie police plné kníh... stoly, stoličky, pestrofarebné vanúčky, kresby a plagáty na stenách.

„Priniesla som fotografiu,“ placho povedala knižničke.

„Výborne, Lujza! Vystavím ti knižničný preukaz. Zatiaľ si môžeš vybrať jednu knihu a vziať si ju domov, dobre?“

„Len jednu?“ spýtalo sa dievča sklamente.

Odrazu zazvonil telefón a knižnička nechala dievčatko s ťažkou úlohou – vybrať si len jednu knihu z mora kníh na policiach. Lujza potiahla za sebou plecniak a hľadala, hľadala, až našla svoju obľú-

benú *Snehulienku*. Bola to kniha viazaná v tvrdých doskách s nádhernými ilustráciami. S knihou v ruke opäť potiahla plecniak a práve vo chvíli, keď chcela odísť, niekto ju poklepal po pleci. Lujza od prekvapenia skoro spadla z nôh: nebol to nik iný ako Kocúr v čižmách so svojou knihou v rukách – vlastne v labkách!

„Dobrý deň, ako sa máš?“ úctivo prehovoril kocúr a pokračoval: „Lujza, nemyslíš, že už vieš všetko o rozprávkach s princeznami? Prečo si nevezmeš radšej moju knihu *Kocúr v čižmách*, ktorá je oveľa zábavnejšia?“

Lujza sa s úžasom v očiach nezmohla ani na slovo.

„Čo je s tebou? Vari ti mačka odhryzla jazyk?“ zavtipkoval kocúr.

„Ty si naozaj Kocúr v čižmách?!“

„Hej, ja som to! Naozajstný, z mäsa a kostí! Zober si ma domov a dozvieš sa všetko o mojom príbehu a o Markízovi Karabasovi.“

Lujza v nemom úžase prikývla.

Kocúr v čižmách sa čarovným skokom vrátil do knihy, a keď Lujza odchádzala, niekto ju ešte raz poklepkal po pleci. Bola to ona: "Biela ako sneh, líca ako ruže, vlasy čierne ako eben." Viete, kto to bol?

"Snehulienka?" odvetila prekvapená Lujza.

"Lujza, vezmi aj mňa so sebou."

Keď sa dievča chystalo knihu vymeniť, ozval sa nespokojný Kocúr v čižmách:

"Snehulienka, Lujza sa už rozhodla. Vráť sa k svojim šiestim trpaslíkom."

"Je ich sedem!" zvolala Snehulienka a tvár jej očervenela od hnevu. "A Lujza sa ešte nerozhodla!"

Obaja hľadeli na dievča a čakali na odpoveď:

"Neviem, ktorú si mám vziať. Chcem si ich vziať všetky..."

Zrazu sa stalo niečo, čo nik neočakával: všetky postavy začali vychádzať zo svojich kníh: Popoluška, Červená čiapočka, Šípková Ruženka a Zlatovláška...

"Lujza, vezmi si ma domov!" prosili všetky.

"Potrebujem len posteľ, aby som si mohla chvíľu pospať," zívla Ruženka.

"Chvíľu? Len sto rokov!" prskol Kocúr v čižmách.

Popoluška navrhla:

"Môžem upratať dom, ale večer je na zámku bál..."

"S princom!" volali všetci.

"V košíku mám koláče a víno. Chce sa niekto ponúknuť?" ozvala sa Červená čiapočka.

Vtom sa objavili ďalšie postavy: Škaredé káčatko, Dievčatko so zápalkami, Statočný cínový vojačik a Baletka.

"Lujza, môžeme ísť s tebou? Sme predsa Andersenove postavy," žiadalo Škaredé káčatko, ktoré vôbec nebolo až také škaredé.

"Je u vás doma teplo?" pýtalo sa Dievčatko so zápalkami.

"Hm, ak je tam kozub, radšej ostaňme tu..." radil Statočný cínový vojačik a Baletka.

Práve v tej chvíli sa rovno pred nimi nečakane objavil obrovský chlpatý vlk s ostrými zubmi.

"Vlk, aké máš veľké ústa!" zvolala Červená čiapočka.

"Ja ňa ochránim!" veľmi odvážne vyhlásil Statočný cínový vojačik.

Práve vtedy Vlk otvoril veľké ústa a... Všetkých prehltol? Nie. Iba zívól od únavy. Potom zdvorilo povedal:

"Upokojte sa. Len som chcel niečo navrhnuť. Lujza si môže vziať knihu *Snehulienka* a my by sme všetci mohli vojsť do jej plecniaka, veď sa tam pomestíme.

Každému sa ten nápad zapáčil.

"Môžeme, Lujza?" pýtalo sa Dievčatko so zápalkami a triaslo sa od zimy.

"Dobre!" odvetila Lujza a otvorila plecniak.

Rozprávkové postavy sa zoradili a čakali na pokyn.

"Najprv pôjdu princezné!" žiadala Popoluška.

Na poslednú chvíľu dobehli aj postavy z brazílskych príbehov: Saci, Caipora a uvravená handrová bábika, pojašený chlapec, dievčatko so žltou taštičkou, ďalšie s obrázkom prastarej mamy pripevneným na tele a malý panovačný kráľ. Všetci vošli dnu. Plecniak ešte nikdy nebol taký plný.

Lujza vzala knihu *Snehulienka* a teta v knižnici to zapísala do preukazu.

Onedlho prišla naradovaná domov a mama na ňu volala:

"Už si doma, srdiečko?"

"Sme doma!"

Napísala Luciana Sandroni

Preklad Donald Spatz

VŠETCI SME ZRANITEĽNÍ AKO TIE VTÁČIKY

Za Harper Leeovou

(28. 4. 1926 – 19. 2. 2016)

Píše sa rok 1936. Malá Nelle Harper vyrastá v Monroeville v Alabame spolu so svojimi rodičmi a tromi staršími súrodencami. Jej otec, vyštudovaný advokát, obhajuje v tom čase dvoch černochoch obvinených z vraždy bieleho obchodníka. Oboch černochoch napokon obesia. Bieli – čierni, nevinní – vinní, to je zjednodušený pohľad na svet, ktorý po americkej občianskej vojne (1861 – 1865) najmä na Juhu trval ešte dlho. Segregácia, rasová neznášanlivosť a predsudky boli každodennou súčasťou života mnohých plantážnických oblastí Juhu. Cesta k tolerancii je namáhavá, vyžaduje si veľa síl a obetí. A vyžaduje si citlivých a empatických pozorovateľov, neúnavných hľadačov pravdy.

Harper Leeová k takýmto hľadačom pravdy nesporne patrila. Je zau-

jímavé, že po sebe zanechala v podstate jedno literárne dielo (román *To Kill a Mockingbird*, 1960, slov. preklad *Nezabíjajte vtáčika*, 1968, má síce svojho „súrodenca“ – *Go Set a Watchman* – román zasadený do rovnakého prostredia ako „Mockingbird“, ktorý oficiálne vyšiel v roku 2015, ale Leeová ho napísala ešte pred touto knihou, pokladá sa za jej prvotnú verziu), ale preslávilo ju, držiteľku prestížnej Pulitzerovej ceny (1961), po celom svete. Krátko po jeho vydaní ho v roku 1963 nemenej slávny režisér Alana Pakula sfilmoval a vyslúžil si zaň nomináciu na Oscara za najlepší film.

V čom spočíva význam románu Harper Leeovej *Nezabíjajte vtáčika*? V hlbokom morálnom odkaze, v nenápadnom, ale sugestívnom pomenovaní základných ľudských hod-

nôt. V dokonalej kresbe charakterov a v presvedčivom dokumentovaní doby a jej dusivej atmosféry.

Píše sa asi rok 1936. V malom fiktívnom južanskom mestečku Maycomb žije v dome so svojím starším bratom Jemom a otcom, advokátom Atticom Finchom, deväťročná Jean Louise „Scout“ Finchová – rozprávačka príbehu. Matka deťom umrela krátko po narodení dievčatka, v domácnosti rodine Finchovcov pomáha černoška Calpurnia. Svet detí je plný každodenných činností, drobných dobrodružstiev a tajomných príhod. Na intenzite nabierajú najmä po príchode Dilla (má veľa spoločného s autorkiným priateľom, americkým prozaikom a dramatikom Trumanom Capoteom), chlapca z Meridianu, ktorý chodieval na prázdniny do Maycombu k svojej tete. Trojica detí podniká podivné výpravy k susednému domu Nathana Radleyho, ktorý má syna Arthura (postihnúť albinizmom, a preto nemôže nikdy vychádzať na denné svetlo) a o ktorom v meste kolujú všelijaké hrôzostrašné historky, dôkladne živé predsudkami iných susedov. Scout si spolu s bratom a kamarátom Dillom postupne vytvára obraz o živote v meste, o ľuďoch – beľochoch aj černochoch. Je to často skreslený obraz, no legitímny vzhľadom na jej vek. No vďaka svojmu otcovi, Calpurnii a iným ľuďom so srdcom na správnom mieste, svoje vnímanie a správanie koriguje. Stáva sa z nej citlivá pozorovateľka, schopná postupne rozlišovať medzi dobrom a zlom, neprávom a spravodlivosťou. Najväčším zdrojom tenzie v príbehu je Atticova obhajoba černocho Toma Robinsona obvineného

ho zo znásilnenia bielej ženy. Mnohí bieli v meste Attica nazývajú *milovníkom negrov*, čo však on, odhliadnuc od vulgárne expresívneho pomenovania černocho, nepokladá za urážku, skôr naopak. Deti sú svedkami súdneho procesu, kde je nevina Toma Robinsona jednoznačne preukázaná, no porotcovia ho aj tak uznajú vinným a odsúdia ho na trest smrti. Len preto, že je černocho. Bezmocnosť bojovať s rasovými predsudkami nemôže mať v podaní detskej rozprávačky sugestívnejší rozmer. Deti sú tu zobrazené ako najcitlivejšie katalyzátory spoločenských pomerov (nevynímajúc ani hrozivé udalosti spojené s Hitlerovými protizidovskými čistkami v Nemecku). V ich svete takáto nespravodlivosť nadobúda rozmery antickej tragédie. Predsudky sú deštruktívne, ich prekonávanie si bude vyžadovať dlhý čas. Našťastie je na svete dosť ľudí, ktorí sa o to stále usilujú.

Odkaz románu Harper Leeovej je hlboko humánny, hoci jej vykresľovanie udalostí a okolností je maximálne civilné, oslobodené od páťosu a prikrášľovania. Názov románu možno vnímať ako metaforu – nesmieme dopustiť, aby ktokoľvek zabíjal vtáčika. Zabíjal by nevinné dieťa, odtlačok Dobra hlboko v nás. Tento odkaz je taký nesmierne dôležitý, že musí ostať živý navždy. Harper Leeová ho svojím nerozsiahlým dielom vytesala do kameňa.

Píše sa rok 2016. Harper Leeová opustila tento svet 19. februára. Scout Finchová tu ostáva pozorovať naše skutky a neprestáva veriť, že v jej očiach obstojíme.

MARKÉTA ANDRIČÍKOVÁ

BEATA PANÁKOVÁ

Eros a PsychéBratislava: Perfekt, 2015. Il. Martin Augustín.
48 s.

Existujú krásne príbehy, ktoré celé tisícročia prebývajú v ľudskom spoločenstve a svojou mýtickosťou fascinujú umelcov, vďaka ktorým sa šíria z pokolenia na pokolenie, aby odovzdávali to najcennejšie dedičstvo, ktorým je životné poznanie. Jedným z takýchto príbehov je i mýtus o mocnom bohovi lásky Erosovi a krásnej pozemšťanke Psyché, ktorý podľa starovekých gréckych mýtov prerozprávava rozhlasová dramaturgička, spisovateľka a prekladateľka z francúzštiny Beata Panáková. Kniha *Eros a Psyché*, ktorá vyšla na sklonku roka 2015 v bratislavskom vydavateľstve Perfekt, je v poradí treťou publikáciou pochádzajúcou z edície Múzy. Prvá veľkoformátová knižka Beaty Panákovovej z menovanej edície má názov *Dafnis a Chloé* a vyšla v roku 2013, pričom bola dekorovaná prestížnymi oceneniami (*Najkrajšia kniha Slovenska 2013*, *Najkrajšia detská kniha jesene 2013* a *Najlepšia detská kniha jesene 2013*). Po tomto príbehu večnej a nesmrteľnej lásky dvoch „najdúchov“, pastiera kôz Dafnisa a pastierky oviec Chloé, vyšiel autorke v roku 2014 druhý prerozprávateľský príbeh s názvom *Orfeus a Eurydika*, tentokrát podľa starogréckeho mýtu o vernej láske speváka Orfea (syna Múzy Kalliopé a tráckeho kráľa Oiagra) a najkrajšej víly Eurydiky, ktorej neskonajúcu lásku si Orfeus získal svojou nádhernou piesňou a hrou na deväťstrunovej lýre. Dosiaľ všetky tri zmienené knižky sú i nádhorne ilustrované. Po ilustrátorke prvej Panákovovej knižky *Dafnis a Chloé* Katarína Vavrovej dostala v druhom titule edície Múzy príležitosť akademická maliarka Ingrid Zámečníková. V knihe *Eros a Psyché* sa nachádzajú ilustrácie Martina Augustí-

na, ktorý sa venuje kresbám a kolážam zväčša na japonskom papieri a tiež ilustruje knihy.

Mýtus o Erosovi a Psyché v mnohom pripomína starozákonný biblický príbeh z knihy Genezis, a to najmä vo fázach vnútorného boja krásnej Psyché so svojím svedomím – ozvenou hlasu, ktorý chcel jej dobro a šťastie i so zlom, ktoré v príbehu predstavujú jej dve závistlivé sestry, nahovárajuce Psyché, aby sa pokúsila zistiť, kto je jej tajomným manželom, s ktorým v bohatstve, šťastí a kráse žije „v utešenom údolí pod skalnatým štítom“. Podobný vnútorný boj sa odohrával i v duši Adama a Evy, keď ich závistlivý a pyšný Satan v podobe hada nahováral, aby jedli zakázané ovocie zo stromu poznania Dobra a Zla. Ľudská zvedavosť, neskonala vášeň a túžba zvíťazila v oboch príbehoch, za čo jej hlavné aktéri musia okúsiť silu trestu skrze utrpenie, stratu a odlúčenie sa od neskonalej krásy, šťastia a bohatstva, ktorým dovtedy oplyvali a pri ktorom mohli bezstarostne žiť. Pre oba príbehy je však príznačná viera – nádej zomiera posledná. A tak sa krásna Psyché rozhodne zabojevať o svoju lásku a šťastie aj za cenu vlastného života. Obeťuje všetko, len aby odčinila, čo napáchala svojou zvedavosťou a tým, že porušila sľub, ktorý dala svojmu manželovi, ktorého tvár nikdy nesmela zazrieť. Je rozhodnutá splniť i absurdný príkaz Erosovej matky, bohyně Afrodity, ktorá si od nej žiada, aby zostúpila do podsvetnej ríše boha Háda a poprosila vládkyňu Persefonu o liek na všetky bolesti, ktorý mal emblematicky slúžiť i ako ďalšia skúška na odčinenie naivnej vierolomnosti úbohej Psyché. A hoci sa Psyché podarí dostať do tajomnej ríše mŕtvych a získať od Persefony vzácny dar, opäť neodolá svojej zvedavosti a po výstupe z tainaronskej jaskyne „škatuľku otvorila. Vo vnútri nebola hoci masť ani zázračný nápoj, ani liečivé by-

liny, ale spánok smrti. Psyché obklopil a ona bezvládne klesla na zem“ (s. 39).

Mohlo by sa zdať, že príbeh, ktorý už celé veky – od antiky až po súčasnosť – fascinuje spisovateľov, výtvarníkov, sochárov i zberateľov folklóru, príbeh, ktorý sa v rôznych obdobiach pretavil do najrozličnejších štýlov umeleckého stvárnenia a poznajú ho deti i dospelí vo všetkých kútoch sveta, ako sa uvádza v doslove knihy, od Škandinávie až po Čínu, pričom jeho slovenská podoba vo verzii ľudovej rozprávky s názvom *Trojuža* bola zaradená do tretieho zväzku Dobšinského *Prostonárodných slovenských povestí*, bude mať nie dobrý koniec. Opak je však pravdou. Rovnako, ako sa kresťanský Boh zmlouval nad nesprávnym rozhodnutím Adama a Evy, a to poslaním na svet svojho jediného Syna Ježiša Krista, aby ľudstvo cez svoju krvavú obeť zmieril s Bohom, tak i krásna Psyché dostáva druhú šancu od nesmrteľných bohov z nebotyčného Olympu, kam si ju napokon Eros odviezol, aby „žili spolu šťastne a nikdy viac sa neodlúčili“ (s. 41).

JÁN GALLIK

PETER BERO

Krajina snežnosti

Bratislava, PZ Consult, 2014, 2. vyd., il. Peter Stankovič, 81 s.

Peter Bero (1950) je v súčasnosti známy najmä ako tzv. motivátor či osobnostný tréner, ktorého cieľom je dopomôcť klientom k duševnému rozvoju s perspektívou ľahšieho dosiahnutia životných úspechov. Dlhší čas však pracoval ako stredoškolský a vysokoškolský pedagóg, pôsobil v rôznych manažérskych funkciách a podniká aj v oblasti ekonomiky a financií. Okrem toho spolu s manželkou

Zuzanou napísal sériu učebníc, cvičných zošitov a úloh z matematiky a geometrie. Úspešne sa prezentoval aj ako autor rozhlasových relácií pre deti. Prednedávnom sa pripomenul prostredníctvom druhého (graficky inovovaného) vydania rozprávkovej knižky *Krajina snežnosti* (pôvodne 2010), ktorá čitateľa prekvapí rozprávačskou zrelosťou, filozofickým podložením a originálnym humorom.

Kniha, obsahujúca šesťnásť rozprávkových príbehov, názvom anticipuje princíp slovnnej hry – možno ho zapísať aj ako *Krajina (s)nežnosti*. Vyplyvajú z neho dve skutočnosti. Kalambúry vytvárajú adekvátny základ na použitie nonsensu, ktorý sa skutočne ukázal v knihe ako dominantný a súčasne ponúkajúci istý typ humoru. Berov humor nie je vždy nežný, jeho netradičné príbehové bytosti však odkrývajú pred čitateľom nežné povahy, ktoré sa javia pre život až príliš krehké, a preto manipulovateľné a zraniteľné. Tu sa už črtá jedna zo základných tém knižky. Ľudská nedokonalosť v podobe hyperbolizovaných smrteľných hriechov (pýcha a závisť) ako nevyčerpatelná literárna téma presakuje z viacerých príbehov (*Bodky z kocky*), ktoré sa nekončia vždy šťastne (*Čo robia zrkadlá potme, Kačka*). Autor však nezabúda ani na akcentovanie cností. Čitateľ s postavami objavuje nesamozrejmú schopnosť empatie, ktorá vyúsťuje do nerozlučného priateľstva. Jeho vznik a potreba odoláva aj absolútnej fyzickej rozdielnosti a ďalším životným prekážkam (napr. v príbehu o opustenej púpave, ktorá sa priatelila s krtkom – *Harmonika pána Jonatána*, či o snežienke a snehuliakovi, ktorí sa chceli pobožkať, aby sa kúzлом zachránili – *Snežienka*). V menovaných dvoch rozprávkach príbehy rámčuje záhadná postava všemohúceho pána Jonatána, ktorý dozerá na fungovanie sveta, a hoci občas dobru trochu pomôže, prírodné zákony napokon povýši nad všetko ostatné. Niektoré

rozprávky malým rozsahom, pointou s humorným vyznením a poučnosťou výrazne pripomínajú anekdotu či dokonca vtip (*Pomaraňč* – rajčina, ktorá sa považuje za pomaraňč, skočí z afrického stromu ako pomaraňč, no stane sa z nej kečup). Nezaprú sa tu, samozrejme, ani vzdelávacie zámerly autora. Princípy fungovania matematiky a geometrie mladšiemu čitateľovi osvetľuje pomocou nonsensovo-parodických fikcií a hyperbolizácií, napr. perspektívu v rozprávke *Lokomotíva Amálka*, architektonické zákonitosti v rozprávke *Na stavbe*, princíp času v próze *O vymýšľacom kalendári*, príklady jednoduchých matematických rovníc v parodickej parafráze ľudových rozprávok – *Rozprávka prostonárodná* (tu by sa azda žiadalo zvoliť detskému čitateľovi sympatickejší názov) či v rozprávke *Bodky z kocky*. Pôvod školského zvonenia o ôsmej hodine je vysvetlený podobným spôsobom v *Rozprávke o bojzlivej osmičke*, literárno-knižnú exkurziu autor ponúka v parodickej rozprávkovej próze *Futbal v knižnici* a počtová hádanka sa ukrýva v rozprávke *O somárikovi*. Zbierku ukončuje sugestívny – opäť (s)nežný – príbeh o živote snehovej *Vločky*.

Peter Bero zámerne vyvažuje príbehy s dôležitými posolstvami textami humorno-parodickými, ktorých pointy smerujú skôr k zábavnej hre so zrnkom múdrosti. V prvom prípade si za ústrednú metódu vyberá andersenovskú antropomorfizáciu – originálny výber diferencovaných postáv, prostredníctvom ktorých poukazuje na duchovné hodnoty. Takýto symbolicko-filozofický princíp dominuje v rozprávkach *Sneženka*, *Harmonika pána Jonatána* a *Vločka*. Vo väčšine textov treba oceniť najmä koncepciu nekonvenčnosti postáv, ktorá je spúšťačom rozprávkovej „nedostače“. Zväčša neskúsení hrdinovia príbehov totiž túžia po poznaní životných zákonitostí, a preto

sa načas ocitajú mimo zaužívaných (predpísaných) koľají života. Vidíme to už v prvom príbehu, kde sa stretnú dve bytosti v reálnom čase nespojiteľné (snehuliak sa tu objavuje oneskorene, aby poznal jar, sneženka zase priskoro, aby poznala zimu a sneh). Z koľají doslovne odskakuje aj lokomotíva Amálka v rovnomennom príbehu, ktorá túži zistiť, kde sa stretnú koľajnice, a tak sa riskantne vyberie aj po jednosmernej koľaji, pričom sa takmer zrazí s protiidúcim vlakom. Snehová vločka, hrdinka poslednej rozprávky, sa zase na rozdiel od padajúcich spolužiačok vyberie zo snehového mraku nahor, aby spoznala hviezdy – a pripomína pre zmenu exupéryovské poznávacie putovanie.

Spoločným menovateľom knižky sú vtipné slovné hračky (napr. „*Ale veď ja im to spočítam. A odvtedy trpezlivo stojí na lúke a počíta snehové vločky. 'No konečne', zafučala nafukovačka. 'Tá je ale nafúkaná!' tešil sa Miško. A naozaj. Namiesto milej Kačky tu bola zrazu nafukovačka Katarína, nafúkaná, až to pekné nebolo. Keď sa oblaky vyšantili, povedal znovu najväčší: 'Dost' bolo zábavy, teraz sa ideme pretvarovať.'*“), ktoré len potvrdzujú pozitívny dojem z jazykovej disponibility autora. Originálne sú jeho okazionalizmy (človečenehnevajsové kocky, nafukovačkováný nafúkanec...), jazyková komika (Hamir Rašid Arašid) a prekvapujúco kultivovaný celkový rukopis – v súčasnej rozprávkovej tvorbe nie veľmi frekvencovaný jav.

Rozprávkovú atmosféru funkčne dotvárajú humorno-imaginatívne polstranové ilustrácie skúseného bratislavského výtvarníka a optimistu Petra Stankoviča (1960) spolu s novou grafickou úpravou, ktorá pozdvihuje výtvarnú úroveň knižky najmä výborným výberom „šantivo-tancujúceho“ fontu na tituly jednotlivých príbehov.

Rozprávková kniha Petra Bera patrí k pre-

kvapeniam našej literatúry pre deti. Svojou prítomnosťou dokazuje, že nielen renomovaná značka môže byť zárukou kvality. Koncepcia súboru s troj- až šesťstranovými pútavými príbehmi ju navyše predurčuje aj k príjemnému čítaniu pred spaním.

PETER NAŠČÁK

JURAJ NVOTA

Johankino tajomstvo

Námet: Zuzana Líšková, Magdaléna Glasnerová, scenár: Zuzana Líšková, Magdaléna Glasnerová, réžia: Juraj Nvota, kamera: Jan Malý, hudba: Sisa Michalidesová, kostýmy: Simona Vacháľková, producent: Marian Urban, koproducenti: Rozhlas a televízia Slovenska, Česká televízie, UN film, Filmpark Production, Filmové ateliéry, účinkujúci: Dominika Zeleníková, Filip Cíl, Emília Vášáryová, Kristína Peláková, Ondrej Hraška, Ondřej Vetchý, Szidi Tobiasz a ďalší, vyrobené v roku 2015.

Slovenská i česká televízia bohato zásobili vianočné obdobie filmovými rozprávkami. Klasickými i celkom novými. Kto dôsledne sledoval program, mohol si všimnúť, že veľa rozprávok i filmov má v názve čísloku (0 dvanástich mesiačikoch, Sedem zhavranených bratov, Štvorlístok v službách kráľa, Traja bratia, Tri oriešky pre Popolušku, Traja mušketieri, hoci posledný titul bol pôvodne určený dospelému divákovi, dnes je to už rozprávka atď.). Ide o zaujímavý jav z oblasti magických čísiel, čím sa zaoberal aj ruský teoretik V. J. Propp v súvislosti s ľudovou rozprávkou. Možno by si tento jav zaslúžil malé zamyslenie.

Vianociam kraľovala „neočíslovaná“ premiéra filmovej rozprávky z dielne režiséra Juraja Nvotu *Johankino tajomstvo*, vyrobená v koprodukcii s českými producentmi a tvorcami. Po dlhom čase sa objavila roz-

právka, ktorá korešponduje s klasikou reprezentovanou filmom *Tri oriešky pre Popolušku*. Všetko totiž je na svojom mieste.

1. Príbeh, lebo scenáristky Zuzana Líšková a Magdaléna Glasnerová (skúsená televízna autorka) ho vystavali na dobrom a zaujímavom deji, nebojac sa zázračných rozprávkových postáv a čarov, čo si vyžadovalo značnú technickú zručnosť a vynachádzavosť. 2. Réžia, lebo Juraj Nvota zvolil výborné herecké obsadenie, strihom zabezpečil patričný spád a pribalil humor, ktorý sa z mnohých súčasných rozprávok (napr. *Láska na vlásku*, *Sedem zhavranených bratov* a pod.) nadobro vytratil. 3. Kostýmy, lebo Simona Vacháľková vytvorila skutočnú rozprávkovú atmosféru vkusnými a honosnými kostýmami. 4. Hudba. Už reklamné spoty lákali detského príjemcu nielen vizuálnymi zábermi, ale aj v rozhlase vysielaným trailerom *Na bieleho koňa* z dielne Martina Kavuliča a Kamila Peteraja, v podaní speváčky Kristíny, ktorá si zahrála aj úlohu princeznej.

Napriek tomu, že sa dej odohrával aj v kráľovskom prostredí, nepôsobil strnulo a oficiálne, lebo Ondrej Vetchý ako kráľ a Szidi Tobias ako kráľovná zabezpečili nadľahčenosť a miestami aj humorný prístup k vládnutiu i výchove kráľovských detí (ako v mnohých dobrých českých rozprávkach). A ony tými deťmi aj boli, hoci už jednou nohou vstupovali do dospelosti. Konečne boli pre tieto úlohy dobre zvolení herci z mladšej generácie – Dominika Zeleníková a Filip Cíl. Obaja nielen dobre zvládli svoje roly, ale aj zodpovedali predstavám o princoch a princeznách z rozprávok. Dokázali byť hraví i vážni a zvládli aj množstvo omylov a vtipných situácií. V tejto súvislosti osobitne vynikla Emília Vášáryová ako stále pomýlená a meškajúca sudička, ktorá spleť situácie často zapríčinila. Jej láskavý humor a dokonalý herecký prejav – nepodceňujúci žáner rozprávky – vynikal nad ostatnými. Aj

jej zásluhou vznikla dobrá rozprávka na vysokej umeleckej úrovni.

Výstižnejšie herecké obsadenie, kostýmy, príťažlivý príbeh a pozornejšia réžia však chýbali druhej vianočnej rozprávke *Svätovýšný venček* (vyrobenej tiež v česko-slovenskej koprodukcii). Ukazuje sa, že spolupráca filmárov z Čiech a Slovenska prináša svoje ovocie v podobe neopozieraných tvárí, ale i dobrých a skúsených hercov (Libuše Šafránková, Juraj Vetchý) či režisérova (Alice Nellis).

MARTA ŽILKOVÁ

ONDREJ SLIACKY

Divy Slovenska nielen pre deti II

Martin: Vydavateľstvo Matica slovenskej, 2015, il. Juraj Martiška, foto Ján Lacika a autor, 141 s.

Nedivme sa, že i Slovensko má svoje divy. A nie je ich málo. Len ich treba vedieť odhaliť, spoznať nielen ich vonkajšiu tvár, ale aj dušu. Vnímať a cítiť to, čo je často vonkajšiemu zraku ukryté. Nazdávam sa, že toto je dominujúci znak „zážitkovej vlastivedy“ Ondreja Sliackeho, ktorému v roku 2015 vyšiel vo Vydavateľstve Maticy slovenskej druhý zväzok *Divov Slovenska*. Už prvý zväzok z roku 2013 dosiahol výrazné úspechy (Cena Bibiany a Medzinárodná cena E. E. Kischea) a súdiac podľa obsahovej, grafickej a estetickej hodnoty, i druhý zväzok „má našliapnuté“ za podobnými úspechmi.

Ondrej Sliacky, osobnosť slovenskej literárnej histórie a literárny publicista, veľmi dobre pozná odveky posvätnú triádu (duchovné, národné, sociálne), ktorá má v našej kultúre nezastupiteľné miesto. Veď ako spomína v úvode svojej knihy, „i druhý zvä-

zok *Divov Slovenska* je viac emocionálnou než dokumentárnou knihou. V tomto zmysle som šesťnásť nových divov koncipoval tak, aby to neboli len rozprávania o obvyklých turistických atrakciách, aké sú opísané v turistických sprievodcoch. Usiloval som sa o čosi viac. Cez príťažlivé, neraz až dobrodružné príbehy presvedčiť mladých čitateľov, že Slovensko nie je len nevelké geografické územie v srdci strednej Európy. Sú to predovšetkým ľudia, ktorí svojou odvahou, zmyslom pre pravdu a dobro, tvorivými schopnosťami toto územie kultivovali, zveľadovali, naplnili ľudskou a všetkým tým svedčili o jeho jedinečnosti.“ Toto predsavzatie sa mu darí naplniť cez skutočne fascinujúce príbehy, ktoré dokáže skoncipovať do viacerých rôznorodých prozaických žánrov. Či už ako rozhovor s Moravianskou venušou, ktorá, hoci má dvadsaťštyritisícosemsto rokov, ochotne sa s ním porozprávala v Archeologickom ústave SAV v Nitre, pričom sa zmienila o svojom vzniku, objavení či väznení v cudzích archeologických sejfoch, aby sa napokon vrátila domov, na Slovensko, alebo prostredníctvom legendického rozprávania o dive, ktorý je zázrakom. Mám na mysli v poradí druhý príbeh o Kostole sv. Margity Antiochijskej v Kopčanoch, pri čítaní ktorého určite nejednému príjemcovi prebehnú zimomriavky po tele (hovoriť zo mňa vlastná skúsenosť). Ondrej Sliacky však dokáže umne zobrazovať nielen tajuplnosť „genia loci“, ale, pohrajúc sa so slovíčkami, i „genia človeka“, ktorého možno vzhliadnuť v osobe rímskokatolíckeho kňaza, maliara a vynálezcu, priekopníka bezdrôtovej telekomunikácie Jozefa Murgaša, rodáka z Tajova. Pretože práve jeho obraz svätej Alžbety Uhorskej (Durínskej) z arpádovského rodu sa stal námetom na vyrozprávanie sugestívneho príbehu o neuveriteľne ťažkom, ale na druhej strane šlachetnom živote mladej svätice. Sliackeho k tomu viedli

nielen tragické životné okolnosti prin-
ceznej, ale i fakt, že na „*Slovensku je okolo
štyridsať kostolov zasvätených patrónke chu-
dobných, žobrákov a sirôt sv. Alžbete. I jedi-
ná stavba reprezentujúca Slovensko v parku
Mini Europa v Bruseli je bratislavský Kostol
sv. Alžbety*“, nechýba ani pripomienka na
najväčší slovenský kostol postavený v go-
tickom slohu – košickú Katedrálu (Dóm) sv.
Alžbety. Aj ďalšie príbehy sa spájajú s úcty-
hodnými ľuďmi a ich činmi, ktoré sa zväčša
úzko viažu k miestu, ktorého mystická taju-
plnosť nás dodnes fascinuje. Takým je na-
príklad Červený kláštor, rozprestierajúci sa
v lone Polonín pri rieke Dunajec. Sliacky sa
v súvislosti s týmto kláštorom, ktorý v prie-
behu 18. storočia obývali kamaldulskí mní-
si, zmiňuje o legendárnom lietajúcom Cyp-
riánovi, aby svoju pozornosť sústredil na
učených mníchov kamaldulskej rehole, kto-
rý vytvorili prvý slovenský preklad Biblie
(okolo roku 1750). Následne v príbehu
muža, ktorý sa stal planétkou, Johanna
Wolganga Kempelena, rodáka z Bratislavy,
pútavo vyrozpráva okolnosti vzniku všet-
kých podstatných vynálezov (napr. šachový
automat „Turek“, vodné čerpadlá pre brati-
slavský a budínsky hrad, „lietajúci most“,
dôležitý pre spojenie bratislavských brehov,
polohovateľná posteľ, mechanické protézy
pre vojenských invalidov, písací stroj pre
slepcev), ktoré tento technicky génus do-
kázal vytvoriť pre milovanú cisárovnú Máriu
Teréziu. V snahe rozšíriť ľudské poznanie
napokon skonštruoval hovoriaci stroj, svoj
vrcholný vynález, o ktorom sa zmiňuje i vo
svojom výnimočnom diele *Mechanizmus
ľudskej reči*. Zaujímavé, a povedzme si otvo-
rene, pre naše končiny aj trochu typické je,
ako som sa dozvedel v istej rozhlasovej relá-
cii, že tento významný človek, ktorý prežil
väčšiu časť svojho života v meštianskom
dome stojacom na rohu bratislavských ulíc
Dunajská a Klemensova, nemá na ňom

umiestnenú aspoň pamätnú tabuľu. Faktom
však zostáva, že na Slovensku nikdy nebola
núdza o osobnosti, ktoré urobili nesmierne
veľa (nielen) pre svoj národ a spoločnosť,
a práve tieto osobnosti prezentujú Sliacke-
ho *Dív Slovenska* priam na každej strane.
Dosvedčuje to i príbeh o slepom, ktorý „vi-
del“. Je ním Matej Hrebenda, slovenský ná-
rodný buditeľ, ktorý svoj jóbovský životný
údel dokázal vydržať najmä vďaka obrov-
skej láske ku knihám a k svojmu, hoci vo
veľkej miere nevidomému národu. Neľahký
údel (strata manželky, dieťaťa a ponížujúca
celoživotná bieda) mal i evanjelický farár
a kráľ slovenskej rozprávky Pavol Dobšin-
ský. Podobne ako Hrebenda sa však dokázal
pozviechať, „rozprávkovo“ vybabrať s kmo-
rou Smrťou, aby zostal nesmrteľný. Preto-
že, povedané slovami Vladimíra Mináča, na
„*Dobšinského povestiach sa vychovalo mno-
ho generácií slovenských detí; vychovalo, to-
tiž vycibrilo si zmysel pre krásu reči, pre ľah-
konosť a súčasne všemocnosť fantázie, pre
príbeh, od ktorého sa nedá odtrhnúť. A ešte
mnoho a mnoho generácií príde, ustavične
bude prichádzať k Dobšinskému, lebo mno-
hé, čo dnes skvele cvendží slávou a širavami
sveta, časom vybledne ako staré plátno, ale
Dobšinského povesti budú, kým bude sloven-
ská reč.*“ Ondrej Sliacky nezabúda ani na
ďalšiu, zdanlivo okrajovú, osobnosť štúrov-
skej družiny Janka Matúšku z Oravy, ktorý
sa stal nesmrteľným svojou básňou napísa-
nou počas chladnej silvestrovskej noci na
sklonku roka 1843/1844 Nad Tatrou sa
blýska. V nasledujúcom príbehu spomína
úžasný div, resp. vynález technicky zdatné-
ho amatéra Štefana Baniča, ktorý vlastnil
to, čo máloktorý Slovák – patentovú listinu
vlády Spojených štátov amerických. Úžasné
na celom príbehu je najmä to, že Baniča
k vytvoreniu „padákového zlepšováka“ mo-
tivoval sám Sliacky mýtom o príbehu Daida-
la a Ikara. Po krátkom zastavení sa pri dre-

vených medovníkoch vyobrazených na dreveniciach v Čičmanoch sa Sliacky opäť vracia k divom súvisiacim s letectvom, tentokrát k osobnosti výnimočného pilota Otta Smika, ktorý počas druhej svetovej vojny bojoval proti fašizmu ako anglický letec. Mladučký Slovák dosiahol v krátkom čase obrovské úspechy (najvyššie britské letecké vyznamenanie D.F.C. od anglického kráľa Juraja VI.), aby 28. 11. 1944 ako Squadron leader 127. britskej perute Royal Air Force zahynul pri nálete na železničný uzol v meste Zwolle. Následne počas cesty do minulosti, aj keď už nedávnej, Sliacky stretáva ďalšieho hrdinu, tentoraz športového – zlatého olympijského víťaza z Helsínk (1952) Janka Zacharu. Jeho životnú cestu na olympijský vrchol sprítomnil v mystifikačnom príbehu Motýľ v boxerských rukaviciach. Štafetu posledných príbehov z *Divov Slovenska* napokon preberá zázrak v zázračnej Marianke – najkvalitnejšia bridlica, aká sa kedy našla v habsburskej ríši. Na marianske tabuľky, resp. kamenné zošity, ako sú nazvané v príbehu, písali svojho času deti z celého sveta. Pri kameňoch, hoci oveľa drahocennejších ako bridlica, zostáva Sliacky aj v ďalšom príbehu, ktorý je o kamennej dúhe – slávnom dubnickom opále, zvanom Harlekýn, objavenom vo východoslovenskej osade Červenica roku 1775. Z rozprávania o tomto dive sa čitateľ mladý/dospelý dozvie, že drahými dubnickými opálmi, ktoré zdobili zlatý náhrdelník, sa pýšila uhorská kráľovná Izabela Jagelovská a nádherným opálom, nazývaným Trójsky oheň, zas francúzska cisárovná Jozefína, manželka Napoleona. A keďže o vzácne veci sa zväčša starajú vzácní ľudia, Sliacky v súvislosti s opálmi predstavuje i neľahkú životnú cestu človeka, ktorý im zasvätil svoj život v ďale-

kej Austrálii – Jozefa Beličku. Stal sa jedným z najlepších brusičov opálov, pretože „odkrýva ich krásu, ba čo viac, odkrýva ich dušu. Akoby hovoril, dôležitý nie je vonkajšok, ale to, čo sa v ňom skrýva...“ Napokon posledné dva príbehy z *Divov Slovenska* patria „slovenským“ dravcom. Sokolovi, ktorého autor predstavuje cez slávny príbeh štúrovského básnika Andreja Sládkoviča *Detvan*, a sokoliarstvu, ktorému sa venujú v Základnej škole s materskou školou Maximiliána Hella v Štiavnických Baniach. Publikáciu uzatvára stretnutie so známym odborníkom, populárnym ochrancom prírody a filmárom Erikom Balážom, ktorý napísal jedinečnú knihu o tatranských medveďoch s názvom *Posledná pevnosť*.

Každý príbeh Ondreja Sliackeho, inšpirovaný konkrétnym divom Slovenska, vyžaruje dlhoročnú osobnú, emocionálnu i profesionálnu zainteresovanosť. Tento aspekt je podľa mňa rozhodujúcim dôvodom pre to, aby kniha nechýbala v žiadnej slovenskej školskej knižnici, ale ani v knižnici tých, čo už školu majú dávno za sebou. Nech nás k tomu pobáda i nádherné motto, ktoré si na zadný obal svojej knihy vybral autor z povesti Jozefa Cígera Hronského *Zakopaný meč*, aby ho pretavil do tohto vyznania: „*Preto táto kniha je predovšetkým knihou o tých, čo svojou odvahou, zmyslom pre pravdu a dobro rozvíjali a ľudskosťou naplňali krásne slovo otčina. Čo keby sme si ho aspoň niekedy pripomenuli. Už aj preto, aby sme aj my ako kedysi J. C. Hronský zazreli belasú oblohu nad krajinou, v ktorej žijeme. Ale uvideli i víbu, čo v nej rastie, i horu, čo v nej hučí, i vtáčika, čo v nej spieva.*“

JÁN GALLIK

VÝSTAVY V BIBIANE

ZAŽI TEXTIL

Interaktívna výstava o textile ako o rôznorodom materiáli, o jeho zmyslovom vnímaní, štruktúrach a podobách. Základné pojmy ako vlákno, sieť, pletenina, tkanina či uzol tu môžu deti samy aktívne zažiť. Bude tu napr. veľká sieť, balančné prvky, trikotové natahovacie objekty, zvukovo-vizuálna projekcia z kombinácie vlákna, svetla a hudby a pre najmenších haptický priestor, v ktorom sa plazením zoznamujú s rôznymi druhmi látok. Výstava je netradičná aj tým, že sa bude meniť dopĺňaním objektov a inštalácií za neustálej aktívnej pomoci detí.

Námet a scenár: Lubica Sajkalová

Výtvarno-priestorové riešenie: Ján Sajkala

Dramaturgia: Valéria Marákyová

Termín: 6. 2. – 29. 5. 2016

ILUSTRÁCIE ZO ŠUFLÍKA

Výstava ilustrácií slovenských detských kníh, ktoré vyšli v druhej polovici 20. storočia (1963 – 1999) a pochádzajú z archívu BIBIANY. Vystavené sú originály ilustrácií Albína Brunovského, Petra Klúčika, Alojza Klima, Gabriela Štrbu, Viery Žilincanovej, Dušana Kállaya, Maje Dusíkovovej, Jany Kiselovej-Sitekovej, Ondreja Zimku a Adolfa Borna. Návštevníci uvidia ilustrácie aj priamo v knihách a zároveň sa zoznámia s chronologickým vývojom ilustračnej tvorby kníh pre deti na Slovensku.

Termín: 6. 2. – 21. 4. 2016

RAKÚSKE ILUSTRÁCIE V OBRÁZKOVÝCH KNIHÁCH

Výstava, ktorú pripravila organizácia DESIGNAUSTRIA, ponúka prehľad súčasnej tvorby rakúskych ilustrátorov a rozsiahlej vydavateľskej produkcie rakúskych vydavateľstiev.

Výstava bude doplnená množstvom detských kníh a šiestimi informačnými panelmi o vystavených ilustráciách.

Termín: 2. 3. – 17. 4. 2016

SUMMARY

The first issue of the 23rd year of the magazine Bibiana, which is published by the Slovak branch of IBBY, reminds its readers of the 80th birthday of Jozef Cesnak, a classic Slovak children's illustrator. Art critic Iveta Gal Drzewiecka, who wrote Cesnak's portrait, says that he awoke young readers' interests in nature, adventure and historical literature with his illustrations. Through them, he literally taught many children to read. In the contribution *Through Commercial Literature to Kitsch*, prof. Zuzana Stanislavová from the University of Prešov analyzes the 2015 works for children which didn't include any moral or aesthetic values, but still are a part of the literary process. The Slovak branch of IBBY, BIBIANA, an international house of art for children, the Slovak artistic fund and the Slovak literary fund gave prestigious awards to creators of children's books in the year 1915. The Ľudovít Fulla Prize, which is awarded for exceptional artistic deeds, was given to the illustrator Martina Matlovičová, whose work at present belongs to the top of Slovak illustratory creations. The Prize of Three Roses, which is awarded for an author's lifetime literary achievement, was given to the poet and prosaist Ján Turan. The article also includes information on the works of the Japanese writer Nahoko Uehashi, who was awarded the Hans Christian Andersen Award in 2014. One of the most interesting pieces of this issue was written by emeritus prof. Miron Zelina from the Faculty of Education of the Comenius University in Bratislava. Its name, *To Beat or Not to Beat, That Is the Question* is a paraphrase of Hamlet's famous line. The article deals with corporal punishment of children, which at the moment is a current pedagogical, as well as social problem. Prof. Zelina explains to readers the many opposing views about this issue, including those of Pope Francis. "I once heard a father saying that while he sometimes hits his child, he never slaps its face because that would be degrading" is what Pope Francis said at the St. Peter's Square in the Vatican City while giving a speech on what it means to be a good father. Francis claimed he couldn't see anything wrong with a

parent successfully using corporal punishment to keep the peace. These words caused a lot of debates on various social media. And not only there. OSN recommended that he accept the ban of any form of corporal punishment at schools and well as at home. Members of the Pope's committee for the protection of underage children also protested against the Pope's words. Committee member Krysten Winter-Green stated that there is no friendly form of physical punishment for children. Prof. Zelina closes her study by saying that using corporal punishment on children leads to aggressive behaviour, running away from home and excessive use of alcohol and drugs in later life. In another contribution, prof. Z. Stanislavová reminds readers of the author Dušan Dušek's jubilee. His works belong to the highest values of modern Slovak literature for children and youth. In the article *The Year of Alice and Ophelia*, Lenka Dzadiková evaluates Slovak dramatic creations for children from the year 2015. The great writer and publisher Kvetta Dašková celebrated an important life jubilee last year. Bibiana used this occasion to do an interview, in which she evaluates her own creations as well as the results of her publishing activities. Her publishing house Q-111 is a small publishing company. While it only publishes 4 to 5 books annually, they are all very artistically valuable. Vladimír Petřík also says this in the contribution *25 Years of the Publisher Q-111*. He presented his contribution at the vernissage of an exhibition organized by BIBIANA, an international house of art for children. Young literary scientist Markéta Andričiková said goodbye to Harper Lee, the American author of *To Kill a Mockingbird*, a novel which is known by generations of Slovak readers, in her contribution. Her obituary has the symbolic name *We Are All Vulnerable like Those Birds*. This issue finishes with a review of Ondrej Sliacky's documentary as well as artistic book *Wonders of Slovakia* and the Ancient Greek tale *Eos and Psyché*, which was retold by Beata Panáková. The reviews were written by young literary critic Ján Gallik from the Constantine the Philosopher University in Nitra.

ISSN 1335-7263

